

HOMOFILI OG POLITIKK

En komparativ analyse av verdiendringer og meningskoalisjoner bak vedtaket av partnerskapsloven i Danmark og Norge

Hovedoppgave ved Institutt for sammenlignende politikk, Universitetet i Bergen
Ingvill Størksen
Februar 2000

Resymé

Oppgaven stiller spørsmålstegn ved hvilke faktorer som lå til grunn for den politiske viljen til å vedta partnerskapslovgivning i Danmark og Norge. Fokus ligger særlig på å avdekke hvilke verdier som lå til grunn for vedtaket, betydningen av endring i definisjoner av begrepet homofili, og betydningen av diffusjon mellom de to landene. For at de utslagsgivende faktorer skal tre klart frem foretas den komparative analysen med et bredt historisk spekter, og kildematerialet er først og fremst offentlige dokumenter fra de to landene.

Oppgaven konkluderer med at definisjonen av begrepet homoseksualitet – i betydning synet på homoseksualitetens årsaker og i hvilken grad homoseksualitet anses som akseptabelt – er den bakenforliggende faktor for sannsynligheten for politisk vilje til vedtak av partnerskapslovgivning. Dette skyldes at synet på homofili som medfødt, naturlig og uforskyldt historisk sett ligger bak verdier som eksempelvis aksept av homofili og vilje til å se homofile og heterofile som likeverdige, noe som igjen er en nødvendig faktor for å få politisk flertall for juridisk beskyttelse av homofile parforhold. I kraft av denne konklusjonen kan diffusjon ikke ses som en uavhengig variabel. Sammenligningen mellom de to landene viser at diffusjon kunne tre i kraft som en mellomliggende variabel der det nødvendige verdigrunnlaget var til stede. Analysen viste også at diffusjon dermed kun hadde makt til å påvirke administrative justeringer av det norske forslaget om partnerskapslovgivning.

Forord

Inspirasjonen til temavalget for dette hovedfagsprosjektet kan jeg først og fremst takke Stig Krogstad for. Hans utrettelige innsats i så henseende inkluderer alt fra å holde liv i utallige nattlige politiske diskusjoner med tilsynelatende utømmelige kunnskaps- og rødvinslagre, til å gi undertegnede status som deltakende observatør i det homofile liv i mer enn ett land. Dag Stenvoll, stipendiat ved LOS-senteret, fortjener også en uforbeholden takk for svært inspirerende faglige diskusjoner, og for tilbakemeldinger på tidligere utkast. Det samme gjelder veileder Gunnar Grendstad.

Flere enkeltpersoner og instanser har vært meget behjelpelig i innsamlingen av kildematerialet til denne oppgaven. Dette gjelder spesielt Nettverk for forskning om homoseksualitet ved Turid Eikvam, Kristina Altona ved Folketinget, Berge-Andreas Steinsvåg, Månedavisen Blikk, Landsforeningen bøsser og lesbiske, Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring, Erik Albæk fra Institut for statskundskab ved Aarhus Universitet og arkivet ved Barne- og familiedepartementet.

En stor takk går også til Rune Olsen for datahjelp, og til Henrik Holm for forståelsen av at en hardtarbeidende cand.polit-spire bør fritas fra så trivielle ting som oppvask. Venner og familie fortjener takk for å ha holdt ut en fagidiot.

Oslo februar 2000,

Ingvill Størksen

Tabell-liste

Tabell 1: Oversikt over homorelaterte lover og organisasjoner i Danmark og Norge.....	17
Tabell 2: Danske forslag og vedtak om juridisk beskyttelse av homofile parforhold.....	32
Tabell 3: Norske forslag og vedtak om juridisk regulering av homofile parforhold	36
Tabell 4: Årsaksforklaringene i forhold til hverandre.....	55
Tabell 5: Danske meningskoalisjoner og deres grunnleggende samfunnssyn	71
Tabell 6: Kjerneverdier i den danske debatten	89
Tabell 7: Norske meningskoalisjoner basert på grunnleggende samfunnssyn.....	113
Tabell 8: Kjerneverdier i den norske debatten	126
Tabell 9: Forholdet mellom grunnleggende verdier, strategiske verdier og syn på partnerskapslovgivning.....	143
Tabell 10: Instrumentelle prioriteringer i den vedtatte danske og norske partnerskapsloven	146

Figurliste

Figur 1: Faser i den danske og norske juridiske homohistorien.....	39
Figur 2: Definisjoner av homoseksualitet	51
Figur 3: Verdisystemenes struktur	61
Figur 4: Danmark: dynamikk mellom verdier i det grunnleggende samfunnssyn og standpunkt til partnerskapslov.....	73
Figur 5: Norge: dynamikk mellom verdier i det grunnleggende samfunnssyn og standpunkt til partnerskapslov	115
Figur 6: Dynamikk mellom grunnverdier og holdning til partnerskapsloven.....	142

Innholdsfortegnelse

RESYMÉ	2
FORORD	3
TABELL-LISTE	4
FIGURLISTE	4
INNHOLDSFORTEGNELSE	5
1. INNLEDNING	10
1.1 Innledning og problemstilling	10
1.2 Tidligere forskning om homofili – behovet for en politisk vinkel	13
1.3 Kapitleversikt	15
2. JURIDISK HOMO HISTORIE I DANMARK OG NORGE	16
2.1 Homofili og straffelovgivning	18
2.1.1 Tidlig verdslig lovgivning om sodomi, og håndhevelsen av denne.....	18
2.1.2 Gryende liberalisering av dansk og norsk straffelovgivning	18
2.1.3 Dansk liberalisering av straffelovgivningen – fra tukthus til avkriminalisering	21
2.1.4 Avkriminalisering i Norge	22
2.1.5 Dansk straffelovgivning etter avkriminaliseringen i 1930.....	25
2.2 Innføring av antidiskrimineringslovgivning	27
2.2.1 Debatten om antidiskrimineringslovgivning.....	27
2.2.2 Dansk og norsk homobevegelse.....	29
2.3 Juridisk beskyttelse av homofile parforhold	31
2.3.1 Oversikt over danske forslag og om juridisk beskyttelse av homofile parforhold	31
2.3.2 Forslag om juridisk beskyttelse av parforhold før utredning av homofiles levekår	33
2.3.3 ”Homokommisjonens” utredning	33
2.3.4 Nyere forslag og vedtak	35
2.3.5 Oversikt over norske forslag om juridisk beskyttelse av homofile parforhold.....	35
2.3.6 Forslag om juridisk beskyttelse av homofile parforhold før utredning om bofellesskap og homoseksualitet.....	37
2.3.7 Utredning av spørsmål omkring bofellesskap og homoseksualitet.....	37
2.3.8 Nyere forslag og vedtak	38

2.4 Oppsummering av den juridiske homohistorien.....	39
3. HOMOFILI – DEFINISJONER OG ÅRSAKSFORKLARINGER	42
3.1 Homofili fra et religiøst perspektiv.....	43
3.2 Født sånn? Essensialisme.....	45
3.2.1 Homofili som medfødt egenskap	45
3.2.2 Homoseksualitet som ervervet nevrose	46
3.3 Blitt sånn? Konstruktivisme.....	49
3.3.1 Fra det homofile menneske til den homoseksuelle rolle.....	49
3.4 Årsaksforklaringene i forhold til hverandre	51
3.4.1 Forskjeller og likheter mellom religiøse årsaksforklaringer og essensialisme	52
3.4.2 Forskjeller og likheter mellom den religiøse synsvinkel og konstruktivismen	52
3.4.3 Forskjeller og likheter mellom essensialisme og konstruktivisme	53
3.5 Oppsummering	55
4. TEORETISK GRUNNLAG FOR ANALYSE AV POLICYUTVIKLING FREM MOT PARTNERSKAPSLOVGIVNING	56
4.1 Sabatier og Jenkins-Smith: teorien om meningskoalisjoner og verdiers motstand mot endring.....	57
4.1.1 Verdisystemenes tredelte struktur	57
4.1.2 Meningskoalisjoner som analytisk kategori.....	58
4.1.3 Teoriens antagelser om hvilke faktorer som fører til policyendring.....	59
4.2 Retorikk som strategisk virkemiddel	63
4.3 Teoriens anvendelse i analysen av forutsetninger for partnerskapslovgivning.....	66
4.3.1 Meningskoalisjonenes verdistruktur og retorikk	66
4.3.2 Betydningen av diffusjon.....	66
4.3.3 Oppsummering.....	67
5. KJERNEVERDIER I DEN DANSKE PARTNERSKAPSDEBATTEN	69
5.1 Verdimessig arv fra tidligere debatter om homofili.....	69
5.2 Grunnleggende samfunnssyn i debatten om partnerskapslovgivning	70
5.3 Debattens meningskoalisjoner og grunnleggende samfunnssyn.....	71
5.4 Grunnverdiens meningsinnhold og retorikk – debattens strategiske verdier	75
5.4.1 Individet – frihet til valg eller frihet fra statlig innblanding og registreringsplikt?	75
5.4.2 Prioritering av samfunnet og kristen etikk – trusselen mot ungdommen og ekteskapsbegrepet som argument mot partnerskapsloven	78
5.4.3 Systemopposisjon – en venstreradikal kritikk av ekteskapet som institusjon	80

5.4.4 Aksept – gjennom partnerskapslovgivning eller andre løsninger?	80
5.4.5 Rettferdighet – i sammenligning med heterofile par eller med andre former for bofellesskap?	83
5.5 Retorikk – språklige virkemidler og kampen om begrepsdefinisjoner	84
5.5.1 Konkurransen om definisjonen av begrepene partnerskap og homofili	84
5.5.2 Aktørenes fremstilling av egen og andres styrke og potensielle støttespillere	86
5.5.3 Narrative fremstillinger av behovet for partnerskapslovgivning og partnerskapslovens konsekvenser	87
5.6 Konklusjon	88
6. INSTRUMENTELLE PRIORITERINGER I DEN DANSKE DEBATTEN	92
6.1 Arv fra tidligere forslag til juridisk regulering av homofile parforhold	92
6.2 Debatten om økonomisk-juridisk regulering av homofile parforhold	94
6.2.1 Relevant lovgivning før vedtaket av partnerskapsloven	94
6.2.2 Debatten om valg av økonomisk regulering basert på ekteskapslovgivning, eller mindre vidtrekkende juridiske løsninger	95
6.2.3 Homofiles kritikk av partnerskapslovens prinsipp om forsørgerplikt og felleseie	96
6.2.4 Den vedtatte lovens økonomisk-juridiske bestemmelser, sett i forhold til forslaget av 1988	97
6.3 Debatten om homofile og barn	99
6.3.1 Relevant lovgivning før vedtaket av partnerskapsloven	100
6.3.2 Folketingsdebatten om adopsjonsrettigheter	100
6.3.3 Den vedtatte lovens bestemmelser om adopsjonsrett, sett i forhold til forslaget av 1988	102
6.4 Debatten om homofiles rett til kirkelig vielse	104
6.4.1 Den vedtatte lovens bestemmelser om rett til vigsel, sett i forhold til forslaget av 1988	105
6.5 Debatten om bosettelse og statsborgerskap som forutsetning for partnerskapsinngåelse	106
6.5.1 Relevant lovgivning før vedtaket av partnerskapslovgivning	106
6.5.2 Debatten om kriterier om bosettelse og statsborgerskap	106
6.5.3 Den vedtatte lovens bestemmelser om kriterier om bosettelse og statsborgerskap, sett i forhold til forslaget av 1988	108
6.6. Konklusjon	109
7. KJERNEVERDIER I DEN NORSKE PARTNERSKAPSDEBATTEN	111
7.1 Verdimesig arv fra tidligere debatter om homofili	111
7.2 Grunnleggende samfunnssyn i debatten om partnerskapslovgivning	113

7.3 Debattens meningskoalisjoner - politiske partier, regjeringsmakt, kristne organisasjoner og homo-organisasjoner	113
7.4 Grunnverdienes meningsinnhold og retorikk: debattens strategiske verdier	116
7.4.1 Individet – prioritering av valgfrihet, men oppmuntring til langvarige forhold	116
7.4.2 Prioritering av samfunnet og kristen etikk – er partnerskapsloven en trussel mot eller bekreftelse av det bestående?	116
7.4.3 Aksept – av det homofile menneske eller det homofile parforhold?	118
7.4.4 Rettferdighet – i sammenligning med heterofile ektepar eller andre former for bofellesskap?	119
7.5 Retorikk – språklige virkemidler og kampen om begrepsdefinisjoner	121
7.5.1 Konkurransen om definisjonen av begrepene partnerskap og homofili	121
7.5.2 Aktørenes fremstilling av seg selv og hverandre	123
7.5.3 Narrative fremstillinger av behovet for partnerskapslovgivning og partnerskapslovens konsekvenser	124
7.6 Konklusjon	125
8. INSTRUMENTELLE PRIORITERINGEN I DEN NORSKE DEBATTEN	128
8.1 Arv fra tidligere forslag til juridisk regulering av homofile parforhold	128
8.2 Debatten om økonomisk-juridisk regulering av homofile parforhold	130
8.2.1 Relevant lovgivning før vedtaket av partnerskapslovgivning	130
8.2.2 Debatten om valg av økonomisk-juridisk regulering basert på ekteskapslovgivning, eller mindre vidtrekkende juridiske løsninger	131
8.2.3 Den vedtatte lovens økonomisk-juridiske bestemmelser, sett i forhold til forslaget av 1992	131
8.3 Debatten om homofile og barn	132
8.3.1 Stortingsdebatten om adopsjonsrettigheter	132
8.3.2 Vedtaket i forhold til forslaget av 1990	133
8.4 Debatten om homofiles rett til vigsel	135
8.4.1 Vedtaket i forhold til forslaget av 1990	136
8.5 Debatten om bosettelse og statsborgerskap som forutsetning for partnerskapsinngåelse	138
8.5.1 Debatten om kriteriet om bosettelse og statsborgerskap	138
8.5.2 Vedtaket i forhold til forslaget av 1990	138
8.6 Konklusjon	139
9. KONKLUSJON	140
9.1 Teorigrunnlagets anvendelighet	140
9.1.1 Teorien om verdistrukturer og meningskoalisjoner som verktøy for operasjonalisering av materialet	140
9.1.2 Teorigrunnlagets evne til å predikere og forklare policyendringer	140

9.2 Grunnverdiens tvetydighet	142
9.3 Betydningen av strategiske verdier, retorikk og syn på homoseksualitet.....	143
9.4 Forutsetninger for endring i instrumentelle standpunkt.....	146
9.5 Betydningen av diffusjon fra Danmark til Norge	148
9.6 Konklusjon	149
LITTERATURLISTE.....	150
Litteratur.....	150
Offentlige dokumenter	152
Danmark.....	152
Straffelovgivning	152
Antidiskrimineringslovgivning.....	153
Lov om afgift på arv og gave.....	153
Andre offentlige kilder	154
Norge.....	154
Straffelovgivning	154
Antidiskrimineringslovgivning.....	154
Lov om husstandsfellesskap	155
Andre kilder	156
APPENDIKS.....	157
Vedlegg 1: Begrunnelse for kildevalg	157
Vedlegg 2: Oversikt over høringsinstanser til det norske forslaget om partnerskapslovgivning	159

1. Innledning

1.1 Innledning og problemstilling

26 mai 1989 ble lov om registrert partnerskap vedtatt i Folketinget i Danmark. For første gang i historien hadde et land åpnet for at også mennesker i homofile parforhold kunne få juridiske rettigheter og plikter på linje med mennesker i heterofile parforhold. Loven var nesten identisk med den danske ekteskapsloven, men med klare unntak: det ble ikke tillatt å adoptere barn, en av partene måtte være dansk statsborger og bosatt i Danmark, og det ble heller ikke åpnet for muligheten til å inngå kirkebryllup.

Sett i forhold til homofiles juridiske stilling i andre land, var Danmark svært tidlig ute med å gi homofile parforhold juridisk anerkjennelse - også sett i lys av den samtidige diskusjonen i Norge. Den danske loven var et resultat av en omfattende politisk prosess som strakk seg helt tilbake til 1968, da Socialistisk Folkeparti (SF) foreslo å ta inn nye samlivsformer i ekteskapsloven, som på det tidspunkt var under revisjon¹. Ryktene om at man på dansk politisk hold luftet mulighetene for å vedta juridisk beskyttelse av homofile parforhold hadde tydeligvis nådd Norge. Under en odelstingsdiskusjon 21 mars 1972 uttalte Bodil Aakre (H) følgende: *«I vårt naboland Danmark drøfter man faktisk ekteskap mellom homofile. Det kan etter min mening verken tjene til å hjelpe dem eller til å bygge opp under ekteskapet som institusjon (...)»*². Konteksten for Aakres utsagn illustrerer en slående kontrast mellom Norge og Danmark, ettersom det ble fremmet under den norske debatten om hvorvidt kriminaliseringen av homoseksuelle handlinger mellom menn skulle opprettholdes eller ei. I Norge ble lovforbudet mot mannlig homoseksualitet - straffelovens §213 - opphevet i 1972, altså fire år etter man i Danmark fikk det første politiske forslaget om å vedta en ekteskapslignende bestemmelse for homofile par, og hele førtito år etter Danmark vedtok avkriminalisering av likekjønnsseksualitet.

Avkriminaliseringen i Norge markerte et vendepunkt i norsk policy overfor homoseksualitet. I 1977 endret den norske kirke sin offisielle holdning fra å fordømme homoseksualitet som sådan, til å godta homoseksualitet som legning, men ikke praksis. I 1978 ble homoseksualitet

¹ Odelstingsproposisjon 1992-93 nr 32, s. 9ff.

² Odelstingstidende 1971-72, s. 314

fjernet som diagnose på listene til norske psykiatere³, og etter en revisjon av antidiskrimineringsloven i 1981 fikk homofile en spesifikk rettslig beskyttelse mot diskriminering - som det første landet i verden. Danmark fulgte opp med begrenset regulering av homofile parforhold i 1986, antidiskrimineringslovgivning i 1987 og endelig partnerskapslovgivning i 1989. I 1991 fikk også norske homofile muligheten til en begrenset regulering av sine parforhold. 3. april 1993 skjedde det Aakre uttalte sin frykt for i 1972: partnerskapsloven ble vedtatt med knapt flertall i Lagtinget. Som sitt danske motsvar ble loven nær identisk med ekteskapsloven, med unntak av adopsjon og kirkelig vigsel, samt krav om at en av partene måtte være norsk statsborger og bosatt i Norge.

Men *hvorfor* ble partnerskapsloven vedtatt i Danmark og Norge – tross motstand fra politikere og gressrøtter, og tross det faktum at ingen andre land hadde tilsvarende lovgivning? *Hvorfra kom den politiske vilje til å anse homofiles levekår og rettigheter som et politisk ansvar og dermed de folkevalgtes anliggende, og deretter å innvilge homofile par rettigheter på linje med heterofile par?*

Jeg har valgt å søke etter svaret på dette spørsmålet langs to hovedlinjer. For det første vil jeg se nærmere på den homorelaterte juridiske *historikken* innen hvert land, for å se hvordan politiske holdninger til homofili har endret seg, og dermed finne svar på hvordan homofile og homofiles rettigheter etter hvert er blitt sett som et politisk ansvar. Gjennom en slik analyse håper jeg å finne svar på hvilke faktorer som kan forklare *policyendringen* overfor homofile som førte frem til vedtaket av *partnerskapsloven* i de to landene. Jeg kommer i hovedsak til å konsentrere meg om den politiske utviklingen i spørsmålet om homofili og rettigheter, herunder den politiske debatten og retorikkens betydning for hvilke faktorer som ble utslagsgivende for policyendringene. En komparativ analyse av Danmark og Norge vil forhåpentlig bidra til at de utslagsgivende faktorer innen hvert land trer klarere frem. De to landene er valgt dels fordi de var de to første landene i verden som vedtok partnerskapslovgivning, og dels fordi deres strukturelle og kulturelle bakgrunn er ganske lik.

For det andre har jeg valgt å vektlegge spørsmålet om betydningen av *diffusjon* mellom Danmark og Norge, en naturlig følge av valget av en komparativ metode. Ettersom Danmark på politisk hold var vesentlig tidligere ute enn Norge med å diskutere muligheten av å vedta en ekteskapslignende lov for homofile, og ettersom Danmark også var tidligere ute med å

³ Heiberg (1995)

vedta andre dyptgripende policyendringer overfor homofile, er det nærliggende å anta at den norske viljen til tilsvarende policyendring ikke var upåvirket av debatter, vedtak og erfaringer i Danmark. En analyse av grad av diffusjon mellom de to landene er viktig for å avsløre i hvilken grad policyendring overfor homofile skyldes inter- eller transnasjonale forhold.

Kildematerialet er for det meste offentlige dokumenter fra Danmark og Norge, herunder særlig innstillinger, betenkninger og transkripsjoner av politiske diskusjoner fra Folketinget og Stortinget. Tidligere forskning vil også bli benyttet⁴. En dokumentanalyse av partnerskapslovgivning må imidlertid foretas med bevissthet om det tvetydige meningsinnholdet i begrepet homofili⁵. Dette gjelder både i forhold til de ulike verdimesse assosiasjonene begrepet gir, og de kjønnspolitiske aspektene som er heftet ved det. Hva det førstnevnte angår, spenner begrepet fra å gi assosiasjoner til vakre kjærlighetsforhold, til å gi assosiasjoner til noe syndig og urent⁶. Begrepets kjønnspolitiske aspekter innebærer at det kan diskuteres hvorvidt begrepet dekker både homofile menn og lesbiske kvinner, eller om det gir så sterke assosiasjoner mot homofile menn at det usynliggjør lesbiske. Bevisstheten om denne spennvidden er nødvendig for å avdekke hvilket homofilisyn som lå til grunn for partnerskapsvedtaket. Jeg har valgt å sitere den enkelte kilde ordrett der dette lar seg gjøre, samtidig som jeg tar høyde for de ulike betydningene den enkelte kan legge i begrepet.

Jeg har selv for enkelhets skyld valgt å hoppe direkte i det vitenskapelige, kjønnspolitiske, verdimesse og klassifikasjonsmessige minefeltet, og benytter derfor stort sett ordet "homofil" eller "homoseksuell". Med dette mener jeg både lesbiske, homofile menn og bifile, med mindre annet er spesifisert. Der jeg bruker spesifiseringene "homofile menn" og "lesbiske" er heller ikke disse betegnelsene ment å utelukke bifile, og de er ikke ment å inneholde noe skille på hvorvidt de inkluderer mennesker som praktiserer sin seksualitet eller lever i sølibat.

⁴ Se appendiks for detaljer om litteraturvalg

⁵ Jeg har valgt å ikke skille mellom begrepene homofil og homoseksualitet. Dette gjøres på tross av at begrepet homoseksualitet for enkelte innebærer en sterkere vektlegging av *seksualitet*, og begrepet homofili kan innebære en sterkere vektlegging av *legning*. Denne forskjellen er imidlertid ikke særlig rotfestet verken i dagligtale eller i forskning.

⁶ Et eksempel på sistnevnte er høringsuttalelsen til lov om registrert partnerskap fra Generaladvokaten, hvor det ble hevdet at homofili "(...) biologisk sett ikke [er] et likeverdig alternativ til heterofili, idet det i lengden er en forutsetning at andre er heterofile og fører slekten videre (...) De fysiske realiteter som homofil praksis (mellom menn) innebærer, er egnet til å fremkalle motvilje"

1.2 Tidligere forskning om homofili – behovet for en politisk vinkel

Vedtaket av partnerskapslovgivning har ikke medført at samfunnsvitenskapen i Danmark og Norge i særlig grad har interessert seg for homoseksualitet som et samfunnsvitenskapelig tema. Dette gjelder med unntak av to ferdigstilte og ett planlagt hovedfagsprosjekt, samt enkelte danske artikler. Tross sin samfunnsvitenskapelige vinkel forklarer de i liten grad den politiske vilje til å vedta partnerskapslovgivning. Norske homofile aktørers politiske ståsted har vært analysert, noe som ga et bilde av homofile aktører som velgere - men ikke av de homofile velgeres gjennomslagskraft på den politiske vilje til å verken å anse homofiles levekår og rettigheter som et politisk ansvar, eller vilje til å vedta partnerskapslovgivning⁷. I tillegg er det kulturelle og sosiale rom for vedtaket av partnerskapsloven analysert tidligere, men den relativt deskriptive angrepvinkelen i dette hovedfagsprosjektet prioriterte ikke plass til en analyse av opphavet til kulturen på tidspunktet for partnerskapslovgivning prioritert⁸. Med andre ord er både betydningen av den historiske utviklingen frem mot dagens homoliberala politikk, samt spørsmålet om eventuell diffusjon fra andre land utelatt.

Hovedproblemstillingen i det planlagte samfunnsvitenskapelige hovedfagsprosjektet er endringer i synet på homofili i det offentlige rom i perioden 1972-1993⁹. Dette arbeidet trekker inn deler av den historiske utviklingen som har betydning for dagens policy overfor homofile, men har et bredere utgangspunkt enn det som er målsetningen med det herværende prosjektet. I tillegg mangler diffusjonsperspektivet også her.

På tross av at de danske artiklene fokuserer på den politiske og kulturelle bakgrunn for vedtaket av partnerskapslovgivning, er det historiske perspektivet for dagens danske homopolicy ikke analysert¹⁰. Det komparative perspektivet er også unntatt, med unntak av en komparativ analyse av folketingets debatter om partnerskapslovgivning og kunstig inseminasjon¹¹. Diffusjonsperspektivet er heller ikke behandlet i de danske artiklene.

⁷ Didriksen (1995). Analysen ble ført ut fra et new politics-perspektiv, og respondentene var utelukkende medlemmer i Det norske forbundet av 1948.

⁸ Halvorsen (1995)

⁹ Nyhuus er hovedfagsstudent ved Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap ved Universitetet i Bergen

¹⁰ Se Søland 1998, Lützen 1998, Bech 1992

¹¹ Albæk (1998)

Når det gjelder den norske homoforskningen i et bredere faglig perspektiv, har denne også hull.¹² Et generelt problem er at forskningens fokus i hovedsak er på *menn*, mens lite forskning er gjort på lesbiske kvinner. Det meste av forskningen er gjort på utenlandske forhold, og relativt lite er gjort for å kartlegge homofiles situasjon i det norske samfunnet. I den grad det er foretatt slik forskning er den i høy grad sentrert rundt *problemer* relatert til homofili, eksempelvis AIDS, prostitusjon og vold. Det foreligger heller ingen komparative analyser mellom homofiles stilling i Norge og andre land. Den eksisterende forskningen er for det meste gjort på hovedfagsnivå eller under, og er foretatt ved institutter for psykologi, sosialantropologi, kriminologi og historie¹³

Formålet med herværende gjennomgang er selvsagt dels å gi en oversikt over hvilket eksisterende materiale jeg har kunnet trekke veksler på, og hvilke spørsmål som ennå ikke er besvart. Et vel så viktig formål er å få en oversikt over hvilken forskningsmengde *de politiske beslutningstakerne* hadde tilgang på da homofili ble vurdert utredet og partnerskapsloven vedtatt, for dermed å kunne analysere hvilken betydning dette kan ha hatt for deres standpunkter overfor homofili og rettigheter.

¹² For detaljer om norsk forskning på universitets- og høyskolenivå, se <http://www.uio.no/~turide/> for en oversikt utarbeidet av Nettverk for forskning om homoseksualitet. Oversikten dekker forskning utført i perioden 1967-1999. En tilsvarende oversikt over dansk forskning finnes ikke, men søk i danske biblioteker, arkivet til Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske samt forespørslar til danske universitetsansatte med kompetanse på emnet har etterlatt meg uten andre funn av annen samfunnsrelatert homoforskning enn de ovenfor omtalte artiklene.

¹³ Se eksempelvis Prøitz (1993) for en studie av kirkens motstand mot partnerskapsloven i et sosialpsykologisk perspektiv; Halvorsen, Anette (1998) for norsk rettslig regulering av homofil praksis fra 1687-1902, Halsos (1999) for bruken av straffelovens §213 i Oslo i perioden 1905-1950, og Olsen (1998) for endringer i lesbisk selvpoffattelse.

1.3 Kapitteloversikt

Kapitel 2 utgjør en historisk oversikt over homorelaterte policydebatter i Danmark og Norge. Målsettingen er å avdekke årsakene til endring i de politiske holdningene til homofili i de to landene, med særlig vekt på utviklingen mot å anse homofile levekår som et politisk ansvar. Policydebattene om straffelovgivningens rolle overfor homofili fungerer dermed som en kontrast til debattene om antidiskriminering og juridisk beskyttelse av homofile parforhold, ettersom homofili som politisk ansvarsområde hadde ganske forskjellig meningsinnhold i de tre debattene. Problematikken rundt definisjonen av begrepet homofili, nærmere bestemt hvilke ulike modeller som har vært tatt i bruk for å forklare fenomenet, blir skissert i kapitel 3. Kapitel 4 er viet til en presentasjon av det teoretiske grunnlaget som anvendes for å spore årsakene til dagens partnerskapslovgivning. Teorigrunnlaget legger særlig vekt på debattenes verdigrunnlag, samhandling mellom de ulike aktørene i debatten, og betydningen av retorikk for debattens utfall.

I motsetning til den historiske oversikten over tidligere policydebatter, hvor Danmark og Norge behandles parallelt, foretas analysen av de to landene hver for seg. Kapitel 5 og 6 er derfor viet til analysen av bakgrunnen for vedtaket av den danske partnerskapsloven, mens kapitel 7 og 8 er tilsvarende for Norge. I kapitel 9 sammenlignes analysene av de to landene, og diffusjonsperspektivet tas derfor opp her. Kapitlet avrundes med en samlet konklusjon på oppgavens problemstilling.

2. Juridisk homohistorie i Danmark og Norge

Policy overfor homofile har gjennomgått en rivende utvikling i Danmark og Norge, og vedtaket av partnerskapslovgivning må ikke forlede en til å anta at disse landene tradisjonelt har hatt en liberal policy overfor homoseksualitet. Den danske og norske homofilidebatten har i nyere tid vært sentrert rundt tre hovedtema: straffelovgivning, antidiskriminering og juridisk beskyttelse av parforhold. Under de to sistnevnte kategoriene hører debatten om hvorvidt homofiles levekår og behov skulle utredes. Hovedlinjen i policydebattene har vært en stegvis politisk og juridisk aksept av homoseksuelle handlinger og homoseksuelle parforhold. På et annet nivå kan det hevdes at utviklingen har gått fra en synkende vilje til statlig innblanding i homoseksualitet som var synlig i den offentlige sfære, til en stigende vilje til statlig tilrettelegging av den homofiles private sfære. De homorelaterte policydebattene i Danmark og Norge hadde flere likhetstrekk, men skiller seg fra hverandre dels ved deres *form*, deres *anvendelse*, og hvilke *fora* debattene ble ført i.

Tabell 1: Oversikt over homorelaterte lover og organisasjoner i Danmark og Norge¹⁴

Årstall	DANMARK	NORGE
1683	Dødsstraff	
1687		Dødsstraff
1842		Tukthus
1866	Tukthus	
1889		Mildere straff Begrensning legemlig omgjengelse
1902		Mildere straff Allmenne hensyn
1905	Homofile prostituerte kriminalisert	
1930	Aldersbetinget avkriminalisering Straff for homoseksuell forføring	
1948	Forbundet af 1948 stiftet	
1950		Det norske forbundet av 1948 stiftet
1961	Betalende part i hom. prostitusjon kriminalisert	
1965	Betalende part i hom. prostitusjon avkriminalisert	
1967	Homofil prostitusjon likestilt med heterofil	
1968	Jur. beskyttelse av hom. parforhold foreslått første gang (SF)	
1971-74	Homobevegelsen splittes	
1972		Generell avkriminalisering Lik seksuell lavalder som heterofile
1973		Jur. beskyttelse av hom. parforhold foreslått 1. g. (DNF'48)
1975	Straffelovrådet påpekte verdien av å motvirke diskriminering	Departementet ba om utredning av antidiskrimineringslovgivning
1976	Lik seksuell lavalder som heterofile	Homobevegelsen splittes
1981		Antidiskrimineringslovgivning
1986	Lov om afgift på arv og gave	
1987	Antidiskrimineringslovgivning	
1988	Homobevegelsen samlet til LBL	
1989	Partnerskapslov	
1990		Jur. beskyttelse av hom. parforhold foreslått første gang på politiske hold
1991		Lov om husstandsfelleskap
1992		Homobevegelsen samlet til LLH
1993		Partnerskapslov

¹⁴ Pilene angir hvorvidt lovendringer kom først i Danmark eller Norge

2.1 Homofili og straffelovgivning

2.1.1 Tidlig verdslig lovgivning om sodomi, og håndhevelsen av denne

Som tabell 1 viser startet den danske debatten om homofili og straffelovgivning i 1683, og endte i 1976. Tilsvarende startet den norske straffelovgivningsdebatten i 1687, og ble avsluttet i 1972. Den danske straffelovgivningsdebatten startet med innførelsen av straff for sodomi i den verdslige lovgivningen. Før dette var reguleringen av sodomi del av den kanoniske rett. Straffen som ble innført ved Christian den femtes danske lov var ikke nådig: ”*Omgængelse, som er imod Naturen, straffis med Baal og Brand*”¹⁵. Etter mønster av denne ble Christian den femtes norske lov vedtatt i 1687, og ordlyden i de to lovene var likelydende¹⁶. Tidens debatt om straffelovgivningens rolle bar preg av opplysningstidens ideal om at utmålt straff skulle stå i forhold til forvoldt skade. Strafferammen i Christian den femtes lover av 1683 og 1687 tatt i betraktning er det lite som tyder på at disse tankene hadde en direkte innflytelse på ordlyden i dansk og norsk straffelovgivning på 1700-tallet¹⁷, i motsetning til de faktiske straffeutmålingene. I Danmark finnes det eksempler på at menn ble dømt og henrettet for sodomittiske handlinger, men med ett mulig unntak gjaldt alle domfellelsene på 1700-tallet sex med dyr, og ikke sex mellom menn¹⁸. Fra 1700-tallets andre halvdel ble de dømte stort sett benådet fra dødsdom til livsvarig tukthus¹⁹. I Norge var rettspraksisen mildere enn i Danmark; det er ikke funnet eksempler på at menn er blitt dømt etter Christian den femtes norske lov for å ha seksuell omgang med hverandre²⁰.

2.1.2 Gryende liberalisering av dansk og norsk straffelovgivning

På tross av en økende oppmerksomhet rundt opplysningstidens idealer, og misforholdet mellom straffelovens ordlyd og utmålte straffer, tok det lang tid før straffelovene faktisk ble endret. Som tabell 1 viser ble den norske straffeloven fra 1687 først erstattet i 1842, med en lov som stod mer i forhold til straffeutmålingen slik den var blitt praktisert av verdslig lovgivning. I motsetning til faren for bål og brann hadde norske ”sodomitter” nå trusselen om

¹⁵Danske Lov av 1683, 6. bogs 13. kapitels 15. artikkel. Sitert i von Rosen (1993) s. 73

¹⁶ Christian den femtes norske lov er sitert i Halsos (1999) s. 23

¹⁷ von Rosen 1993 s. 230 hevder for Danmarks vedkommende at opplysningstidens idealer fikk liten direkte innflytelse på dansk straffelovgivning. Siden norsk straffelovgivning i perioden var identisk med den danske skulle det samme være gjeldende også i Norge.

¹⁸ Von Rosen (1993) s. 794. Det mulige unntaket gjelder en sak hvor det ikke fremgår av kildene hvorvidt de dømte var straffet for å ha hatt sex med dyr eller med andre menn.

¹⁹ von Rosen 1993 s. 144

²⁰ Halvorsen, Anette (1998) s. 45

tre års straffarbeid hengende over hodet²¹, og denne trusselen stod ved lag inntil kriminalloven av 1842 ble erstattet i 1902.

I Danmark tok det noe lenger tid før strafferammen for sodomi samsvarte med de faktiske straffeutmålinger, dette på tross av at det allerede i 1800 ble nedsatt en kommisjon for å utarbeide utkast til ny straffelov. Kommisjonen konkluderte med at ugjerninger skulle måles og straffes etter i hvilken grad de krenket statens og samfunnets sikkerhet²², men danske beslutningstakere anno 1800 var ennå ikke mottakelige for disse ideene. Først i 1866 ble dødsstraffen for sodomi formelt avskaffet, og erstattet med tukthusstraff²³. I debatten forut for den danske loven av 1866 ble det diskutert hvorvidt kvinner også skulle inkluderes i det nye straffebudet. Et slikt vedtak ble ikke fattet, da seksuelt samkvem mellom kvinner ikke kunne defineres som naturstridig etter datidens definisjoner. Dette skyldtes at slik omgang etter gjeldende definisjon måtte innbefatte en penis anbrakt i en naturstridig åpning, og kvinners kjønnslige omgang ble ikke forbudt ettersom de av anatomiske grunner ikke var i stand til å utføre et slikt kunststykke²⁴. Den nye strafferammen var i overensstemmelse med de foregående 30 års praksis²⁵, men den var likevel vesentlig strengere enn den norske strafferammen slik den ble fastslått av norske beslutningstakere 24 år før.

Den norske kriminalloven av 1842 ble revidert i 1889. I debatten om den nye kriminallovens utforming ble det lagt frem forslag om at bestemmelsen ”omgjængelse, som er imod Naturen” skulle oppheves. Forslaget kom fra Bernhard Getz, daværende formann i straffelovkommisjonen. Forslaget skyldtes imidlertid ikke et politisk og moralsk tøvær overfor homofile:

“(...) straffeloven gjør her rettest i at lukke Øinene for det, der ei selv enten frækt træder frem i Dagen, eller indeholder en Krænkelse af andres Ret, et Forsøg paa at fordærve andre (...) Ved at gaa videre, opnaar den i det væsentligste alene at afdække, hvad i Samfundsmoralens egen Interesse helst bør forblive saa skjult som muligt”²⁶

²¹ Loven er sitert i Friele (1985) s. 122: “Strafarbeide i femte Grad paa seks Maaneder eller derudover indtil tre Aar (...) Den daglige Arbeidstid maa ei overstige fjorten Timer om Sommeren og tolv om Vinteren”. Sitatet er hentet fra “Kongeriget Norges tiende Storthings Forhandlinger, tredie Deel, Odelstinget 19 April 1842”, s. 427

²² von Rosen (1993) s. 246f

²³ von Rosen (1993) s. 73

²⁴ Betænkning 1127/88 s. 143

²⁵ von Rosen 1993 s. 73

²⁶ Professor Getz’ “Udkast til forskjellige Kapitler i Straffelovens specielle Del, kap. X”. St.t forh. 1889, del 3 dok. 65

Kommentaren fra Getz viste imidlertid en endring i synet på homofili og dets straffeberettigelse:

”Tilbøieligheden til denne Last er efter al Erfaring hos de fleste, der er henfaldne til den, saa stærk og rodfæstet, at de vanskelig lader sig stagge af nogen saadan Fare, hvad ialfald i adskillige Tilfælde synes at have sin Grund dels i enslags sexuel psykisk Misdannelse, dels i sygelig Tilstand, der fremkalder abnormaliteter i Drifter og Tilbøieligheder, i kraft af hvilke det, som for normale Individuer er modbydeligt som netop er naturligt. Forsaavidt kan det endog til en vis Grad siges, at selve Fundamentet for Straffen, Naturstridigheden, svigter”²⁷

I odelstinget ble det også debattert hvorvidt homoseksuelle handlinger mellom kvinner skulle kriminaliseres. En slik lovendring ble ikke ansett som nødvendig av de norske beslutningstakerne, ”(...) da det ikke er saa nødvendigt, thi det er mange Aar, siden dette Tilfældet er indtruffet i vore kriminalrettlige Annaler”²⁸. I tillegg mente man at seksuelt samkvem mellom kvinner ikke ble rammet av bestemmelsen ”omgjængelse, som er imod Naturen”, ettersom penetrering ikke forekom som ved seksuelt samkvem mellom menn. Verken forslaget til Getz eller justisministeren fikk betydning, og den nye lovteksten av 1889 ble som følger:

”Finder legemlig Omgjængelse Sted mellom Personer af Mandkjønn straffes de Skyldige med Straffearbeide i femte Grad eller Fængsel. Med samme Straf ansees den, der har legemlig Omgjængelse med Dyr”²⁹

Definisjonen av de straffebelagte seksuelle handlingene ble snevret inn, ettersom paragrafen kun straffet analt samleie mellom menn, i tillegg til seksuell omgang med dyr³⁰. Begrunnelsen for det endrete synet på hvilke seksuelle handlinger mellom menn som burde være straffbare var at ikke alle ”...utuktige Handlinger, som Moralen paa det strengeste fordømmer,” skulle straffes³¹. I Norges nye straffelov av 1902 ble denne tanken videreført. Den nye § 213 av 1902 fikk følgende ordlyd:

”Finder utuktig Omgjængelse sted mellom Personer af mandkjønn, straffes de, der heri gjør sig skyldige eller som medvirker dertil, med Fængsel indtil 1 Aar .(...) Paatale finder alene sted naar det paakræves af almene Hensyn”³²

²⁷ Getz (1889)

²⁸ Statsråd Dahl: Forh. i OT nr. 88, 1889 s. 642

²⁹ Halsos (1999) s. 33.

³⁰ Friele (1985) s. 126-127. Antall straffebelagte seksuelle handlinger ble snevret inn ved valget av ordlyden “legemlig omgjængelse” i stedet for “utuktig handling”, ettersom sistnevnte også dekket gjensidig masturbasjon og lignende.

³¹ Halsos (1999) s. 34. Sitatet er hentet fra Forhandlinger i Odelstinget 1889 s. 643

³² Sitert i Grodal (1957), s. 145

2.1.3 Dansk liberalisering av straffelovgivningen – fra tukthus til avkriminalisering

Den danske debatten om sedelighetslovgivning var ikke upåvirket av ideene som gjorde seg gjeldende i Norge. I en betenkning av 1912 ble det – som i Norge – foreslått avkriminalisering av likekjønnsseksuelle handlinger mellom voksne. I tillegg ble det foreslått at påtale for homoseksuell prostitusjon kun skulle finne sted ”*naar almene Hensyn kræve det*”³³. Dette forslaget vitnet om at beslutningstakerne i begge land ikke nødvendigvis ønsket å regulere de homofiles private sfære, men snarere sikre at homofile forble usynlige i den offentlige sfære. Ønsket om å la homofiles private sfære være i fred strakk seg imidlertid kun til forhold mellom *voksne* mennesker, mens det var ønske om å beskytte ungdommen mot homofil påvirkning. Den foreslåtte aldersbestemmelsen ble begrunnet med at man måtte kunne forlange av voksne folk at de klarte å ”*beskytte sig selv mot Efterstræbelser*”, siden det ikke kunne være tvil om at borgerne var klar over ”*at slige Handlinger ere umoralske, og at han derfor skal afholde sig fra dem*”³⁴. Prinsippet om påtale når allmenne hensyn krevde det ble begrunnet med at man ved å gjøre forholdet straffbart i alminnelighet ”*(...) vilde (...) give Justitien umulige Opgaver at gennemføre og kun bidrage til, at Forhold, der, foretagne i Stilhed mellem voksne og ansvarlige Personer, ingen skadelig Indflydelse have paa Almenheden, ville blive dragne frem for Offentligheden og netop derigennem udbrede moralsk Smitte*”³⁵. Med andre ord var argumentasjonen svært lik den norske argumentasjonen fra 1889. Å inkludere kvinnelig homoseksualitet i sedelighetslovgivningen var ikke aktuelt, da slike forhold ikke ble ansett å ha ”*(...) nogen væsentlig Betydning, i alt Fald ikke for Tiden*”³⁶. Denne argumentasjonen var med andre ord tilsvarende årsaken til at lesbiske ikke ble kriminalisert i Norge, og må ses i sammenheng med at det ikke eksisterte lesbiske subkulturer i de to landene. Kvinnelig likekjønnsseksualitet var med andre ord ute av den offentlige sfære, og juridisk regulering ble dermed ikke ansett som verken nødvendig eller formålstjenlig.

Holdningsendringene som kom til uttrykk blant annet i 1912 førte ikke til endring i dansk straffelovgivning før 1930. Her ble ønsket om en generell avkriminalisering av seksuelt samkvem mellom menn stort sett etterfulgt, ettersom straffeloven av 1930 kun kriminaliserte homoseksuelle forhold hvor minst en av partene var under 18 år. Til sammenligning var den tilsvarende lavalderen for heteroseksuelle forhold 15 år. Den nye loven av 1930 innførte også

³³ Sitert i Betenkning nr 1127/88 s. 22-23

³⁴ Betenkning nr 1127/88 s. 23

³⁵ Betenkning nr 1127/88 s. 23

³⁶ Betenkning nr 1127/88 s. 23

en bestemmelse som ikke var blitt nevnt i de tidligere forslagene: ”Med Fængsel indtil 3 Aar straffes den, der under Misbrug af en paa Alder og Erfaring beroende Overlegenhed forfører en Person af samme Køn under 21 Aar til kønslig Usædelighed med sig”³⁷. På tross av vedtaket om aldersbetinget avkriminalisering følte de danske beslutningstakere fremdeles trang til å beskytte ungdommen mot homoseksuell forføring.

2.1.4 Avkriminalisering i Norge

Også i Norge anno 1925 diskuterte man hvorvidt homoseksuelle handlinger mellom voksne burde avkriminaliseres. Flere av problemstillingene fra 1902 ble vekket til live, men gitt nytt fortegn. Fra tidligere å ville kriminalisere homoseksuelle handlinger mellom både kvinner og menn, ville man nå i likestillingens navn avkriminalisere mannlig homoseksualitet. I tillegg tok man opp spørsmålet om hvor grensene skulle gå mellom tillatte og ikke-tillatte seksuelle handlinger:

*”Skulde man først betrakte den abnorme tilfredsstillelse av kjønnsdriften i og for sig som en straffverdig handling, maatte straffebudets ramme utvides ytterligere. Man maatte sidestille menns og kvinners homoseksuelle handlinger og deres bestialitet, og man maatte la straffen ogsaa gjelde for de mange abnorme arter av kjønnslig omgang mellom mann og kvinne”*³⁸.

I 1925 var man ennå ikke mottakelige for ønsket om avkriminalisering, og forslaget fikk ikke støtte på Stortinget. Justisdepartementet anså det som ”(...) overveiende betenkelig å legalisere perverse forhold av den her nevnte art”³⁹.

I 1954 ble avkriminalisering igjen tatt opp, denne gang med den begrunnelse at faren for å utvikle homoseksualitet i ungdomsårene ikke var så stor som tidligere antatt. I en uttalelse til avkriminaliseringsforslaget hevdet Helsedirektoratet at den ”nåværende medisinske viten om homoseksualitetens vesen og ikke minst betydningen av utslagene i ungdomsårene berettiger neppe til så klare grenser som nå finnes i den nye §213”⁴⁰. Den norske kirke stilte seg derimot svært avvisende til forslaget:

³⁷ Betænkning nr 1127/88 s. 25

³⁸ Friele 1985 s. 138. Sitat fra straffelovrådets innstilling 1925 s. 38-40

³⁹ Friele 1985. Sitat fra Ot.prop. nr 28, 1927, s. 13

⁴⁰ Ot-prop nr 5 1971-72, s. 5 og 9

”På tross av de straffebestemmelser som den nye §213 inneholder, kan en ikke komme bort fra at lovforslaget i realiteten vil virke som en legalisering av et perverst og nedbrytende forhold som er i strid både med samfunnets interesser og med kristent moralsyn (...) Homoseksuelle handlinger bør få gjelde som de perverse og forkastelige ting de er, og skulle de i prinsippet være straffefri, da er det ikke mulig å nekte at et nytt moral- og rettssyn er på ferde”⁴¹

Av kirken ble homoseksualitet sett på som intet annet enn en *”samfunnsfare av verdensdimensjoner”*, *”et så alvorlig samfunnsproblem at det ikke under noen omstendighet bør bli tale om å løsne på de krav som den nåværende lov stiller. Den nåværende §213 må bli stående, men gjøres gjeldende for begge kjønn og med innføring av skjerpet straff for forgåelse mot ungdom under 21 år”⁴²*.

Kirkemøtets ønske om ytterligere kriminalisering ble ikke etterfulgt. I 1956 hevdet også Norsk psykiatrisk forening at *”det vil kunne bety et meget betydelig medisinsk fremskritt om forslaget kunne føre til at de lite tidsriktige straffebestemmelser vi nå har, endelig blir avskaffet”⁴³*. Dette betød imidlertid ikke at psykiaterforeningen mente at homofili var akseptabelt og problemfritt på linje med heterofili:

”Styret er også enig i at ungdom må beskyttes mot homoseksuell påvirkning, da det ikke på noen måte kan utelukkes at slik påvirkning kan bidra til å gi kjønnsdriften en avvikende retning hos dem som måtte være predisponert for det. Til dette kommer den erfaring at deltakelse i homoseksuell aktivitet i mange tilfelle fører til sosial utglidning hos unge menn”⁴⁴.

Styret i psykiaterforeningen konkluderte med at det generelle straffebudet mot homoseksualitet burde erstattes med høyere lavalder for homofile enn heterofile. Som i Danmark før avkriminaliseringen i 1930 var det nå også i Norge stemning for å begrense den juridiske reguleringen av homofili til det som var synlig i den offentlige sfære, men med ekstra beskyttelse for ungdom. En ny uttalelse fra samme instans i 1971 tok opp igjen temaet *”sosial utglidning”* ved å hevde at narkotikamisbruk og homoseksualitet var *”to risikomomenter (...) som har en viss affinitet med hverandre og som derfor kan forekomme i*

⁴¹ NOU 1979:46, s. 15-16. Sitat protokollen fra Bispemøtet 1954

⁴² NOU 1979:46, s. 15-16. Sitat protokollen fra Bispemøtet 1954

⁴³ Ot-prop nr 5 1971-72 s. 5

⁴⁴ Ot-prop nr 5 1971-72 s. 6

*samme miljø*⁴⁵.” Dette synet ble adoptert og fremmet av justiskomiteens mindretall, nærmere bestemt KrF’s representant⁴⁶. Den psykiatriske uttalelsen fra 1971 konkluderte med at innstillingen fra 1954 om avkriminalisering burde gjenopptas, særlig ettersom den gikk inn for høyere lavalder for homofile enn for heterofile. Konklusjonen stred imidlertid mot synet til helsedirektoratet anno 1971. Disse gikk imot forslaget om ulik seksuell lavalder, og som den psykiatriske uttalelsen begrunnet også Helsedirektoratet sitt syn ved å henvise til medisinske funn – et tegn på at medisinsk basert argumentasjon ikke førte til entydige konklusjoner. I forlengelsen av debatten om homoseksuell lavalder la man også vekt på faren for at unge gutter kunne bruke dette til å utnytte eldre homoseksuelle menn, nærmere gjennom bestemt pengeutpressing⁴⁷. Argumentasjonen kom som følge av erfaringer fra Danmark, og er et tegn på gryende oppmerksomhet om samfunnets plikter overfor homofile.

Denne tendensen ble forsterket ved å trekke en ny type argumentasjon inn i bildet, nemlig betydningen av de sosiale sanksjoner homofile ble utsatt for. Fra å ha blitt sett utelukkende som seksuelle avvikere, ble homofile nå omtalt som en *minoritet*. Man så det eksisterende straffebudet som ”*en urimelig diskriminering overfor en gruppe mennesker som på forhånd har store problemer*”⁴⁸. Justiskomiteen foreslo i tillegg at myndighetene og samfunnet burde følge opp lovendringen med konstruktive tiltak, eksempelvis ved å gjennomgå lærebøker og annet opplysningsmateriell, i tillegg til at det ble bedt om et utvalg som kunne utrede homofiles problemer med samfunnet og samfunnets problemer med de homofile⁴⁹. Sist men ikke minst varslet komiteen også nødvendigheten av endringer i lovgivning og sosiale tiltak ”*av hensyn til homofile mennesker*”. Denne argumentasjonen representerer på flere plan et klart brudd med den tidligere debatten. Først og fremst er det klart at argumentasjonen viser at ønsket om å usynliggjøre homofili ikke lenger var enerådende. For det andre vitner det om en synkende vilje til å beskytte samfunnet mot homofili, og i stedet en gryende vilje til å beskytte den homofile mot samfunnet. Dette politiske klimaet muliggjorde avkriminalisering i Norge. Sett i forhold til det faktum at svært få personer var blitt domfelt etter §213, var avkriminaliseringen stort sett å regne som en tilpasning av lovteksten til gjeldende praksis⁵⁰. Ettersom vedtaket medførte strafferettslig likestilling mellom homofile og heterofile var den norske policydebatten om homofili og straffelovgivning hermed avsluttet.

⁴⁵ Ot-prop nr 5 1971-72 s. 9

⁴⁶ Innstilling O XI 1971-72 s. 4

⁴⁷ Ot-prop nr 5 1971-72 s 10

⁴⁸ Ot-prop nr 5 1971-72 s. 7

⁴⁹ Innstilling O XI 1971-72 s. 3

⁵⁰ Se Halsos (1999) for detaljer angående domfellelser. Også kort før avkriminaliseringen ble §213 prøvd for rettsapparatet, men førte ikke til domfellelser.

2.1.5 Dansk straffelovgivning etter avkriminaliseringen i 1930

Selv om Danmark avkriminaliserte homoseksualitet mellom voksne menn i 1930, må dette ikke forveksles med et politisk klima for å tillate homofile og være synlige i den offentlige sfære. Dette vises klart ved å se på den gjeldende straffelovgivningen på andre områder. Dette gjelder blant annet det faktum at den seksuelle lavalder for homofile ble satt høyere enn tilsvarende lavalder for heterofile. I tillegg var det i 1930 ikke noe ønske om å oppheve en paragraf fra 1905 som kriminaliserte den betalingsmottakende part i homoseksuell prostitusjon. Etter 1930 gikk utviklingen i Danmark delvis i retning av *økende* kontroll av synlig homoseksualitet, ettersom også den betalende part i homofil prostitusjon ble kriminalisert. Straffelovgivningen om homofil prostitusjon gjaldt både for kvinner og menn, og hadde ikke motsvar i Norge. Med andre ord var den danske policydebatten om straffelovgivning ikke avsluttet med vedtaket i 1930.

Paragrafene var på ingen måte sovende. Mellom 1933 og 1947 ble - i følge tall fra Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske - 600 menn straffet for omgang med mindreårige av samme kjønn, i tillegg ble fire kvinner tiltalt⁵¹. Også på 1950-tallet ønsket politiet å kontrollere homoseksualitet med bruk av lov. Nærmere bestemt ble det igangsatt storstilte aksjoner for å "rense" Rådhusplassen for homofile, en innsats som – igjen i følge tall fra Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske – resulterte i mer enn 450 advarsler og 100 arrestasjoner⁵². Et eget korps innen Københavns politis sedelighetsavdeling var nedsatt med det mandat å bekjempe homoseksuelle handlinger, og deres metoder var blant annet overvåkning av offentlige steder som toaletter og parker – et strategivalg som raskt ga dem økenavnet "onanipatroljen". Kartoteker ble opprettet over homofile menn og menn som solgte sex til menn, og kartotekene var ment til bruk ved etterforskning av brudd på prostitusjonslovgivningen og brudd på aldersbestemmelsene⁵³. I tillegg ble prostituerte hyppig brukt som angivere. Den hyppige håndhevelsen av lovene vitner om et til dels sterkt ønske om å hindre synliggjøring av homofili, på tross av at avkriminaliseringen fra 1930 kunne tyde på en liberalisering på dette feltet. Loven av 1961 ga også prostituerte under den seksuelle lavalder mulighet til pengeavpressing av sine kunder, et fenomen som – som nevnt - fikk stor nok utbredelse til å bli brukt som argument i den norske debatten mot høyere seksuell lavalder for homofile.

⁵¹ Betænkning 1127/88 s. 152

⁵² Betænkning 1127/88 s. 148

Den betalende part ble avkriminalisert i 1965, og først i 1967 ble homoseksuell prostitusjon strafferettslig likestilt med heteroseksuell prostitusjon. Den seksuelle lavalder for homofile ble ikke likestilt med heterofile før i 1976⁵⁴. I uttalelsen fra det danske straffelovrådet var anbefalingen om lik lavalder begrunnet slik:

”Straffelovrådet finder, at der ikke er afgørende betænkeligheder ved at nedsætte grænsen for straffritt homoseksuelt forhold til 14 år, svarende til forslaget med hensyn til heteroseksuelt forhold. Man erkender, at der foreligger udtalelser, der kan tages som støtte for en anden konklusion. Der er bl. a. peget på (...) risikoen for at unge, under 16 år gennem tilfældige homoseksuelle forbindelser i større omfang og på mer åbenlys måde end nu kan komme ud i en uheldig levevis. Men straffelovrådet er ikke tilbøjelig til at anse disse betænkeligheder for afgørende. Der må lægges stor vægt på de ovenfor anførte synspunkter med hensyn til værdien af en social accept af homoseksualitet og ønsket om at modvirke den diskriminering, der er en følge af de strafferetlige særregler. (...)”⁵⁵

Uttalelsen viser at medisinsk basert argumentasjon også i Danmark kunne tas til inntekt for ulike syn. Anbefalingen fra straffelovrådet ble fulgt, med det unntak at den seksuelle lavalder ble satt til 15 i stedet for 14 år. Dette skjedde på tross av en sterk motstand og krav om folkeavstemning fra det danske kristelig folkepartis side⁵⁶. Denne strafferettslige likestillingen mellom homofile og heterofile markerte slutten på den danske policydebatten om straffelovgivning og homofili.

Ses de danske og norske debattene om straffelovgivning i forhold til hverandre, vitner de faktiske straffeutmålingene om at forholdene i Norge var noe mer liberale enn i Danmark, dette på tross av både ulikheter i straffelovgivningenes *form* i de to landene, og *tidspunktet* for lovendringen. Denne konklusjonen må imidlertid ses i lys av det faktum at den homofile subkultur var både større og mer synlig i Danmark. Det kan dermed stilles spørsmålstegn ved om antall straffeutmålinger straffelovgivningens form ville vært annerledes i Norge hvis landet hadde hatt en homofil subkultur tilsvarende den i Danmark.

⁵³ Betænkning 1127/88 s. 148ff

⁵⁴ Tatchell s. 106, Betænkning 1127/88 s. 27

⁵⁵ Betænkning 1127/88 s. 27

⁵⁶ Axcil og Fogedgaard (1985) S 131

2.2 Innføring av antidiskrimineringslovgivning

2.2.1 Debatten om antidiskrimineringslovgivning

Som tabell 1 viser startet både den danske og norske antidiskrimineringsdebatten i 1975. Debatten førte mot et vedtak i Norge i 1981, mens Danmark fulgte etter i 1987.

På tross av at man i Danmark i straffelovrådets innstilling av 1975 pekte på ” *værdien af en social accept af homoseksualitet og ønsket om at modvirke den diskriminering, der er en følge af de strafferetlige særregler*”, var det ennå ikke stemning i det danske politiske miljø for å vedta ytterligere endringer i lovgivningen med det formål. I Norge var det imidlertid kommet fart i utviklingen. I 1981, ni år etter avkriminaliseringen av homoseksualitet mellom menn, fikk også homofile beskyttelse av antidiskrimineringslovgivningen. Diskriminering på grunnlag av seksuell legning var nå strafferettslig likestilt med diskriminering på grunnlag av rase, tro, hudfarge, nasjonalitet og etnisitet. Også i Danmark var debatten i gang, og både de danske og norske motstanderne mot å utvide antidiskrimineringslovgivningen la vekt på faren for en innskrenkning i trykke- og ytringsfriheten. I Norge vektla motstanderne i tillegg faren for at antidiskrimineringslovgivning kunne gi motsatt effekt enn ønsket⁵⁷. Dette ble begrunnet med at ” *den åpne, demonstrative*” homofili var særlig egnet til å vekke negative reaksjoner blant folk, og straffelovrådets faste medlemmer slo fast at også disse oppfatningene og følelsene måtte tas hensyn til. Med andre ord vitner denne argumentasjonen om et fortsatt ønske om usynliggjøring av homofili. Motsetningsforholdet mellom tradisjonell kristen seksualmoral og homoseksuelt samliv ble også trukket frem. I forhold til kirkens uttalelse av 1954 i straffelovgivningsdebatten, bar det kirkelige syn anno 1977 preg av at holdningene overfor homofili nå var revidert:

”Det er overfor de ekte homofile det kan være tale om å revidere den tradisjonelle holdning. De er avskåret fra å realisere sitt vesen harmonisk i heterofilt ekteskap, men har ellers samme følelser og behov som andre. Skal de være avskåret fra den art og grad av livsoppfyllelse som er mulig ut fra deres spesielle legning? Etter en rimelig tolkning faller de ekte homofiles spesielle situasjon ikke inn under de forhold som Bibelens fordømmelse av homoseksualitet retter seg mot, og ikke alle homofile forhold strider mot Bibelens mer generelle etiske normer”⁵⁸.

⁵⁷ NOU 1979:46 s. 41f

⁵⁸ NOU 1979:46 s. 16. Sitat kirkens innstilling avgitt oktober 1977

Det må imidlertid understrekes at kirken med denne innstillingen opphevet sin tidligere fordømmelse av det homofile *menneske*, mens den homofile *handling* fremdeles var uakseptabel. Straffelovrådet mente likevel at det ikke burde gis straff til ”*personer som har gitt uttrykk for et syn mange deler*”; straff ble kun sett som et egnet middel i tilfeller hvor motviljen ga seg utslag i voldsbruk og integritetskrenkelser⁵⁹. I tillegg fant det norske straffelovrådet at ”(*...*) *nedsettende omtale av homofile på grunn av deres ”leveform” ikke under noen omstendighet kan sidestilles med nedsettende omtale av personer på grunn av deres rase, hudfarge, m.v.*”⁶⁰. På dette grunnlag fant straffelovrådets faste medlemmer det ikke tilrådelig å utvide den eksisterende antidiskrimineringslovgivningen.

Tross motstanden i Norge og Danmark ble seksuell legning inkludert i antidiskrimineringslovgivningen. I Norge la man særlig vekt på at de homofile – i likhet med negre og jøder – ikke selv kunne noe for sin livssituasjon⁶¹. Straffelovrådets innkalte medlemmer så ikke at homofile kunne sammenlignes med åndssvake, sinnssyke og straffedømte slik rådets faste medlemmer hevdet. Dette skyldtes i hovedsak en antakelse om at disse – i motsetning til homofile – umiddelbart ville bli møtt med sympati fra samfunnet ved eventuelle overgrep⁶². Derfor mente man at homofile hadde behov for ytterligere vern enn det eksisterende lovverket tilbød. Hypotesen om at et slikt vern ville kunne føre til økt aggresjon ble ikke vektlagt, ettersom de homofile organisasjonene selv hadde gått inn for en slik lovendring.

Den danske straffelovkommisjonens mindretall la særlig vekt på straffelovens rolle, og hevdet på dette grunnlag at den foreslåtte lovendring kun var en moralsk vurdering som ikke naturlig hørte hjemme i lovgivningen. I tillegg kom at mindretallet antok at lovendringen uansett neppe ville påvirke den faktiske diskriminering av homoseksuelle. Tross dette valgte man også i Danmark å vektlegge lovendringens psykologiske og politiske effekt fremfor faren for en innskrenkning av den åpne debatt⁶³. Med andre ord viser vedtaket av antidiskrimineringslovgivning at det politiske ønsket om å hindre synliggjøring av homofile gjennom rettslige midler ikke lenger var i majoritet. Vedtaket viser også at beslutningstakerne nå så homofiles levekår som et politisk ansvar, gjennom å beskytte homofile mot enkelte sosiale sanksjoner.

⁵⁹ NOU 1979:46 s. 42

⁶⁰ NOU 1979:46 s. 48

⁶¹ NOU 1979:46 s. 51

⁶² NOU 1979:46 s. 56

2.2.2 Dansk og norsk homobevegelse

18 år etter at homoseksuelle handlinger mellom menn ble avkriminalisert i Danmark, så Skandinavias første homoorganisasjon dagens lys i København. I 1950 ble det dannet en tilsvarende norsk forening, som ble oppkalt etter sitt danske motsvar: Det norske Forbund av 1948⁶⁴. Straffelovgivningen i Danmark og Norge tatt i betraktning sier det seg selv at organisasjonene på stiftelsestidspunktet ikke kunne håpe på verken statlig støtte eller store medlemsmasser.

På 1970-tallet, da avkriminaliseringsdebatten gikk mot et politisk vedtak i Norge og danske homofile ble strafferettslig likestilt med heterofile, ble det rom for nye og flere organisasjonsformer. I 1971 fikk det danske forbundet av 1948 konkurranse av Bøssernes Befrielsesfront (BBF), og i 1974 også av Lesbisk Bevægelse (LB). BBF og LB stod i en viss opposisjon til den eldre generasjon homofile, som ble ansett som selvundertrykkende, tilpassede og diskrete på det heteroseksuelle samfunns premisser. Å være homofil ble nå fremhevet som noe positivt, og selvundertrykkelsen skulle motarbeides. LB forente homokampen med kvinnekampen, og deres ideologi bygget stort sett på den nye feminismens kritikk av patriarkatet og ”tvangsheteroseksualiteten”⁶⁵. Forbundet av 1948 eksisterte fremdeles som en organisasjon for begge kjønn, men skiftet på 1980-tallet navn til Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske, forbundet av 1948 (LBL).

I Norge fikk Det norske Forbundet av 1948 konkurranse i 1976, da Arbeidsgruppe for Homofil og Lesbisk Frigjøring (AHF) ble stiftet. AHF utgjorde sammen med andre homofile frigjøringsbevegelser Fellerådet for homofile organisasjoner (FHO). Som de danske BBF og LB var AHF og FHO bygget på venstredikale verdier⁶⁶, og kjempet for synlighet, aksept av annerledeshet og brudd med den borgerlige (heterofile) samfunnsstruktur. I tillegg ble Åpen Kirkegruppe stiftet i 1976, som en undergruppe av DNF’48⁶⁷. Åpen Kirkegruppe er et tverrkirkelig fellesskap for kristne homofile og lesbiske. I Norge ble homobevegelsen samlet igjen i januar 1993, og en grunnleggende målsetning for den nystiftede Landsforeningen for Lesbisk og Homofil frigjøring (LLH) var å sikre flertall for partnerskapsloven på Stortinget⁶⁸.

⁶³ Betænkning 1127/88 s. 42

⁶⁴ Stiftelsen av disse organisasjonene fikk norske biskoper til å uttale følgende: ”*Det er en kjent sak at homoseksualitet har fått et uhyggelig omfang i mange land. Omfattende organisasjoner med egne presse-organer arbeider for størst mulig frihet på dette området*”. NOU 1979:46 s. 26. Sitat protokollen fra Bispemøtet 1954

⁶⁵ Betænkning 1127/88 s. 154ff

⁶⁶ Blant annet hadde AHF en uformell tilknytning til AKP (m-l) i Norge

⁶⁷ Årstall er opplyst av nåværende nestleder i Åpen Kirkegruppe. Telefonsamtale 23. November 1999

⁶⁸ Blikk 1993 nr. 1. For detaljer om samlingen i den norske homobevegelsen se Blikk årgang 1992.

Den danske og norske homobevegelsen har altså mange fellestrekk. Det opprinnelige utspring var det samme, og på 1970-tallet kom det i begge land et skille mellom den tradisjonelle homobevegelsen og den venstreradikale, systemopposisjonelle. Norge skilte seg i denne perioden fra den danske homobevegelsen ved også å stifte en kirkelig undergruppe av den tradisjonelle organisasjonen. Likhetene er imidlertid langt i flertall, også frem mot vedtaket av partnerskapslovgivning. I begge land samlet homobevegelsen seg igjen under arbeidet med partnerskapsloven, og de gamle skillelinjene ble svekket.

2.3 Juridisk beskyttelse av homofile parforhold

Parallelt med debattene om straffelovgivning og antidiskrimineringslovgivning var det også en gryende debatt om hvorvidt man i tillegg skulle vedta ulike former for juridisk beskyttelse av homofile parforhold. Med andre ord var den politiske utviklingen snudd fra tidligere å ville holde homofile ute av den offentlige sfære, til nå å diskutere hvorvidt homofilt samliv skulle få offentlig anerkjennelse gjennom juridisk beskyttelse av homofile parforhold. Fra politisk hold ble debatten initiert i forbindelse med at det ble nedsatt kommisjoner som skulle vurdere den eksisterende ekteskapslovgivning, og i tillegg se på muligheten for å vedta juridisk beskyttelse av andre former for husstander. Det politiske utgangspunkt for debatten var imidlertid ganske forskjellig i Danmark og Norge, da mandatet i Norge var begrenset til å gjelde samlivsforhold mellom kvinne og mann i ekteskaplignende forhold⁶⁹. En tilsvarende begrensning gjaldt ikke for det danske mandatet.

2.3.1 Oversikt over danske forslag og om juridisk beskyttelse av homofile parforhold

Den politiske prosessen frem mot det danske vedtaket av partnerskapslovgivning varte fra 1968 til 1989, og følgende tabell gir en oversikt over forslag og vedtak til juridisk beskyttelse av homofile parforhold som ble fremmet i løpet av denne perioden. Oversikten dekker forslag som ble fremmet i offentlige fora, herunder enten av eller overfor politisk hold, eller i form av pressemeddelelser.

⁶⁹ NOU 1980:50

Tabell 2: Danske forslag og vedtak om juridisk beskyttelse av homofile parforhold

Årstall	Forslagstiller	Forslag og vedtak (vedtak i kursiv)
1968	Socialistisk Folkeparti	Partnerskap basert på og likestilt med ekteskapslovgivning. To personer over 21 år kunne kreve samlivsforholdet anerkjent av øvrigheten såfremt forholdet hadde vært i mer enn 3 år
1968-1972	Forbundet af 1948	Endring formuesrettslige avtaler, særlig relatert til arv og arveavgift
1973	Forbundet af 1948	Partnerskap basert på og likestilt med ekteskapslovgivning
1976	Forbundet af 1948	Forslaget fra 1973 trukket, med den begrunnelse av det ikke lenger er interesse for andre løsninger enn dem som ble fremmet i perioden 1968-1972
1978	Forbundet af 1948	Partnerskap basert på og likestilt med ekteskapslovgivning
1980	Ekteskapsutvalget	Endring av formuesrettslige avtaler, særlig relatert til arv, arveavgift og bolig
1982	Forbundet af 1948	Partnerskap basert på ekteskapslovgivning, men med særreie og uten forsørgelsesplikt
1984	Det Radikale Venstre	Partnerskap basert på ekteskapslovgivning, inklusiv forsørgerplikt og adopsjonsrett
1985	Bøsser i SF	Partnerskap basert på ekteskapslovgivning, inklusiv forsørgerplikt og adopsjonsrett
1986	Enkelt personer fra RV og V	Lov om afgift på arv og gave. Lettelse i arveavgift for homofile samboere og andre former for husstander
1986		<i>Vedtak av Lov om afgift på arv og gave. Lettelse i arveavgift for homofile samboere og andre former for husstander</i>
1988	Enkelt personer fra SF og S	Partnerskap basert på ekteskapslovgivning. Unntak: adopsjon og vielse, i tillegg til at minst en av partene må være bosatt i Danmark
1989	Landsforeningen for bøsser og lesbiske	Partnerskap basert på ekteskapslovgivning. Inklusiv rett til stebarns adopsjon, men eksklusiv rett til adopsjon av fremmede barn
1989	Forslagstillerne fra 1988	Endringsforslag til forslaget av 1988. En av partene må være dansk statsborger og bosatt i Danmark for at partnerskap skal kunne inngås. Myndighetslovens bestemmelse om overførsel av foreldreansvar unntas fra det registrerte partnerskap
1989		<i>Vedtak av lov om registrert partnerskap, basert på ekteskapslovgivning. Unntak: adopsjon og vielse, i tillegg til at minst en av partene må være dansk statsborger og bosatt i Danmark</i>

2.3.2 Forslag om juridisk beskyttelse av parforhold før utredning av homofiles levekår

Den danske debatten om juridisk beskyttelse av homofile parforhold startet i 1968, og ble foreløpig avsluttet med vedtaket av partnerskapslovgivning i 1989⁷⁰. I Danmark ble utredning av homofiles levekår vedtatt utredet i 1984, og som oversikten i tabell 2 viser lar forslagene som ble stilt før utredningsforslaget seg fordele etter hvorvidt forslagstiller ønsket tilknytning til ekteskapslovgivningen, eller endring av formuesrettslige avtaler. Forslagene som var basert på ekteskapslovgivningen skilte seg fra hverandre dels ved hvorvidt partnerskapsinngåelse skulle kunne *kreves* – som SF's forslag av 1968 impliserte – og ved hvorvidt partnerskapet skulle være likestilt med ekteskapet, eller være fritatt for gjensidig forsørgelsesplikt og felleseie. Forslagene basert på endring av formuesrettslige avtaler var stort sett likelydende i denne perioden. Som oversikten viser var det intern uenighet både på politisk hold og innad i homobevegelsen om hvilken juridisk løsning som var å foretrekke.

Debatten om juridisk beskyttelse av homofile parforhold ble ikke kun ført i form av debatt om hvilken juridisk løsning som burde velges. Også spørsmålet om rett til kirkelig vielse ble tatt opp i 1973, i form av et spørsmål til daværende kirkeminister Dorte Bennedsen om hvorvidt homofile skulle gis tillatelse til kirkelig vielse. Dette var imidlertid ikke et spørsmål kirkeministeren så seg i stand til å besvare, ettersom ”(...) spørsmålet om anerkendelse af homofile samlivsforhold i første række må være et juridisk anliggende og ikke et kirkeligt-teologisk (...)”⁷¹. Som den norske kirke i 1977 mente også den danske kirkeminister anno 1973 at homofile ikke kunne fordømmes på bibelsk grunnlag. Snarere hevdet hun at ”(...) ingen kyndig bibelkender vil regne de bibelske fordømmelser for andet end ligegyldige tidstilfældigheder”. Bennedsen – som selv er utdannet prest - var for øvrig en av partnerskapslovens forkjempere da loven ble vedtatt i Danmark i 1989.

2.3.3 ”Homokommisjonens” utredning

Den politiske interessen for homofiles juridiske stilling ble fornyet av en anbefaling fra Nordisk Råd i 1984, hvor samordnede tiltak mot diskriminering av homofile ble etterlyst. Anbefalingen lød som følger:

⁷⁰ Etter vedtaket i 1989 har enkelte endringsforslag vært debattert. Dette har resultert i at rett til stebarnsadoptjon ble vedtatt våren 1999.

⁷¹ Forhandlingerne i Folketingsåret 1972-73. Nr. 33, 7/3-1973. Sp 4366f

”Nordisk Råd rekommanderer Nordisk Ministerråd indenfor de gældende loves rammer i de enkelte nordiske lande at gennemføre forsknings-, udrednings- og oplysningsarbejde vedrørende homoseksuelles stilling i de norske lande samt at undersøge mulighederne for at ophæve lovgivning, som diskriminerer homoseksuelle, og for gennem lovgivning at fremme homoseksuelles ligestilling og beskyttelse mod forskelsbehandling”⁷²

Samme år ble det i Danmark nedsatt en kommisjon til belysning av homofiles situasjon i samfunnet, og kommisjonen hadde blant annet følgende mandat:

”Idet det anerkendes, at homoseksuelle bør have mulighed for at leve i overensstemmelse med deres identitet og indrette sig herefter i samfundet, og idet det erkendes, at mulighederne herfor ikke er tilstede i tilstrækkeligt omfang, skal kommissionen sammenstille og fremlægge tilgængelig videnskabelig dokumentation om homoseksualitet og homoseksuelles livsførsel samt foranstalte undersøgelser, der belyser homoseksuelles juridiske, sociale og kulturelle situation”⁷³

I tillegg hadde kommisjonen mandat til å foreta juridiske studier av det eksisterende lovverket, samt å fremme forslag til forbedringer av homofiles situasjon – bestemmelser for faste samlivsforhold inklusiv. Kommisjonens arbeid resulterte i en betenkning om homoseksuelles vilkår i samfunnet, samt redegjørelsen ”Lyst eller Nød?”⁷⁴ som både inneholdt en gjennomgang av eksisterende vitenskapelig litteratur om homoseksualitet og homofiles livsform, og anbefaling av videre utrednings- og undersøkelsesarbeid. Kommisjonens arbeid ble imidlertid ikke ferdigstilt før i 1988, kort før vedtaket av partnerskapslovgivning. I tillegg ble det på grunnlag av en skrivelse fra kommisjonen igangsatt et videre utredningsprosjekt, hvor målet var å gjennomføre dybdeintervjuer med homofile kvinner og menn. Prosjektet ble utført i håp om å tegne et nyansert bilde av homoseksuelles sosiale og kulturelle situasjon, samt å belyse forskjeller og likheter mellom kvinner og menn.

⁷² Betænkning 1127/88 s. 37. Sitat Nordisk Råd nr 17/1984/j

⁷³ Betænkning 1127 1988 s. 7

⁷⁴ Bech og Lützen (1986)

2.3.4 Nyere forslag og vedtak

Forslagene som ble fremmet etter vedtaket av å utrede homofiles levekår i 1984 kunne fremdeles grovinndeles etter hvorvidt de baserte seg på tilknytning til ekteskapslovgivningen eller endring i formuesrettslige avtaler. Forslagene som inkluderte endring av enkeltstående lover hadde stort sett samme form som før 1984, og resulterte i vedtak av lov om avgift på arv og gave i 1986. Denne medførte lettelse i arveavgift for homofile samboere og andre former for husstander, men med noe større fordeler for homofile par⁷⁵.

Forslaget om partnerskapsinngåelse inngått som følge av krav fra en av partene ble ikke gjenfremstilt etter utredning var vedtatt, heller ikke forslaget om å utelate gjensidig forsørgerplikt og felleseie. Forslagene basert på ekteskapslovgivning skilte seg nå fra hverandre ved hvorvidt de ønsket full likestilling med ekteskapet, eller om partnerskapet skulle fratras enkelte av ekteskapets rettigheter. Da partnerskapsloven ble vedtatt i Danmark i 1989, var tilknytningen til ekteskapet et faktum. Så var også unntakene i forhold til ekteskapslovgivningen: muligheter for adopsjon og vielse var ekskludert, og det ble i tillegg krevd at minst en av partene måtte være dansk statsborger og bosatt i Danmark.

2.3.5 Oversikt over norske forslag om juridisk beskyttelse av homofile parforhold

I Norge startet den tilsvarende debatten vesentlig senere. Det første forslaget om juridisk regulering ble fremmet først i 1973, og ble foreløpig avsluttet med partnerskapsvedtaket i 1993. I motsetning til i Danmark kom det første forslaget fra homobevegelsen. Forslaget om partnerskapslovgivning ble ikke fremmet fra politisk hold før i 1990, 22 år etter det tilsvarende forslaget fra det danske Socialistisk Folkeparti. Den norske debatten førte ikke frem mot vedtak av partnerskapslovgivning før i 1993, fire år etter det danske vedtaket. Tabell 3 gir en oversikt over forslag og vedtak til juridisk regulering av homofile parforhold som ble fremmet i løpet av denne perioden. Som den tilsvarende danske oversikten er oversikten basert på forslag som ble fremmet enten fra eller overfor politisk hold, eller i form av pressemeddelelser.

⁷⁵ Lovforslag nr L 138, Folketinget 1985-86, s. 2

Tabell 3: Norske forslag og vedtak om juridisk regulering av homofile parforhold⁷⁶

Årstall	Forslagstiller	Forslag og vedtak (vedtak i kursiv)
1973	Det norske forbundet av 1948	Frivillig registrering av homofilt samliv, ønske om å hindre diskriminering av enslige
1982-1990	Det norske forbundet av 1948	Intern debatt i DNF'48 om hvorvidt man skulle gå inn for juridisk likestilling mellom enslige og par, eller registrert partnerskap
1988	Innstilling fra Husstandsfellesskapsutvalget	Lov om husstandsfellesskap Rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører. Gjelder for alle som har delt husstand
1990	Det Norske Forbundet av 1948	Partnerskapslovgivning tilsvarende den danske loven vedtatt 1989
1990	Fem enkeltrepresentanter fra FrP, SV og AP	Lov om registrert partnerskap Unntak: vielse, adopsjon. Forslaget spesifiserte ikke hvorvidt en eller flere av partene måtte være norsk statsborger og/eller bosatt i Norge
1991		<i>Lov om husstandsfellesskap Rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører. Gjelder for alle som har delt husstand</i>
1992	Arbeiderpartiet (regjeringen)	Lov om registrert partnerskap Unntak: vielse og adopsjon, i tillegg til at minst en av partene må være norsk statsborger og bosatt i Norge
1993	Kristelig Folkeparti og Maribo (FrP)	Forslag om å avvise lov om registrert partnerskap
1993		<i>Lov om registrert partnerskap. Unntak: vielse og adopsjon, i tillegg til at minst en av partene må være norsk statsborger og bosatt i Norge</i>

⁷⁶ Kun forslag og vedtak som direkte omhandler homofile parforhold er tatt med i oversikten. Oversikten er dermed ikke utfyllende hva angår lov om husstandsfellesskap, ettersom tidligere forslag ikke inkluderte homofile samboere.

2.3.6 Forslag om juridisk beskyttelse av homofile parforhold før utredning om bofellesskap og homoseksualitet

Historikken til den norske prosessen frem mot partnerskapslovgivning ser ganske annerledes ut enn den tilsvarende danske, særlig på grunn av den manglende responsen fra politisk hold. Homobevegelsens krav var også vesentlig vagere formulert i Norge enn i Danmark, ettersom man ikke hadde foretatt en vurdering av hvilke konkrete paragrafer som burde gjøres gjeldende for homofile par. Lovregulering av homofile samliv ble første gang tatt opp av Det norske Forbundet av 1948 i 1973⁷⁷, uten at dette ga politiske resultater. I brev til daværende justisminister Mona Røkke, datert 1982, hadde den norske homobevegelsen konkretisert sine krav. Her ble det bedt om utredning av spørsmålet om homofilt samliv, bygget på en frivillig registreringsordning. *”Det saken gjelder er at homofile gjennom et slikt system får mulighet til å få tilpasset gjeldende regler for ekteskap på sitt forhold”*, hevdet DNF’48, og la i tillegg vekt på at dette måtte inkludere *”foreldrefunksjonen”*, ettersom mange homofile har barn fra tidligere heterofile forhold⁷⁸. I motsetning til i Danmark kom det i Norge ingen forslag fra politisk hold om juridisk beskyttelse av homofile parforhold før rekommandasjonen fra Nordisk Råd i 1984, og før dette kom det heller ikke forslag om å knytte den juridiske løsningen av dette mot ekteskapslovgivningen.

2.3.7 Utredning av spørsmål omkring bofellesskap og homoseksualitet

Et tilsvarende ekstensivt utredningsprosjekt som i Danmark ble ikke igangsatt i Norge, på tross av anbefalingen fra Nordisk Råd⁷⁹. Riktignok eksisterte det en undersøkelse fra 1978 hvor man på grunnlag av spørreundersøkelser og dybdeintervjuer belyste spørsmål omkring blant annet selvidentifisering, betydningen av homofile miljøer, utdanning, diskriminering og samliv⁸⁰. Forfatterne konkluderte blant annet med at stabiliteten i homofile forhold var lavere enn det som var vanlig i heterofile forhold, noe som ble forklart ut fra samfunnets negative holdning til homofili. Undersøkelsen hadde imidlertid et forholdsvis lite antall respondenter, som alle var hentet fra DNF’48’s medlemsregister. NOU 1979:46 tok opp spørsmål omkring homofile og diskriminering, og den politiske debatten i etterkant av denne førte som nevnt til antidiskrimineringsloven i 1981.

⁷⁷ Enderud m.fl (1996). S. 5

⁷⁸ Friele: Høringsuttalelse til lov om registrert partnerskap. Datert 15.september 1992

⁷⁹ En større norsk utredning tilsvarende den danske som forelå i 1988 ble ikke ferdigstilt i Norge før 1999. Denne rapporten var ikke påbegynt da den norske loven om registrert partnerskap ble vedtatt. Se Hegna, Kristiansen og Moseng: NOVA rapport 1/99

⁸⁰ Bergh, Bjerck og Lund (1978)

På grunnlag av anbefalingen fra Nordisk Råd ble regjeringen i 1985 bedt om å utnevne et utvalg for å utrede homofiles stilling og eventuelle lovregler for registrerte partnerskap, men dette ønsket ble bare delvis etterfulgt. Regjeringen valgte i stedet igjen å oppnevne et utvalg til å utrede spørsmål omkring bofellesskap, herunder både heterofile og homofile samboende, i tillegg til andre personer som av ulike årsaker bor sammen – det såkalte husstandsfellesskapsutvalget. I tillegg utarbeidet Forbruker- og administrasjonsdepartementet rapporten *Homofile og lesbisk livssituasjon*⁸¹. Rapporten, som forelå i 1988, bestod i hovedsak av en gjennomgang av eksisterende norsk og skandinavisk forskning om homoseksualitet, i tillegg til en mindre undersøkelse av enkelte homofile miljøer. Materialet som forelå i Norge var med andre ord både langt mindre oppdatert og mindre dybtgående enn den danske utredningen som fulgte av vedtaket i 1984.

2.3.8 Nyere forslag og vedtak

I Norge resulterte husstandsfellesskapsutvalgets innstilling i vedtaket av Lov om Husstandsfellesskap i 1991, som sikret rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører. Som den danske Lov om afgift på arv og gave løste denne enkelte formuesrettslige problemer knyttet til homofilt samliv, men heller ikke i Norge ble dette sett som tilstrekkelig.

Det danske partnerskapsvedtaket gjorde slutt på den interne uenigheten i den norske homobevegelsen. DNF⁷⁴⁸ sitt forslag av 1990 var identisk med det danske vedtaket av 1989 - inklusiv unntakene i forhold til ekteskapslovgivningen. Samme år fremmet fem enkeltrepresentanter fra AP, SV og FrP et likelydende forslag til lov om registrert partnerskap. Forslaget ble behandlet på Stortinget, men resulterte tross SV's ønske ikke i et vedtak. I stedet ble det vedtatt å sende forslaget over til regjeringen for utredning. I 1992, etter høringsrunden, ble forslaget gjenfremst av den daværende arbeiderpartiregjeringen, i form av innstilling O. nr. 70 1992-93. I 1993 ble forslaget vedtatt i det norske stortinget - fire år etter at Danmark vedtok tilsvarende lovgivning.

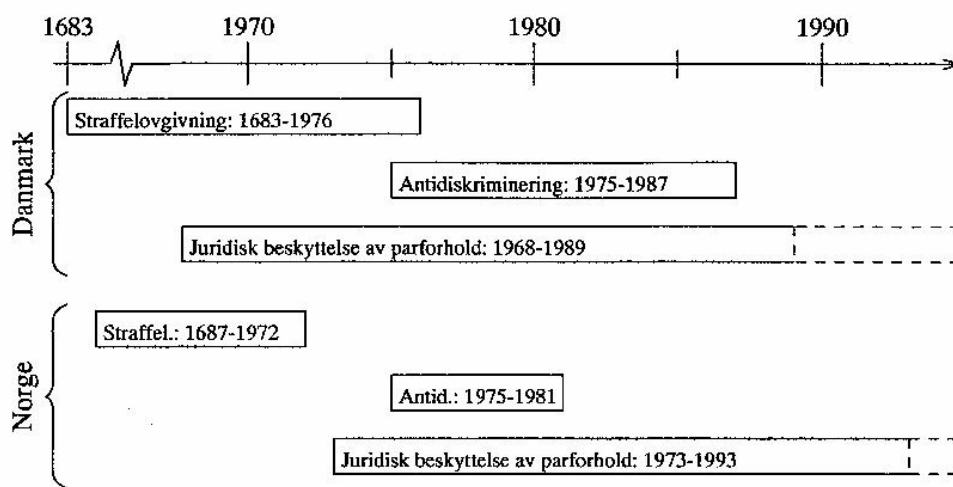
⁸¹ Andersen (1988)

2.4 Oppsummering av den juridiske homohistorien

Den danske og norske homofilidebattens tre hovedfaser var dels overlappende i tid, og de politiske gjennombruddene i debatten kom på noe forskjellig tidspunkt i de to landene. De danske og norske homorelaterte lovvedtakene oppsummeres og sammenlignes best i figurform:

Figur 1: Faser i den danske og norske juridiske homohistorien

Figur 1: Faser i den danske og norske juridiske homohistorien

Som figuren viser dekket debattene cirka samme tidsrom i Danmark og Norge. Full strafferettslig likestilling kom før i Norge enn i Danmark, tilsvarende med antidiskriminering. Debatten om juridisk beskyttelse av homofile parforhold startet først i Danmark, og ga også politiske resultater først her. Den tilsynelatende likheten mellom landene modereres imidlertid ved også å se på de politiske vedtakenes *form*, deres *anvendelse*, og hvilke *fora* debattene ble ført i.

I den første fasen, debatten om straffelovgivning, var Danmark tilsynelatende førende ettersom aldersbetinget avkriminalisering ble vedtatt allerede i 1930, mens norske politikere ventet helt til 1972 før avkriminalisering ble vedtatt. Synet på Danmark som ledende i strafferettslig liberalisering overfor homoseksuelle bør på tross av det store spranget i tid ikke svelges ukritisk. To ytterligere faktorer må tas med i betraktningen, nærmere bestemt den

totale mengde straffelover som rammet homofile, i tillegg til i hvilken grad straffelovgivningen ble *benyttet*⁸². Begge disse modifierer den tilsynelatende store forskjellen mellom Danmark og Norge, og fører til at likheten som er skissert i figur 1 er mer dekkende. Dette skyldes dels at danske homofile som nevnt ikke ble strafferettslig likestilt med sine heterofile landsmenn før 1976, da både strafferettslige bestemmelser om prostitusjon og seksuell lavalder var endret slik at de rammet homofile og heterofile likt. Dette skjedde fire år *etter* at en tilsvarende strafferettslig likestilling var innført i Norge. Også bruken av straffelovgivningen var mer liberal i Norge enn i Danmark. Etter at Danmark vedtok aldersbetinget avkriminalisering i 1930 ble homofile fortsatt forsøkt kontrollert gjennom ekstensiv bruk av den eksisterende lovgivningen. Arrestasjonstallene som finnes i Danmark finner på ingen måte et motsvar i Norge⁸³. Synet på Danmark som strafferettslig liberal overfor homofili må altså tolkes i et kritisk lys i forhold til Norge, både på grunn av den totale mengden lover som søkte å regulere homoseksuell aktivitet, bruken av disse, og tidspunktet hvor homofile og heterofile ble fullstendig strafferettslig likestilt. Disse faktorene tyder på at det bakenforliggende ønsket om å holde homofile ute av den offentlige sfære varte like lenge i Norge og Danmark.

Den verdslige debatten om straffelovgivning og homoseksualitet varte i perioden 1683-1976 i Danmark, og 1687-1972 i Norge. Den danske debatten om antidiskrimineringslovgivning foregikk dermed noe overlappende med straffelovsdebatten, mens en tilsvarende overlapping ikke forekom i Norge. Som nevnt pekte det danske straffelovrådet i 1975, ett år før homofile og heterofile ble strafferettslig likestilt, på verdien av å øke den sosiale aksepten av homofili samt å motvirke diskriminering. Et vedtak ble imidlertid ikke fattet før i 1987. I 1975 ble det norske straffelovrådet oppfordret av justisdepartementet om å se på mulighetene for et særlig strafferettslig vern for homofile, og i Norge ble dette vedtatt allerede i 1981.

Både i Norge og Danmark var det videre til dels høy grad av overlapping mellom antidiskrimineringsdebatten og debatten om juridisk beskyttelse av homofile parforhold. I Danmark startet partnerskapsdebatten før debatten om antidiskrimineringslovgivning, ettersom partnerskapsdebatten startet på politisk hold allerede i 1968 da SF foreslo juridisk

⁸² Det er verdt å merke seg at også bruken av psykiatrisk behandling eller trusselen om samme, både i form av innleggelse, medisiner og kirurgiske inngrep, har hatt betydning for de homofiles mulighet til selvrealisering og utvikling av identitet. Som straffelovgivningen har også psykiatrien hatt betydning for homofiles synliggjøring og mulighet til å oppnå juridiske rettigheter. Det foreligger imidlertid ingen studier av hvilken utbredelse og form den psykiatriske behandlingen (eller trusselen om samme) fikk, verken komparative studier eller studier av det enkelte land.

⁸³ Se Halsos (1999) s. 125 for antall norske straffedømte etter §213 frem til 1953

beskyttelse av homofile par. På tross av at man i Norge var forholdsvis tidlig ute med å vedta juridisk beskyttelse mot diskriminering på grunn av seksuell legning, tok det her vesentlig lenger tid før debatten om juridisk beskyttelse av homofile parforhold nådde det politiske plan. Det norske Forbundet av 1948 fremmet riktignok ønske om et slikt vedtak allerede i 1973, men dette ønsket nådde ikke norske politiske ører før i 1985 – fire år etter det norske vedtaket av antidiskrimineringslovgivning, og sytten år etter det i Danmark for første gang var politisk interesse for emnet. Tilsvarende nådde ikke ønsket om mer begrenset juridisk beskyttelse gjennom endring i homofile pars formuesrettslige forhold norsk politisk hold før ved innstillingen fra husstandsfellesskapsutvalget i 1988, to år etter lov om avgift på arv og gave var vedtatt i Danmark. Med andre ord tok det i Norge vesentlig lenger tid før det ble politisk interesse for å gi homofile parforhold et offentlig, legitimerende stempel, dette på tross av at antidiskrimineringsloven vitnet om vilje til å beskytte homofile enkeltpersoner.

3. Homofili – definisjoner og årsaksforklaringer

Policydebattene om homofili fikk input fra mange vitenskapelige fagfelt – fra religion, medisin og psykiatri til samfunnsvitenskap. De ulike instansene har vært med på å forme dagens syn på homofili, blant annet ved å tilby ulike forklaringer på hva homofili *er*, og hva det *skyldes*. På tross av de forskjellige innfallsvinklene som har vært til debatten om homofiliens vesen og årsaker, lar det seg likevel skille ut tre klare hovedretninger – den religiøst begrunnede synsvinkel, essensialisme og konstruktivisme. Hovedskillet mellom disse kan oppsummeres i spørsmålet om hvorvidt homofile skiller seg fra andre ved at de utfører visse syndige handlinger, ved at de er født med eller har utviklet andre biologiske og genetiske særpreg enn heterofile, eller om kulturen de lever i er årsak til at de defineres som homofile av seg selv og andre. Med andre ord går hovedskillet i debatten om homofiliens vesen på hvorvidt homofili er en *handling* som motstrider de kristne verdier, om det er en medfødt tilstand på tvers av tid, kulturer, kjønn og landegrenser, eller om den homofile rolle er konstruert i den vestlige verden i nyere tid, og dermed ikke kan sies å være en iboende essens hos den enkelte homofile. De tre hovedkategoriene har hatt forskjellig utbredelse i de ulike policydebattene.

3.1 Homofili fra et religiøst perspektiv

Da forbudet mot homoseksuelle handlinger ble del av den verdslige lovgivningen ble homofili vurdert og definert fra et kristent ståsted. Begrunnelsen for ikke å akseptere homofile handlinger lå stort sett i datidens tolkning og vektlegging av bibelens ord. Det bibelske påbud om at seksuelt samkvem kun skulle finne sted mellom mann og kvinne fikk ytterligere vekt ettersom det ble sett i lys av slektens reproduksjon: ”naturlige” seksuelle handlinger var dem som kunne føre til forplantning, og bringe slekten videre. Homoseksuelle handlinger ble lenge kalt *sodomi*, et begrep som langt fra er ensbetydende med dagens begreper homoseksualitet eller homofili. Begrepet sodomi ble ikke kun brukt om seksuell omgang mellom menn, men kunne også dekke en rekke seksuelle aktiviteter som overskred datidens grense for det anstendige og naturlige⁸⁴. Dette var stort sett det alminnelige samleie mellom mann og kone, fortrinnsvis med forplantning som mål.

Den forbudte seksualitet var derimot ikke av liten interesse for datidens kirkefedre og intellektuelle, skal man dømme etter de detaljerte og tallrike forbud og restriksjoner menigheten og folket fikk å rette seg etter. De ulike definisjonene av sodomi var forskjellige i forbudenes antall og grad av detaljrikdom. Ser man datidens til dels varierende definisjoner av ikke-tillatte seksuelle handlinger under ett, kan de likevel utskilles i tre hovedgrupper etter følgende kriterier: *hvem* man utførte seksuelle handlinger med, *hvordan* disse ble utført, og til dels også graden av *frivillighet* de ble utført under. I klartekst innebar dette at de mest vidtrekkende sodomidefinisjonene inkluderte sex med en av samme kjønn, sex med dyr, incest, sex med en man ikke var gift med, og til og med seksuelle handlinger med såkalte hedninger⁸⁵. Den opplyste og gudfryktige borgers seksuelle utfoldelser var dermed begrenset til å inkludere ens egen ektefelle. Men restriksjonene stoppet ikke med dette. Renessansens meningsbærere hadde også en del på hjerte hva valg av seksuelle handlinger mellom ektefeller angikk, ettersom handlinger som ikke innebærer forplantning ble sett på som uforenelig både med ”det naturlige” og ”det kristne”. Når det gjaldt seksuelle handlinger og grad av frivillighet var dette ikke et tema for ekteskapelige forhold, men voldtekt utenfor ekteskapet ble også fordømt som syndig og uakseptabelt. Det var noe varierende hvordan begrepet sodomi ble definert, men for tidligere norsk og dansk lovgivning er det tydelig at det

⁸⁴ For informasjon om betydningen av sodomilovgivningen i Europa se Gerard og Helma (1989)

⁸⁵ von Rosen (1993) s. 56f

i hovedsak omfattet mannlig likekjønnsseksualitet og seksuell omgang med dyr. Dette kan en konkludere ut fra det faktum at det ikke finnes eksempler på domfellelser på annet grunnlag⁸⁶. Et viktig skille i forhold til dagens homofilidebatt er at begrepet sodomitt ikke definerte en personlighetstype, men et enkeltmenneske som hadde begått en *handling* som kvalifiserte til denne lite ærefulle betegnelsen⁸⁷. Med andre ord hadde man ingen forestilling om eksistensen av det homofile *menneske*, snarere var skremmebildet at *alle* kunne komme til å begå en sodomittisk handling, ettersom man mente at alle har kjernen til det syndige i seg⁸⁸.

⁸⁶ Dette kommer blant annet frem i Halsos 1999 og von Rosen (1993)

⁸⁷ Dette hevdes blant andre av Weeks (1996 s. 45), på grunnlag av studier av engelsk og walisisk straffelovgivning i perioden 1533-1885.

⁸⁸ Beck og Lützen 1986 s. 34

3.2 Født sånn? Essensialisme

Det religiøse homofilisynet forble imidlertid ikke enerådende. Som den historiske oversikten i kapitel 2 viste stilte man mot slutten av 1800-tallet spørsmålstegn ved *hvorfor* enkelte mennesker utførte homoseksuelle handlinger. Fra å fokusere på enkeltmenneskers potensiale til å la seg friste til å utføre syndige og ”naturstridige” handlinger, begynte man å lure på hvorvidt grunnen til at vedkommende ikke klarte å holde seg på matten kanskje ikke lå i en svak karakter og manglende gudfryktighet, men snarere et biologisk særtrekk som gjorde dem ute av stand til å holde slike drifter fra livet. Denne tendensen ses særlig tydelig i det tidligere siterte utsagnet fra Getz i 1889. I tillegg spurte man seg hvorvidt dem som utførte handlingene faktisk var ute av stand til å føle tilsvarende drifter mot det motsatte kjønn. Fokus var altså skiftet fra tidligere kun å være på homoseksuelle *handlinger*, til også å dreie mot hvorvidt seksuell dragning mot mennesker av samme kjønn var et iboende *personlighetstrekk* hos enkelte. Og hvis det var tilfelle at enkelte mennesker hadde et slikt personlighetstrekk, hva var så årsaken til at de skilte seg fra mennesker med heterofile drifter? Disse grunnleggende spørsmålene kan regnes som begynnelse for de essensialistiske retninger innen årsaksforklaringene, og utviklingen hang sammen med at nye fagfelt begynte å interessere seg for fenomenet. De essensialistiske retninger skilte lag ved hvorvidt de anså homofili som medfødt, som ervervet på grunnlag av et gitt handlingsmønster, eller som følge av uheldig psykososial påvirkning.

3.2.1 Homofili som medfødt egenskap

Erkjennelsen av at enkelte kunne vært født med drifter som rettet seg mot deres eget kjønn la grunnlaget for selve *begrepet* homoseksualitet, som erstatning til det tidligere brukte sodomi. Eksempelvis hevdet den tyske skribent og advokat Karl Ulrichs på 1860-tallet at grunnen for homoseksualitet ble lagt allerede på fosterstadiet, hvor enkelte fostre ikke utviklet seg til å bli enten feminine eller maskuline, men en mellomting⁸⁹. Mot slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet videreutviklet den tyske sexolog Magnus Hirschfeldt tanken om et såkalt tredje kjønn, ettersom hans grunnleggende antakelse var at et avvik fra den vanlige hormonbalansen i kroppen kunne forklare hvorfor enkelte utviklet en annen seksualitet enn

⁸⁹ Weeks (1996) s 51

den heteroseksuelle⁹⁰. Søket etter den biologiske årsaken til homofili finnes imidlertid ikke bare på 1800-tallet. I stedet for å studere hormonbalanser og medisinske definisjoner av mannlighet og kvinnelighet, konsentrerer nåtidens forskere seg mer om hvorvidt årsaken til homoseksualitet er å finne i menneskers gener. Søket etter det såkalte homo-genet har hittil ikke resultert i sikre funn, men innen flere kretser ser det ut til at forskerne føler seg på rett spor⁹¹. Eksempelvis uttalte sosiobiolog Weiirt Velle, professor i fysiologi ved Veterinærhøyskolen, så sent som i 1983 følgende:

”Jeg er klar over at dette er brennbart stoff i disse tider. Representantene for de homofile i Norge er ikke begeistret for disse undersøkelsene og forskningsresultatene. Med mer forskning på området kan vi kanskje forebygge homoseksualitet. Derfor er dette et viktig forskningsområde”⁹²

3.2.2 Homoseksualitet som ervervet nevrose

De medisinske diskurser, eller de essensialistiske årsaksforklaringer, dreide seg ikke bare om hvorvidt homoseksualitet var en attributt det nyfødte barn uforskyldt fikk med seg i verden. En slik erkjennelse kunne riktignok berolige folk og forskere med den logiske slutning at hvis homoseksualitet var medfødt, var det ingen fare for at fenomenet skulle bre seg til de ”friske” deler av borgerskapet. Et slikt lettelsens sukk måtte i tilfelle vært begrunnet i at oppfatningen om homoseksualitet som medfødt fikk bre seg uten konkurranse, noe som ikke var tilfelle. Karin Lützen⁹³ nevner som eksempel fra Danmark en folkebevegelse som fant sted i 1911 i København. Denne resulterte i et folkemøte, underskrifter fra 7000 menn samt pamfletten ”Vort Folks Skændsel” – en skrivelse som var viet til å advare det danske folk om den overhengende fare for å ”*råtne opp i sodomittiske synder*”. I følge Lützen er dette et klart ”(...)tegn på at danskene ikke umiddelbart falt for det med medfødt avvik som trengte legehjelp⁹⁴”. Snarere er det et eksempel på at den medisinske vitenskap ikke var entydig i sin tolkning av homofili som medfødt, og at synet på homofili som en ”smittsom” og syndig handling var levedyktig i befolkningen. Det var heller et tegn på at trusselen om homoseksuell forføring føltes skremmende for deler av befolkningen – og også deler av forskningsverdenen.

⁹⁰ Weeks (1996) s. 51. Se også Axgil og Fogedgaard (1985)

⁹¹ Se Murphy (1997) og Hamer and Copeland (1994) for detaljer om søket etter homogenet, og etiske debatter rundt denne forskningen

⁹² Sitert i Friele 1985 s. 184f

⁹³ Lützen 1987 s. 145f

⁹⁴ Lützen 1987 s. 145

Og her er vi ved et hovedskille innen de medisinske diskurser. To til dels overlappende hovedretninger eksisterte innen den grenen som mente at homoseksualitet ble ervervet etter fødselen, nemlig tilhengerne av teorien om homoseksualitet som forårsaket av miljøfaktorer i oppveksten, samt tilhengerne av teorien om homoseksualitet som fysisk, permanent skade forårsaket av ”unormale”, eventuelt syndige, seksuelle erfaringer. Hva den første retningen angår mente man stort sett at homoseksualitet lot seg forklare ved forhold i hjemmet, særlig forholdet mellom søsken og mellom barn og foreldre⁹⁵. Andre miljøfaktorer som kunne ha betydning var grad av urbanisering, økonomiske forhold, etc. Den andre hovedretningen innen psykiatrien la mer vekt på homoseksualitet som ervervet på grunn av tidligere seksuell praksis – eller tidligere manglende evne til å holde seg unna syndige handlinger. I siste halvdel av 1800-tallet så eksempelvis den tyske rettspsykiater Kraftt-Ebbing homofili som en sinnslidelse oppstått som følge av onani⁹⁶. Tilsvarende teorier ble fremmet i Danmark, i tillegg til teorier om at homoseksualitet kunne utvikles som følge av frigiditet, fallosangst og lignende⁹⁷. Som den historiske oversikten viste var ønsket om å beskytte ungdommen mot homoseksuell påvirkning uttalt både i debattene om straffelovgivning og antidiskriminering, og dette må ses i lys av synet på homofili som ervervet nevrose.

Felleskonklusjonen innen de medisinske diskurser i deres tidlige faser var i overveiende grad at homofili måtte defineres som patologisk, en konklusjon som var forenelig med kristelige diskurser rundt homoseksualitet og synd. Avkommet mellom disse diskursene støttet opp om en utbredelse av oppfatningen om homofili som syndig, sykelig og unaturlig. Samme konklusjon ble også tatt opp av den juridiske diskursen om homoseksuelle handlinger og straff. Som vist gikk debatten her dels på hvorvidt man kunne straffe handlinger som var forårsaket av en tilstand tiltalte ikke selv var skyld i, i tillegg til at debatten om samfunnets krav på beskyttelse mot homoseksuell forføring ble videreført.

Som vist i kapitlet om homohistorie var det tegn på at et kristent preget homofilisyn eksisterte parallelt med essensialistiske årsaksforklaringer helt frem mot vedtaket av antidiskrimineringslovgivning. Antidiskrimineringsdebatten viser imidlertid en endring på to hovedplan. Først og fremst mistet religiøse årsaksforklaringer terreng både i Norge og

⁹⁵ At hypoteserikdommen til disse teoretikerne var meget generøs og til dels selvmotsigende hevdes i Karen Christine Frieles selvbiografi, hvor hun oppsummerer følgende erfaringer fra sin gjennomlesning av psykiatrisk litteratur om emnet: kort oppsummert ville et barn som var i konflikt med forelderen av motsatt kjønn, hadde sterk følelsesmessig binding til forelderen av samme kjønn, kun hadde søsken av samme kjønn eller kun av motsatt kjønn, samt levde i dårlige boforhold være særlig disponert for homoseksualitet. Tas disse teoriene bokstavelig er det statistisk sett underlig at ikke flere er homoseksuelle. Friele (1990)

⁹⁶ Friele 1985 s.106

⁹⁷ Se Lützen 1987 s. 279 ff. for eksempler.

Danmark, til fordel for essensialistiske årsaksforklaringer. For det andre skjedde det en endring i hvilke essensialistiske årsaksforklaringer som ble vektlagt. Nærmere bestemt kan det spores en dreining bort fra synet på homofili som ervervet, patologisk nevrose, til en medfødt og uforskyldt tilstand. Det var med andre ord først når essensialistiske homofilisyn fikk fotfeste at politikerne fjernet fokus fra å beskytte samfunnet mot de homofile, til å beskytte de homofile mot samfunnet. Skiftet i policydebatten falt med andre ord sammen med et skifte i debatten om årsakene til homoseksualitet. Det samme skiftet medførte også en gradvis utvikling av den homofile identitet. Før det eksisterte en medisinsk diskurs om homoseksualitet, var begrepet ukjent både på forskerhold og i befolkningen. For å si det med Lützen⁹⁸: ”*Samtidig som legevitenenskapen oppdaget og begrepsforklarte de homoseksuelle, og samtidig som folk flest oppdaget hva legene hadde oppdaget og så protesterte mot det, oppdaget de homoseksuelle seg selv og hverandre*”. Medisinens inntreden på debattarenaen mot slutten av 1800-tallet, og dermed essensialismen, hadde definert det homoseksuelle menneske, i motsetning til de kristelige diskursers fokus på den homoseksuelle handling.

⁹⁸ Lützen 1987 s. 145

3.3 Blitt sånn? Konstruktivisme

Gjennom religiøse og medisinske diskurser hadde man inntil 1960-tallet lett etter homoseksualitetens årsaker i den homoseksuelle selv og det homofile enkeltindivids nære omgivelser, mens samfunnet og kulturen som sådan hittil ikke var trukket til ansvar for forekomsten av homofili. Dette endret seg da antallet diskurser økte med samfunnsvitenskapelige synsvinkler. Hermed ble synet på at homofili kunne forklares og reguleres innen kristne, strafferettslige, medisinske og biologiske termer utfordret.

3.3.1 Fra det homofile menneske til den homoseksuelle rolle

Særlig sosiologen Mary McIntosh satte spørsmålstegn ved hvorvidt det essensialistiske synet på homofili var uttømmende som forklaringsfaktor. I sin artikkel ”The Homosexual Role⁹⁹” fra 1968 påpekte hun flere svakheter ved de logiske konsekvensene av essensialisme, og dermed disse retningenes begrensninger. Eksempelvis hevdet hun at hvis det var tilfelle at homoseksualitet var en gitt og absolutt tilstand, måtte den logiske slutningen av dette bli at enten var man homofil, eller så var man det ikke¹⁰⁰. Dermed var det åpnet for klassifiseringsproblemer. Først og fremst stilte argumentet spørsmålstegn ved det skarpe skillet essensialisme forutsatte mellom homoseksualitet og heteroseksualitet – med andre ord ved det faktum at essensialistiske årsakforklaringer så ut til å overse forekomsten av biseksualitet. I den grad biseksualitet var nevnt, mente McIntosh at dette i tilfelle kun var i en bisetning for å definere ”ekte homoseksualitet”, men at det ikke var et tema i seg selv¹⁰¹. For det andre påpekte hun det meningsløse i å debattere hvorvidt homoseksualitet er medfødt eller tilegnet. Dette var simpelthen å stille galt spørsmål, på linje med å ”*trace the etiology of "committee chairmanship", or "Seventh Day Adventism" as of "homosexuality"*”¹⁰².

McIntosh så det som et problem at samfunnsvitenskapen var så lite kritisk til den daværende definisjonen av homoseksualitet¹⁰³. Dette skyldtes etter hennes mening at samfunnsviterne i så stor grad hadde interessert seg for homoseksualitet som et sosialt problem, og dermed hadde gitt næring til ønsket om sosial kontroll av likekjønnsseksualitet, herunder eksempelvis

⁹⁹ McIntosh (1996), s. 33

¹⁰⁰ McIntosh (1996) s. 33.

¹⁰¹ McIntosh (1996) s. 34

¹⁰² McIntosh (1996) s. 34

¹⁰³ McIntosh (1996) s. 34

straffelovgivning. Ved å gi personer den sosiale merkelappen ”avvikler”, hadde man først og fremst oppnådd å skape et klart skille mellom tillatt og ikke-tillatt oppførsel¹⁰⁴. Dermed hadde man også oppnådd å skille de ”avvikende” fra de ”normale”, med den effekt at den avvikende oppførselen kun – slik McIntosh så det - forekom i forholdsvis små grupper. Så langt så vel – men en slik grensesetting førte i følge McIntosh også med seg konsekvenser som er motstridende den begrensningen av avvikende adferd som har vært målet med skillet: merkelappen som sosial avvikler ble en selvoppfyllende profeti. Dette var fordi den la rammene ikke bare for ens seksuelle oppførsel, men for en *rolle* hvor ens forventede oppførsel ble definert i langt videre forstand¹⁰⁵. I motsetning til essensialistiske retningers syn på forekomsten av homoseksualitet som noe uforanderlig på tvers av kulturelle grenser, trakk McIntosh den konklusjon at det var samfunnets sosiale kontrollmekanismer som definerte den homoseksuelle rolle. Ettersom hun anså disse mekanismene som kulturspesifikke følger det at *den homofile rolle* kun kan eksistere i samfunn hvor kontrollmekanismene fører til at en slik rolle utkrystalliseres.

Nok en gang skiftet fokus for oppmerksomheten, denne gang fra biomedisinen og psykiatrien, til samfunnets ønske om å definere borgerne inn i roller. Det var ikke lenger kun enkeltmennesket og dets handlinger og drifter som var i fokus, men heller samfunnets og kulturens betydning for skapelsen av borgernes rolleidentifisering, og dermed deres oppførsel. Dette synet ble banebrytende for den videre forskning på homoseksualitet og dens årsaker. Siden McIntosh har konstruktivisme inntatt en ikke beskjeden rolle i diskursmangfoldet¹⁰⁶.

¹⁰⁴ McIntosh (1996) s. 34f

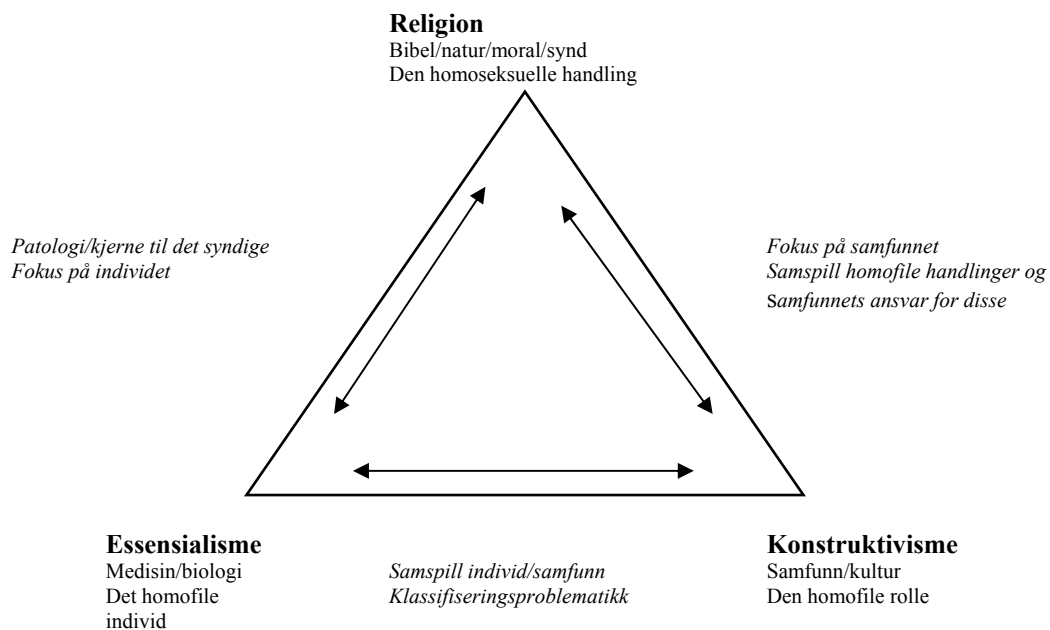
¹⁰⁵ McIntosh (1996) s. 35

¹⁰⁶ Se særlig Foucault (1980-85) som eksempel på videreutvikling av konstruktivismen

3.4 Årsaksforklaringene i forhold til hverandre

Den religiøse retning, essensialismen og konstruktivismen skiller seg hovedsaklig fra hverandre ved å henholdsvis fokusere på homofili som en syndig handling, som en biologisk tilstand i det enkelte individ, eller som en kulturspesifikk rolle. På tross av så forskjellige innfallsvinkler innebærer de ikke nødvendigvis en gjensidig utelukkelse av hverandre. Snarere finnes det glidende overganger mellom dem både når det gjelder definisjonen av homoseksualitet, årsaker til homoseksualitet og syn på hvem som i teorien kan komme til å falle inn under definisjonen homoseksuell. De grunnleggende forskjellene og likhetene mellom disse tre hovedpunktene er oppsummert i figur 2:

Figur 2. Definisjoner av homoseksualitet

3.4.1 Forskjeller og likheter mellom religiøse årsaksforklaringer og essensialisme

Når det gjelder forbindelsen mellom de religiøse retninger og essensialisme, har begge fokus på individet og dets forutsetninger for å begå/ikke begå homoseksuelle handlinger til felles. Hvor kirken fokuserer på enkeltmenneskets syndige handlinger og deres predisposisjoner for dette, søker essensialismen svar på hvorvidt en slik predisposisjon eksisterer i biologien. Essensialisme kan dermed ses som en vitenskapeliggjøring av de teologiske diskurser. I grenseland mellom kristne årsaksforklaringer og essensialisme kan det hevdes at enkelte har vanskeligere for å motstå fristelsen til å begå syndige handlinger på grunn av en biologisk predisposisjon, i tillegg til at det kan stilles spørsmålsteget ved hvorvidt eksistensen av en slik predisposisjon gjør at en homoseksuell handling ikke kan defineres som syndig – i motsetning til hvis den er utført av en person som *ikke* er biologisk predisponert. Dette skillet ses ofte som skillet mellom ”ekte” og ”uekte” homofile, og begrunnes i hvorvidt en person utfører handlingen i tråd med sin medfødte natur eller om den homoseksuelle handlingen utføres uten at den av biologiske årsaker kan defineres som naturlig for vedkommende. Kirkemøtets innstilling fra 1977, hvor man var kommet frem til at den ekte homofiles spesielle situasjon ikke falt inn under Bibelens fordømmelse, er et eksempel på at skillelinjene mellom årsaksforklaringene viskes ut også for årsaksforklaringenes opphavsmenn. Dette skyldes at homoseksuelle mennesker ble akseptert, så lenge den homofile person forble seksuelt avholdende – med andre ord så lenge den kristne seksualmoral ble overholdt.

3.4.2 Forskjeller og likheter mellom den religiøse synsvinkel og konstruktivismen

Den religiøst baserte årsaksforklaringen og konstruktivismen har det til felles at de konsentrerer seg om homoseksuelle handlinger og samfunnets rolle overfor homofili, og definerer homoseksualitet ut fra dette. Brillene de ser dette gjennom er derimot ganske forskjellige. Der de religiøse aktørene ser på individets ansvar for ikke å handle mot Bibelens og naturens lover, fokuserer konstruktivistene på den kulturspesifikke homofile rolle og handlingsmønsteret som oppstår nettopp ved definisjonen av det ikke-tillatte. Dette skjer når påbudene om det tillatte versus det forbudte, og det naturlige versus det unaturlige i første omgang skiller ut en kategori avvikere, og hvor de ”utdefinerte” i andre omgang gjør sine brudd på påbudene til basis for sin egen rolle og subkultur. Konstruktivisme har med andre ord inkludert kristne årsaksforklaringer i sitt eget forklaringsgrunnlag, som en av mange

aktører som former og definerer den homofile rolle. Konstruktivismen ser de religiøse aktørene som del av samfunnet og dermed ”medskyldige” i utkrystalliseringen av den homofile rolle. Dette synspunktet strider en smule mot det rendyrkede religiøse synet på forholdet mellom samfunnet og den homofile aktør. Etersom alle mennesker i følge denne tradisjonen har kjernen til det syndige i seg, kan alle i teorien forledes til å utføre homoseksuelle handlinger, og i ytterste konsekvens definere seg selv som homoseksuelle. Ansvar for å forhindre at så skulle skje ligger i følge den rendyrkede kristelige retning hovedsakelig i individet som både må vise motstandskraft mot slike fristelser, og søke helbredelse eller frelse om fristelsen blir for stor. I tillegg har samfunnet ansvar for å minske faren for at enkeltmennesker utsettes for denne typen fristelser.

Konstruktivisme og de religiøse retninger skiller hovedsakelig lag når det gjelder hvilke briller de ser homofili gjennom. Hvor de kristelige brilleglass er tett belagt med etikk, verdier og kristen seksualmoral, er konstruktivistenes fokus mer preget av synet på kultur, samfunn - og maktrelasjoner innen dette – som bestemmende for utviklingen av en homofil rolle og subkultur. Konstruktivismen og kristendommen har det til felles at de begge konsentrerer seg om samspillet mellom homofile handlinger og samfunnets rolle overfor disse.

3.4.3 Forskjeller og likheter mellom essensialisme og konstruktivisme

Heller ikke mellom essensialisme og konstruktivisme er det et gitt motsetningsforhold. Den essensialistiske retningen innebærer ikke nødvendigvis en avvisning av tanken om at *måten* man lever ut sin egen seksualitet på blir formet av samfunnet man lever i. Poenget er først og fremst at seksualdrift som hovedsakelig er rettet mot personer av eget kjønn kan forklares biologisk. På den annen side utelukker heller ikke konstruktivistene at enkelte kan være predisponerte for å føle drifter mot mennesker av sitt eget kjønn. De mener imidlertid – som Mary McIntosh påpekte – at spørsmålet er uinteressant, ettersom *kulturen* er en avgjørende faktor for hvorvidt dem som utfører homoseksuelle handlinger – eller *ønsker* å utføre homoseksuelle handlinger – oppfattes som homofile av seg selv og andre. I grenseland mellom konstruktivisme og essensialisme finnes teoriretningenes manglende svar på eksistensen av ulike grader av biseksualitet, med andre ord problemet med å klassifisere ”ekte” homoseksuelle i forhold til andre. Denne problemstillingen tilsvarer den som finnes i grenseland mellom den religiøse retning og essensialismen. Klassifiseringsproblemet står i

tillegg overfor enda en utfordring: kreves det homoseksuell praksis, drifter mot ens eget kjønn (eventuelt i *tillegg* til personer av motsatt kjønn), eller begge deler for å bli tildelt merkelappen homofil? Essensialisme gir ikke svar på om det eksisterer en "biseksuell essens" i tillegg til en homofil essens, og heller ikke konstruktivismen gir svar på *hva* det er som gjør at enkelte definerer seg inn i en bifil rolle fremfor en homofil rolle - eventuelt hvorfor enkelte skifter rolletilknytning fra bifil til homofil eller omvendt.

3.5 Oppsummering

Forskjeller og likheter mellom årsaksforklaringene kan oppsummeres i følgende tabellform, hvor den enkelte årsaksforklaringens definisjon av homofili, antakelse om årsaker til homofili og antakelse om hvem som teoretisk kan defineres som homofile kommer tydeligere frem. I tillegg viser tabellen hvilke teoretiske antakelser som oppstår i skjæringspunktene mellom årsaksforklaringene:

Tabell 4: Årsaksforklaringene i forhold til hverandre

	Religion	Essensialisme	Konstruktivisme
Definisjon av homofili	Homoseksuell handling	Biologisk predisposisjon	Kulturspesifikk rolle
Årsak	Manglende evne til å følge Bibelens og naturens lover	Medfødt eller oppstått som følge av ervervet nevrose	Annektert som følge av å ha utført handlinger som i en gitt kultur defineres som ikke tillatt, hvorpå brudd på påbud blir basis for selvlegitimerende rolle og subkultur
Hvem kan havne i kategorien	Alle, siden alle har kjernen til det syndige i seg	Kun dem med biologisk predisposisjon	Alle som utfører handlinger som definerer den homofile rolle
Årsaksforklaringene i forhold til hverandre			
Konstruktivisme	Religiøs stigmatisering er med på å forme den homofile rolle		
Kristendom	Eksistensen av predisposisjon er skillet mellom "ekte" og "uekte" homofile. Predisposisjon fører til minsket motstandskraft mot syndige handlinger		
Essensialisme	Eksistensen av en predisposisjon utelukkes ikke, men anses å ha liten/ingen betydning for identifisering og selvidentifisering i den homofile rolle		

De tre hovedkategoriene fordeler seg etter hvorvidt homofili er medfødt eller ervervet, og i hvilken grad det homofile individ selv kan forme sin rolle. Med andre ord er dikotomien selvforskyldt/uforskyldt en rød tråd gjennom årsaksforklaringene, og nettopp derfor hadde årsaksforklaringene stor betydning for utfallet av de straffelovgivningsdebattene og antidiskrimineringsdebattene. Av samme årsak fikk årsaksforklaringene betydning for partnerskapsdebatten.

4. Teoretisk grunnlag for analyse av policyutvikling frem mot partnerskapslovgivning

Som vist i kapitel 2 skjøt endringen i policy overfor homofili virkelig fart mot slutten av dette århundret. I Danmark tok det bare 13 år fra homofile var strafferettslig likestilt med heterofile, til både antidiskrimineringslovgivning og partnerskapsloven var vedtatt. I Norge tok den tilsvarende utviklingen noe lenger tid, 21 år.

I søket etter hvilke faktorer som førte til partnerskapsvedtaket i Danmark og Norge har jeg valgt å bruke to teorier som representerer ganske ulike modeller for hvordan politikk fungerer. Sabatier og Jenkins-Smith forutsetter at aktørenes preferanser i høy grad er gitt på forhånd, og at sannsynligheten for endring i verdigrunnlaget som fører til disse preferansene er liten. I følge denne teorien er den enkelte aktør stort sett bare åpen for mindre administrative justeringer i sitt preferansegrunnlag, og teorien problematiserer ikke hvorvidt aktørene er rasjonelle. Deborah Stone har derimot som utgangspunkt at aktørenes preferanser *ikke* er gitt på forhånd, men at det derimot er rom for endringer underveis i en policydebatt. Stone vektlegger her særlig retorikken som middel til å spille på aktørenes ikke-rasjonelle sider, og muligheten til å oppnå policyendring gjennom dette.

Sabatier og Jenkins-Smiths teori er valgt av to hovedårsaker. Først og fremst tilbyr den en modell for hvordan datamaterialet kan operasjonaliseres, og dermed analyseres. For det andre tilbyr teorien forklaringer på hvilke faktorer som kan føre til policyendring. Stones teori er valgt fordi den fungerer som en kritikk av Sabatier og Jenkins-Smiths syn på forutsetninger for policyendringer. Det primære mål med teorien er å *anvende* dem som redskap til å analysere årsakene til vedtaket av partnerskapslovgivning. Testing av teoriene er ikke et mål i seg selv, og svakheter ved teoriene vil kun i liten grad bli påpekt, og da kun hvor de har forskjellig utgangspunkt.

4.1 Sabatier og Jenkins-Smith: teorien om meningskoalisjoner og verdiers motstand mot endring

Sabatier og Jenkins-Smith's teori (1993) tar utgangspunkt i at det eksisterer ulike *typer* verdier, og at enkelte verdier er mer motstandsdyktige mot endring enn andre. Sannsynligheten for endring kan derfor forklares og predikeres etter hvilken type verdier som står på spill. Identifiseringen av debattens verdigrunnlag, og aktørenes posisjonering i forhold til dette, er i følge denne teorien også et middel for å gruppere de involverte aktørene.

4.1.1 Verdisystemenes tredelte struktur

Sabatier og Jenkins-Smith opererer ut fra en analytisk tredeling av verdityper som middel til å forklare og predikere sannsynligheten for policyendring. De tre verdinivåene skiller seg fra hverandre etter i hvilken grad de er motstandsdyktige mot endring, og i hvilken grad de har gyldighet for ett eller flere policyområder.

I følge teorien er verdiene i det *grunnleggende samfunnssyn* mest motstandsdyktig mot endring. Det grunnleggende samfunnssynet lar seg sammenligne med religiøs overbevisning, og farger innehaverens syn på alle policyområder. Innholdet i dette kan være oppfatninger om menneskets grunnleggende natur og syn på hvorvidt naturen står over mennesket, oppfatninger om hvordan grunnleggende verdier som frihet, likhet og sikkerhet skal prioriteres i forhold til hverandre, og ideer om hvorvidt det er individet, gruppen eller fremtidens borgere som bør prioriteres i velferdsfordelingen.

De *strategiske verdier* er oppfatninger om hvilke strategier som bør velges for å oppnå verdiene nedfelt i det grunnleggende samfunnssyn. I motsetning til det grunnleggende samfunnssynets allmenngyldighet har de strategiske oppfatningene gyldighet for *enkelte* policyområder, men også denne verdigruppen er meget motstandsdyktig mot endring. Eksempler på strategiske oppfatninger kan være synet på hvilke sosiale grupper som har størst behov for velferdsforbedringer, synet på i hvilken grad de gjeldende verdier er truet, og oppfatninger om i hvilken grad samfunnet er i stand til å løse problemene som gjelder for dette policyområdet. Både de grunnleggende verdiene og strategi kalles *kjerneverdier*, mens den tredje hovedkategorien kalles *instrumentelle standpunkt*.

Verdikategorien *instrumentelle standpunkt* dekker de instrumentelle vedtakene og behovene for innsamling av informasjon som er nødvendig for å implementere kjerneverdiene - med andre ord forslag til utredning og forslag til hvilke form og ordlyd et lovvedtak bør ha. Instrumentelle standpunkt har kun gyldighet for ett policyområde, og sannsynligheten for endring er større enn i de foregående verdikategoriene. De instrumentelle standpunktene består for det meste av administrative og budsjettmessige vurderinger som anses som nødvendige for å møte verdiene som presenteres i de to andre verdikategoriene.

4.1.2 Meningskoalisjoner som analytisk kategori

Som nevnt er identifiseringen av debattens verdigrunnlag, og aktørenes posisjonering i forhold til verdiene, et middel til å gruppere de involverte aktørene. Den metodiske forenklingen dette medfører gjør det mulig å inkludere hele debattens *subsystem* i analyser av policyendringer. Subsystemet inkluderer i følge Sabatier og Jenkins-Smith alle offentlige og private institusjoner som deltar på alle nivåer i beslutningsprosessen, samt forskere, fremstående enkeltindivider, policyanalyser og media¹⁰⁷. Teoriens brede fokus skyldes oppfatningen om at alle disse er med på å generere, disseminere og evaluere ideer relatert til policy-valg. Det er verdt å merke seg at teorien ikke anser forskere og policyanalyser som nøytrale. Snarere hevdes det at disse enten er eller blir redskap for ulike aktører i debatten, ettersom forskning og policyanalyser som regel initieres med et politisk formål. Dette gjelder særlig enten når en eller flere aktører ser sine verdier truet, når aktørene ser forskningen som en mulighet til å realisere sine verdier, eller når aktørene ønsker å støtte seg til de forventede forskningsresultatene for å grunnge og styrke den maktposisjonen de allerede har oppnådd¹⁰⁸.

En så kompleks aktørmasse er imidlertid til dels uoversiktlig, og må forenkles for å få faktorer som fører til policyendring til å tre frem. Sabatier og Jenkins-Smith gjør dette ved å se bort fra det institusjonelle nivået, ved å aggregere aktørene ned til *meningskoalisjoner* som søker å påvirke resultatet av policyvalget. Meningskoalisjonene består av mennesker fra ulike politiske og private organisasjoner som deler et sett normative og kausale oppfatninger, og som ofte handler i enighet med hverandre. Teorien utelukker riktignok ikke at formelle institusjoner har mulighet til å styre medlemmenes oppførsel¹⁰⁹, men hovedpoenget er at det

¹⁰⁷ Sabatier og Jenkins-Smith (1993) s. 17

¹⁰⁸ Sabatier og Jenkins-Smith (1993) s. 45

¹⁰⁹ Sabatier og Jenkins-Smith (1993) s. 26

snarere er den enkeltes grunnleggende oppfatning om verdier, årsaksforhold og strategi for å oppnå mål som er styrende for deres veivalg. Dermed skyldes endring i valg av policy mer endring i disse oppfatningene enn det skyldes institusjonelle forhold. Med andre ord grupperes aktørene i meningskoalisjoner etter hvilke *verdier* som ligger til grunn for deres mål og handlinger, samt graden av *samhandling* med andre aktører. Ettersom kjerneverdiene i følge teorien er de mest stabile elementene i aktørenes preferansegrunnlag, vil det først og fremst være disse som utgjør den felles kjernen i en meningskoalisjon.

4.1.3 Teoriens antagelser om hvilke faktorer som fører til policyendring

Men hvilke faktorer kan føre til endring i ulike verditypene, og dermed til endring i policydebatter? Sabatier og Jenkins-Smiths teori hevder å kunne forklare policyendringer ut fra tre hovedårsaker. For det første kan eksterne faktorer som endringer i det sosio-økonomiske system og endringer i regjeringskoalisjoner ha betydning¹¹⁰. For det andre kan det politiske utfallet av andre policydebatter tillegges betydning. For det tredje kan årsakene til endring finnes innad i subsystemet, nærmere bestemt i interaksjonen mellom de ulike meningskoalisjonene som deltar i policydebatten. Herunder faller blant annet forskningsresultater, policyanalyser og bruken av disse. I debatten om policy overfor homofile kan dette eksempelvis være synet på effekten av tidligere, nåværende og foreslått lovgivning, oppfatninger om homofiles ønsker, behov og levekår, samt oppfatninger om homofiliens årsaker. Innad i subsystemet kan en eller flere meningskoalisjoner øke sin styrke og størrelse enten ved å få en konkurrerende medlemskoalisjon til å bli enig i en eller flere av ens oppfatninger, ved å få enkeltmedlemmer av konkurrerende medlemskoalisjoner til å bytte koalisjonstilknytning, eller ved å mobilisere latente aktører og dermed øke sin styrke og størrelse.

Sannsynligheten for at disse faktorene fører til endring bestemmes imidlertid av hvilken type verdier som står på spill. Siden det er størst sannsynlighet for endring i meningskoalisjonens instrumentelle vedtak kan endringer i eksterne faktorer i tillegg til påvirkning fra andre policydebatter eller andre meningskoalisjoner innen samme policydebat, føre til endringer i denne type verdier. Meningskoalisjonene kan også erstatte enkelte av sine instrumentelle valg

¹¹⁰ Sabatier og Jenkins-Smith (1993) s. 5,18

med motstandernes instrumentelle valg, hvis dette medfører at koalisjonens mulighet til å styrke sin maktbasis øker¹¹¹.

Kjerneverdiene er derimot vesentlig vanskeligere å endre, og det grunnleggende samfunnssynet er mer motstandsdyktig mot endring enn de strategiske verdiene. I følge Sabatier og Jenkins-Smith betyr kjerneverdiene så mye for meningskoalisjonene at de heller gir opp instrumentelle valg fremfor å innrømme svakheter i kjerneverdiene¹¹². I følge Sabatier og Jenkins-Smith lar kjerneverdiene, i motsetning til de instrumentelle vedtakene, seg kun endre av grunnleggende forandringer i eksterne faktorer. Eksempelvis vil sannsynligheten for endring av kjerneverdiene i en policy øke hvis meningskoalisjonen som vedtok policyen mister den politiske makten¹¹³. Sannsynligheten for at kjerneverdiene utsettes for signifikant endring er dermed vesentlig mindre enn tilsvarende for instrumentelle vedtak. I følge Sabatier og Jenkins-Smiths hypotese er læring enten fra andre meningskoalisjoner eller som følge av nye forskningsresultater sjelden tilstrekkelige forutsetninger for endring i kjerneverdiene.

Verdikategoriens karakteristika, motstand mot endring og faktorer som teoretisk kan føre til endring i de tre verditypene lar seg fremstille som følger:

¹¹¹ Sabatier og Jenkins-Smith (1993) s. 34

¹¹² Sabatier og Jenkins-Smith (1993)s. 33

¹¹³ Sabatier og Jenkins-Smith (1993)s. 34

Figur 3: Verdisystemenes struktur¹¹⁴

	Grunnleggende samfunnssyn (kjerneverdi)	Strategi (kjerneverdi)	Instrumentelle standpunkt
Karakteristika	Fundamentale normative verdier	Fundamentale oppfatninger om hvilke strategier som fører til oppnåelsen av de normative verdiene i det grunnleggende samfunnssynet	Instrumentelle vedtak og antakelse om hvilken informasjon som er nødvendig for å implementere grunnleggende samfunnssyn og strategi
Illustrative eksempler	Hvilke verdier bør prioriteres? Grunnleggende oppfatninger om mennesket vs. naturen, samt prioritering av grunnleggende verdier som frihet, likhet og sikkerhet, i tillegg til prioritering mellom individet og kollektivet	Hvordan defineres verdiene i det grunnleggende samfunnssynet? Hvem/hvilke grupper bør prioriteres fremfor andre for å realisere det grunnleggende samfunnssynet? Syn på hvilke sosiale grupper som bør prioriteres fremfor andre, syn på i hvilken grad de gjeldende verdiene er truet	Hvilket politisk vedtak er best egnet til å implementere kjerneverdiene? Administrative og budsjettmessige løsninger som best ivaretar verdiene representert ved strategi og grunnleggende samfunnssyn, herunder også oppsøking og frigivelse av informasjon om policyfeltet
Anvendelse	Alle policyområder	Minst ett policyområde	Kun ett policyområde
Motstand mot endring	Meget stor	Ganske stor	Forholdsvis liten
Faktorer som kan føre til endring	I meget sjeldne tilfeller eksterne faktorer	Eksterne faktorer – men sannsynligheten for dette er liten	Eksterne faktorer, input fra andre subsystemer, samspill mellom meningskoalisjoner innad i subsystemet

Sett i forhold til ønsket om å forklare årsakene til policyendringer som muliggjorde vedtak av partnerskapslovgivning i Danmark og Norge har teorien altså tre hovedfordeler. Først og fremst gir teorien en modell for hvordan aktørmassen kan forenkles til å bestå utelukkende av noen få meningskoalisjoner, fremfor en stor masse av institusjoner, organisasjoner og enkeltpersoner. Inkludert i dette ligger også at inndelingen i meningskoalisjoner fører til at uenighet *innad* i institusjonene også kommer frem. Dette har stor betydning for vedtaket av partnerskapslovgivning, ettersom det i dette spørsmålet var interne splittelser i både politiske partier så vel som homoorganisasjoner.

For det andre gjør teoriens tredeling av verdisystemer det lettere å oppdage hvilke verdier som førte til hvilke standpunkt, og dermed hvilke verdier som hadde betydning for vedtaket av partnerskapslovgivning. For det tredje gir Sabatier og Jenkins-Smith en teoretisk base for å

¹¹⁴ Tabellen er delvis basert på en tabell i Sabatier og Jenkins-Smith (1993) s. 31.

forklare sannsynligheten for policyendring ut fra hvilke *typer* verdier som er på spill, og ut fra betydningen av eksterne faktorer og læring fra meningskoalisjoner innad i policydebatten og fra andre policydebatter.

4.2 Retorikk som strategisk virkemiddel

Hvor Sabatier og Jenkins-Smith forutsetter at kjerneverdiene i en policydebatt er mer eller mindre uforanderlige, hevder Deborah Stone i stedet at *språket* har betydning for tolkningen av verdiene som ligger til grunn for debatten, og dermed også for debattens utfall. Herunder ligger også at språket vil kunne brukes som et middel til å kontrollere hvordan informasjon *tolkes*, og dermed hvilke årsaker og konsekvenser som former problemfeltet¹¹⁵. Dette inkluderer også språkets føringer på hvorfor enkelte opplysninger som kommer frem i debatter anerkjennes som fakta, mens andre avskrives som feilaktige. Deborah Stone forklarer språkets betydning med at den rasjonelle aktør ikke finnes. Siden ingen aktører kan ha full oversikt over problemfeltets årsaker og potensielle utfall, vil det være rom for at individets preferanser formes av dets avhengighet og lojalitet til andre individer og grupper, i tillegg til de assosiasjoner individet får som følge av ordvalg i debatten¹¹⁶. Dermed er en fruktbar grunn lagt for bruken av retorikk som strategisk virkemiddel.

Retoriske virkemiddel kan deles inn i to hovedtyper diskursenheter som har betydning for retorikkens politiske innflytelse, nærmere bestemt *grunntermer* og *historier*¹¹⁷. Grunntermer er ”*de spesielle ordene eller setningene som uttrykker viktige allment aksepterte og offentlig anerkjente idealer og verdier i et samfunn*”¹¹⁸, eksempelvis *likhet* og *rettferdighet*. Grunntermene inngår dermed i det Sabatier og Jenkins-Smith kaller grunnleggende samfunnssyn. Bortsett fra å være allment aksepterte verdier har grunntermene den fordel at de er tvetydige. Ved å bruke tvetydige begreper de fleste kan samle seg om gjøres problemet vagt, konflikter dekkes over, og det blir lettere å få gjennom en kollektiv bestemmelse¹¹⁹. Grunntermene brukes også som middel til å legitimere at den gjeldende saken dreier seg om grunnleggende rettigheter¹²⁰. Dermed kan det hevdes at aktørens bruk av grunntermer, med andre ord vektlegging av verdier i det grunnleggende samfunnssyn, ikke nødvendigvis er representativ for deres *faktiske* syn men snarere kan ses som et bevisst retorisk knep for å la de politiske motstanderne vinne kampen om hvilke verdier som bør vektlegges, men likevel hale i land det ønskede vedtaket. Bruk av tvetydige begreper kan dermed anses som stjålen retorikk, brukt i strategisk øyemed. Sett i dette lyset er det en metodisk utfordring å skille

¹¹⁵ Stone (1988) s. 21

¹¹⁶ Stone (1988)s. VII

¹¹⁷ Stenvoll 1998 s. 83. Inndelingen er basert på Condit 1990 s. 13-14, og oversettelsen ”grunnterm” (ultimate term) er lånt av Stenvoll.

¹¹⁸ Stenvoll 1998 s. 83, basert på Condit 1990 s. 13-14

¹¹⁹ Stone (1988) s. 123ff

mellom grunntermer som fremmes på grunnlag av strategiske vurderinger, og dem som fremmes på grunnlag av faktisk overbevisning. Dermed utfordres også Sabatier og Jenkins-Smiths påstand om at verdiene i det grunnleggende samfunnssynet er uforanderlige.

De politiske skillelinjene blir vanskeligere å skjule når grunntermene må defineres. Når de politiske beslutningstakerne skal vedta *hva* som er rettferdig for *hvem*, og *hvem* sine rettigheter som skal ivaretas fremfor andre, brukes historier, symboler og andre språklige virkemidler for å overbevise motstanderne. Med andre ord brukes historier og andre språklige virkemidler for å begrunne hvordan det grunnleggende samfunnssynet konkretiseres til strategiske verdier og videre til instrumentelle standpunkt. Historier er en narrativ, prototypisk fremstilling av "sannheten", hvor årsakssammenhenger, konsekvenser og aktører fremstilles ved bruk av grunntermer, symboler og språklige virkemidler som metaforer, tall, eufemismer og dysfemismer. Historiene baserer seg dermed både på det grunnleggende samfunnssynet, strategiske verdier som blir utledet på grunnlag av ønsket om å realisere det grunnleggende samfunnssyn, og på standpunkt om antatte konsekvenser av strategiske verdier og instrumentelle standpunkt. Historiene gir, sammen med grunntermene, også en tolkningsramme rundt den foreliggende forskning og kunnskap om problemområdet. Ved hjelp av symboler og andre språklige virkemidler setter de årsakssammenhenger, konsekvenser og aktører i et klart lys; de identifiserer helter og ofre, ofte med henvisning til "fakta" for å understreke poengene. Historiene gir forklaring på *hvorfor* ting er blitt som de er. Eksempelvis kan de "bevise" at ofrene selv er skyld i sin skjebne, vinnerne har gjort seg fortjent til sin status, og syndebukkene blir utpekt. Med andre ord kan de "bevise" nødvendigheten av strategiens prioritering av enkelte sosiale grupper fremfor andre, og de kan "bevise" i hvilken grad de gjeldende verdiene er truet.

Metaforer er hyppig brukte språklige virkemiddel som ligger tett opp til historiene, ettersom de impliserer både problemer og handlingsstrategi¹²¹. Eksempler kan være bruken av metaforer som *spredning* som henspeiler på sykdom, *naturlig* som henspeiler på noe positivt, og *organisme* som henspeiler på gjensidig avhengighet og samarbeid. Eufemismer og dysfemismer har en noe annen funksjon, ettersom de indikerer hvorvidt hensikten med ordvalget har vært å forskjønne eller å forstygge¹²². Et eksempel på dette er hvorvidt man omtaler homoseksualitet som "*sodomi*" eller "*kjærlighet*". Valg av metaforer og historier

¹²⁰ Stenvoll 1998 s. 83, basert på Condit (1990)

¹²¹ Stone (1988) s. 117ff

påvirker dermed aktørenes assosiasjoner til det omtalte tema, nærmere bestemt som eksempelvis positivt eller negativt, økende eller synkende, naturlig eller unaturlig. Dette gjelder eksempelvis hvordan homofili blir årsaksforklart, og hvilken effekt den foreslåtte policy vil ha på individnivå og samfunnsnivå. Metaforer og historier kan også brukes til å beskrive utfallet av motstandernes strategi, og motbevise kausaliteten i denne strategien. Disse virkemidlene kan også påvirke både enkeltindivider og enkeltaktørers holdning til selve strategien, og deres lojalitet og holdning til meningskoalisjonen som fremmer den.

Både tvetydige grunntermer, historier og andre språklige virkemiddel har en hovedfunksjon i forbindelse med policydebatter, å legitimere og skape sympati for de politiske valg som det argumenteres for, både internt i meningskoalisjonen og overfor motstandere og potensielle samarbeidspartnere. Herunder ligger både hensynet til meningskoalisjonens indre samhold og strategiske vurderinger i forhold til å øke sin eget grunnlag, samt å svekke motstanderkoalisjoner. På sikt kan en slik bruk av retorikk føre til at begrepene som benyttes i debatten vil få en betydning som i hovedsak er i overensstemmelse med den betydning en av sakens parter ønsker de skal ha i den gjeldende sammenhengen. Dette kan gjelde både de tvetydige grunntermene og andre begreper som er av verdimeessig betydning. Som hevdet i forbindelse med debatter om abortlovgivning, vil etableringen av et saksrelatert vokabular dermed kunne føre til at noen sosiale grupper lettere vil kunne argumentere for sitt syn enn andre:

”Over time, a powerful social group’s way of describing the general interest may become embedded within the public vocabularies and practises. Future arguments for that group’s interests are then easier to make, because supporting practices and the warrants for the arguments are already in place”¹²³

¹²² Stenvoll 1998 s. 87

¹²³ Condit 1990 s. 7. Sitert i Stenvoll 1998 s. 82f

4.3 Teorienes anvendelse i analysen av forutsetninger for partnerskapslovgivning

4.3.1 Meningskoalisjonenes verdistruktur og retorikk

På tross av teoriens ulike antagelse om hvorvidt aktørenes preferanser er gitt på forhånd, og i hvilken grad og av hvilken årsak policyendring er sannsynlig, utgjør de i fellesskap et fruktbart teoretisk rammeverk. Sett under ett gir Deborah Stones teori om retorikk og Sabatier og Jenkins-Smiths teori om meningskoalisjoner et metodisk og teoretisk verktøy til å forenkle datamaterialet uten å overse uenigheter innad i organisasjoner, og analysere forutsetninger for verdiendringer og instrumentelle vedtak. Stone utfyller Sabatier og Jenkins-Smith ved en utdypning av språkets betydning. Nærmere bestemt viser Stone hvordan retorikk kan være tolkning og bevisst bruk av kjerneverdiene i en policydebatt, både i håp om å påvirke instrumentelle vedtak, og i håp om å styre tolkningen av kjerneverdier for derigjennom å oppnå politisk samling om de allmenne verdiene grunntermene representerer og/eller et gitt instrumentelt vedtak. Stones teori kan dermed oppfattes som en presisering av Sabatier og Jenkins-Smith's korreksjon av debattens grunnleggende samfunnssyn, ettersom disse tvetydige begrepene kan brukes bevisst med det formål å senke det politiske konfliktnivået. I tillegg kan retorikk brukes i forhold til intern styrking eller svekking av meningskoalisjoner.

4.3.2 Betydningen av diffusjon

På tross av at ingen av teoriene problematiserer betydningen av diffusjon fra andre land, innebærer teoriens analytiske kategorier også muligheten til å avdekke hvorvidt partnerskapslovgivningen oppstod selvstendig i det enkelte land, eller i hvilken grad diffusjon har hatt betydning. At diffusjon fra Danmark har hatt betydning for vedtaket av partnerskapslovgivning i Norge tas for gitt, ettersom diffusjon som regel måles etter rekkefølgen for ulike innovasjoners fremkomst, i tillegg til deres form¹²⁴. Etter denne definisjonen er det ikke tvil om at det har forekommet diffusjon fra Danmark til Norge. Dette skyldes at Danmark vedtok partnerskapslovgivning fire år før Norge, i tillegg til at lovenes ordlyd var nærmest identisk. Denne definisjonen er imidlertid ikke i stand til å fange opp *graden* av diffusjonens betydning. Dette oppnås ved ikke å se på diffusjon som en uavhengig

¹²⁴ Karvonen (1994) s. 112

variabel, og snarere en *mellomliggende* variabel som kun får tilstrekkelig forklaringskraft dersom visse strukturelle og kulturelle faktorer er til stede¹²⁵. Dette skyldes at det er mest formålstjenlig, og dermed mest sannsynlig, at man ”låner” innovative ideer fra samfunn som har kulturelle og strukturelle likheter med ens eget. I et slikt tilfelle kan det hevdes at det er de strukturelle og kulturelle faktorene som fører til det innovative vedtaket, og at diffusjon i seg selv har liten forklaringskraft. Strukturelle faktorer vil her være ensbetydende med det Sabatier og Jenkins-Smith definerer som eksterne faktorer. Kulturelle faktorer vil tilsvare den tredelte verdistrukturen, herunder grunnlaget for den anvendte retorikken, samt input fra andre innenlandske subsystemer.

4.3.3 Oppsummering

Med andre ord forventer jeg at Sabatier og Jenkins-Smiths teori om meningskoalisjoner og Deborah Stones teori om retorikk som politisk strategi vil være nyttige for analysen av årsakene til policyendringene av vedtaket frem mot partnerskapslovgivning av to hovedårsaker. For det første vil dette teorigrunnlaget gi en metode for å systematisere datamaterialet som eksisterer i forbindelse med de relevante debattene, og dermed gjøre dem sammenlignbare både over tid og land. For det andre vil teorigrunnlaget gi forklaringskraft til hvilke faktorer som førte til policyendringen i de to landene, herunder betydningen av verdienes ulike motstandskraft mot endring, retorikkens strategiske bruk av verdier for å fremme et policyvalg, og betydningen av diffusjon som uavhengig variabel. I dette ligger også betydningen av verdimesig arv fra de tidligere policydebattene.

Teorigrunnlagets hovedmål er å være et *verktøy* for analysen av forutsetninger for policyutviklingen i de to landene. Den danske og norske utviklingen vil analyseres hver for seg, og analysens struktur vil følge lesten fra det skisserte verdigrunnlaget – her særlig den tredelte verdistrukturen. Analysens første del vil dermed ha debattens kjerneverdier som tema, herunder både hvordan debattens aktører fordelte seg i meningskoalisjoner på grunnlag av disse verdiene, og i hvilken grad partnerskapsdebattens kjerneverdier vitner om en utvikling i forhold til verdiene som lå til grunn for landets tidligere homorelaterte policydebatter.

¹²⁵ Karvonen (1994) s. 111

Ettersom teoriene har forskjellig utgangspunkt når det gjelder hvor standhaftig kjerneverdier er mot endring, vil denne delen avrundes med en analyse av hvilken betydning retorikk hadde for valget av hvilke kjerneverdier som ble fremmet i debatten, og eventuelle endringer i disse. Analysen følges så opp av et kapittel om debattens instrumentelle standpunkt. Vekten vil her være på dynamikken mellom verdigrunnet og instrumentelle standpunkt, og i hvilken grad aktørenes instrumentelle standpunkt var utsatt for endringer i løpet av debatten. Analysen av de enkelte land avrundes med en konklusjon hvor de strukturelle, kulturelle og retoriske forutsetningene for vedtaket trekkes frem. I konklusjonen basert på analysen av Norge vil det i tillegg legges vekt på betydningen av diffusjon fra Danmark. Analysen avrundes så med en felles konklusjon for Danmark og Norge, med vekt på de komparative perspektivene.

En analyse av debattens grunnleggende verdier medfører metodiske utfordringer, ettersom disse verdiene er problematiske å operasjonalisere. Dette har flere årsaker. Først og fremst er det uklart hvorvidt de uttrykte argumentene er representative for aktørenes faktiske overbevisning, eller om det er å oppfatte som såkalt stjålet retorikk med det formål å dekke over politisk uenighet. For det andre vanskeliggjøres operasjonaliseringen av at aktørene ikke argumenterte ut fra synonyme grunntermer, noe som vanskeliggjør klassifisering av den verdibaserte argumentasjonen til et sett samlende kategorier. Dette problemet gjelder i mindre grad for strategiske verdier, ettersom disse har et mindre tvetydig meningsinnhold. Klassifiseringen av debattens grunnleggende verdier kan dermed kun skje på grunnlag av en analytisk fortolkning av argumentasjonen. Jeg vil ta høyde for problemstillingene ved dette under analysen av de enkelte grunnverdiene.

5. Kjerneverdier i den danske partnerskapsdebatten

Kjerneverdiene i den danske debatten bar dels preg av verdiene som lå til grunn for tidligere homorelaterte policydebatter. Dette gjelder særlig det grunnleggende samfunnssynet som kom frem i debatten. Utviklingen frem mot et politisk klima hvor vedtaket av partnerskapslovgivning var mulig, fordret en endring i hvilke verdier og holdninger homofili ble møtt med fra politisk hold. Sett i lys av teorigrunnlaget, kan det antas at forutsetningene for vedtaket kan finnes i endringer i verdigrunnlaget, og i hvilket meningsinnhold som ble gitt grunnleggende som partnerskap og homofili.

5.1 Verdimesig arv fra tidligere debatter om homofili

Sett retrospektivt fra tidspunktet for partnerskapslovgivning var verdiene som lå til grunn for endringer i straffelovgivning dels stabile, og dels i endring. Sett i lys av Sabatier og Jenkins-Smiths definisjon av det grunnleggende samfunnssyn, bar perioden frem mot strafferettslig likestilling (1683-1976) hovedsaklig preg av prioriteringen av samfunnet. I tillegg ses det en gryende prioritering av individet - nærmere bestemt individets rett til selv å styre sine handlinger. Det religiøse verdigrunnlag mistet tidlig terreng i Danmark, og særlig periodens siste del bærer preg av et skille mellom religiøse og juridiske spørsmål. Denne utviklingen sammenfalt med en økende påvirkningskraft fra den essensialistiske årsaksforklaring. Ønsket om å prioritere samfunnet kan spores i ønsket om å straffe homofile handlinger mellom menn, med den begrunnelse at utbredelse av den slags adferd ikke var ønskelig. Den glidende overgangen mot ønsket om å prioritere individet kan spores i det gryende ønsket om å la homofile handlinger utenfor den offentlige sfære forbli utstraffet, både av hensyn til individets rett til privatliv, og ut fra en antagelse om at skult homoseksualitet ikke kunne skade samfunnet. Avkriminaliseringen i 1930 viste at dette ønsket var i flertall. Ulik seksuell lavalder og straffelovgivningens paragrafer om homoseksuell prostitusjon vitner derimot om at ønsket om å beskytte samfunnet, og særlig dets yngste medlemmer, mot homoseksuell påvirkning fremdeles var levende. Avkriminaliseringen i 1930 var også et tegn på at hensynet til kristen seksualmoral var på vikende front, ettersom en bibeltro seksualmoral utelukker seksuelle handlinger mellom menn. Under debatten om homofiles rett til kirkelig velsignelse i 1973 ble skillet mellom juridiske og kirkelig-teologiske anliggende ytterligere understreket. Dette kan også tolkes som et tegn på at kristelige årsaksforklaringer fikk mindre betydning i

løpet av straffelovgivningsdebatten, til fordel for en økende oppslutning om essensialistiske forklaringer.

Den danske antidiskrimineringsdebatten (1975-1987) fulgte sporet fra debatten om straffelovgivning. Prioriteringen av det kristne verdigrunnlag hadde mistet sin påvirkningskraft på politisk hold allerede under debatten om strafferettslig likestilling. Prioriteringen av samfunnet og kollektive verdier hadde liten og ingen betydning i debatten om antidiskriminering. I stedet viste debatten at prioriteringen av individet hadde fått fotfeste hos danske beslutningstakere. Dette skyldes at argumentasjonen gikk mellom hvorvidt utvidelsen av antidiskrimineringslovgivningens virkefelt stred mot individets ytringsfrihet, eller hvorvidt utvidelsen snarere ga beskyttelse til det homofile individ.

5.2 Grunnleggende samfunnssyn i debatten om partnerskapslovgivning

Hvilke verdier lå til grunn for debatten om lov om registrert partnerskap, hvordan var disse verdiene konkretisert til strategi, og hvilke endringer hadde skjedd i verdigrunnlaget i forhold til de tidligere policydebattene? Verdiene representert ved aktørenes grunnleggende samfunnssyn i debatten om partnerskapslovgivning bar preg både av den verdimessige arven fra de to foregående policydebattene og fra splittelsene innad i homobevegelsen. Kategoriseringen av partnerskapsdebattens grunnleggende samfunnssyn viser at de tidligere debattenes prioritering av *individet* og ønsket om psykososiale forbedringer for homofile ble videreført i forslaget om partnerskapslovgivning. Ønsket om psykososiale forbedringer kan nå reformuleres til et ønske om økt *aksept* av homofile personer og homofilt samliv. Som i den senere perioden av straffelovgivningsdebatten var det fremdeles spor etter konflikten mellom prioriteringen av individet og ønsket om å beskytte *samfunnet*. I debatten om partnerskapslovgivning ble også ønsket om en *rettferdig* lovgivning fremmet. Arven fra splittelsen av homobevegelsen på 1970-tallet viste seg i form av en splittelse innad i homobevegelsen mellom nyere *systemopposisjonelle* bevegelser og den tradisjonelle homobevegelsen. I tillegg var det fremdeles spor etter *religiøse* årsaksforklaringer.

5.3 Debattens meningskoalisjoner og grunnleggende samfunnssyn

Aktørene i den danske partnerskapsdebatten bestod både av partienes folketingsrepresentanter, homobevegelsens hovedorganisasjon, enkelte radikalfeministiske lesbiske, samt en gruppering av danske prester. På basis av ovenstående verdiprioriteringer og graden av samhandling kan de danske aktørene i partnerskapsdebatten inndeles i fire meningskoalisjoner, hvor lovens forkjempere samlet utgjorde en meningskoalisjon, og motstanderne var delt i tre koalisjoner.

Tabell 5: Danske meningskoalisjoner og deres grunnleggende samfunnssyn

Meningskoalisjon	Grunnleggende samfunnssyn	Holdning til partnerskapsloven
Forkjempere: LBL, S, SF, flertallet av RV's representanter, flertallet av FP's representanter, mindretallet av CD og V's representanter. Et knapt mindretall av representantene til partiene i regjeringsposisjon	Prioritering av individet Aksept Rettferdighet (Kristen etikk)	FOR
Politisk motstanderkoalisjon KrF, flertallet av KF's representanter, enkeltrepresentanter fra V og FP. Flertallet av representantene til partiene i regjeringsposisjon.	Prioritering av individet <i>eller</i> samfunnet Rettferdighet (Aksept)	MOT
Systemopposisjonell motstanderkoalisjon Enkeltrepresentanter fra homobevegelsen	Systemopposisjon Rettferdighet Aksept	MOT
Kristelig motstanderkoalisjon 122 prester	Prioritering av samfunnet Kristen etikk	MOT

Som tabellen viser utgjorde prioriteringen av individets valgfrihet, behovet for økt aksept samt ønsket om en rettferdig lovgivning basisen for hovedmengden av debattantene, både for samtlige forkjempene og for hovedmengden av motstanderne. Den politiske motstanderkoalisjonen bestod imidlertid av aktører som til dels argumenterte ut fra ulikt grunnleggende samfunnssyn. Ønsket om å hindre det foreslåtte vedtaket så ut til å veie tyngre enn behovet for å diskutere grunnverdier. Eventuelt var det nettopp disse begrepene tvetydige meningsinnhold som muliggjorde samarbeid på tross av tilsynelatende uenighet i basisverdier, og det kan dermed diskuteres hvorvidt enkelte av de politiske motstanderne valgte verdigrunnet som middel for en offensiv retorikk hvor målet var å dempe politisk

uenighet. Som forkjemperne argumenterte også motstanderne ut fra ønsket om å sikre en rettferdig lovgivning. Et tilsvarende samarbeid med de resterende motstanderne fant imidlertid ikke sted. Den ene motstanderkoalisjonen koalisjonen skilte seg fra de foregående ved en systemopposisjonell grunnholdning, den andre ved et religiøst utgangspunkt. Det var ikke samarbeid mellom disse to koalisjonene.

Ettersom det danske lovforslaget ikke var ute til offentlig høring, finnes det i Danmark ikke et samlet kildemateriale på hvordan andre organisasjoner enn de politiske partier og homobevegelsen forholdt seg til forslaget om partnerskapslovgivning. Dette gjelder med unntak av noen få uttalelser innsendt på privat initiativ, herunder en resolusjon undertegnet av 122 danske (mannlige) prester. Sett i lys av partienes stemmegivning da forslaget ble vedtatt i 1989, gikk de danske meningskoalisjonene i til dels stor grad på tvers av de tradisjonelle partiskillelinjer og institusjonelle grenser. Med andre ord bestod lovens forkjempere for det meste av daværende LBL samt Socialdemokratiet (S) og Socialistisk Folkeparti's (SF) folketingsrepresentanter, i tillegg til et stort flertall fra Radikale Venstre (RV) og enkeltrepresentanter fra Venstre (V), Centrumsdemokraterne (CD) og Fremskridtspartiet (FP). Hovedkoalisjonen av motstandere bestod av flertallet av det Konservative Folkeparti's (KF)¹²⁶ og Kristeligt Folkeparti's (KrF) representanter samt enkeltrepresentanter fra V og FP. At det kristelig-konservative KrF samlet stemte mot forslaget var ingen overraskelse, dels tatt i betraktning at partiet ble stiftet som reaksjon på den liberale abort- og pornologivningen¹²⁷, i tillegg til det faktum at KrF var det eneste partiet som lot motstand mot partnerskapsloven bli del av sin valgkampanje i 1988¹²⁸. Partiets samarbeid med det konservative KF i dette moralspørsmålet var mindre selvsagt, sett i lys av at pornografien i Danmark ble frigitt som følge av et forslag fra KF's justisminister, som da satt i regjering med de tradisjonsvernende partiene RV og V¹²⁹.

Den systemopposisjonelle motstandskoalisjonen bestod utelukkende av enkeltrepresentanter innen homobevegelsen, og den kristelige koalisjonen utelukkende av danske prester. Argumentasjonen fra de to sistnevnte koalisjonene fikk ingen tilhengere på Folketinget.

¹²⁶ Dette gjelder med unntak av noen få representanter som stemte blankt.

¹²⁷ Heidar og Berntsen (1993) s. 77

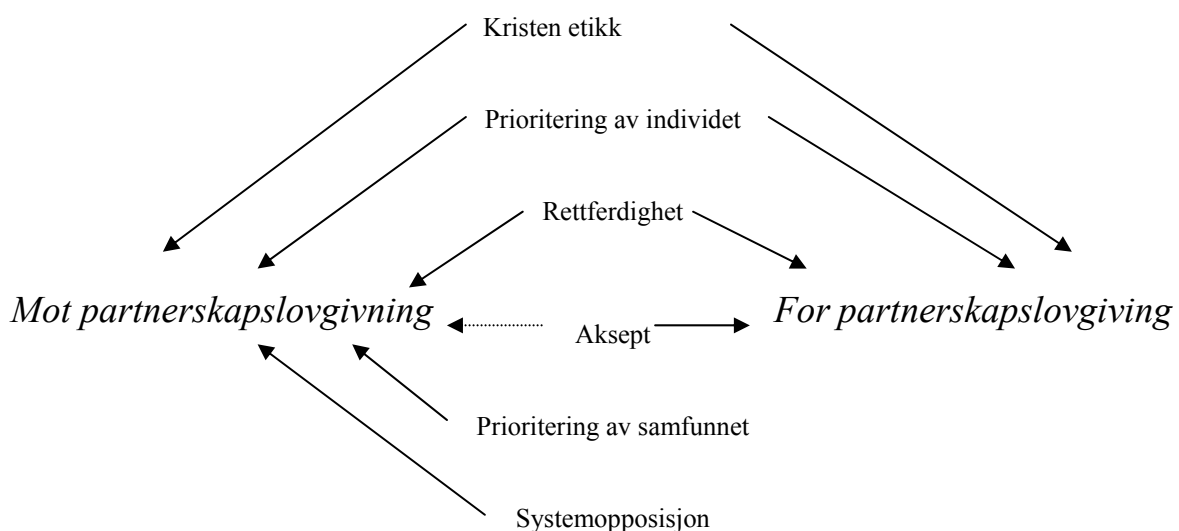
¹²⁸ Bech (1992) s. 137

¹²⁹ Karup Pedersen (1991) s. 31f

Forslaget fikk altså støttespillere på tvers av de politiske partiene, selv om forkjemperne hadde tyngde mot venstre og motstanderne mot den politiske høyresiden. En interessant faktor er at vedtaket også gikk på tvers av den daværende danske regjering. Da partnerskapsloven ble debattert og vedtatt bestod den danske regjering av partiene RV, V og KF. Regjeringen som sådan gikk ikke inn for forslaget¹³⁰, men som både avstemmingen og argumentasjonen i debatten viser var det varierende hvorvidt partienes enkeltrepresentanter handlet i tråd med regjeringens holdning. Det er verdt å merke seg at forslaget heller ikke hadde regjeringens støtte da det ble tatt opp til politisk vurdering første gang i 1984.

Inndelingen i meningskoalisjoner viser at de samme grunnleggende verdiene førte til ulikt instrumentelt ståsted, og ulike grunnleggende verdier førte til det samme instrumentelle ståsted. Nærmere bestemt var både prioriteringen av individet, av rettferdighet, kristen etikk og til en viss grad også av aksept felles for både motstandere og forkjempere, mens prioriteringen av samfunnet og den systemopposisjonelle holdning var enerådende hos lovens motstandere. Dynamikken mellom verdiene i det grunnleggende samfunnssyn og holdning til partnerskapsloven vises i følgende figur:

Figur 4: Danmark: dynamikk mellom verdier i det grunnleggende samfunnssyn og standpunkt til partnerskapslov

¹³⁰ Ninn-Hansen (KF - justisminister): 1.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4290

Som indikert innledningsvis må denne konklusjonen imidlertid modereres av to hovedårsaker. Først og fremst kommer det ikke frem av aktørenes argumentasjon hvorvidt argumentasjonen bærer i faktisk overbevisning eller strategiske hensyn. For det andre er klassifiseringen kun å regne som en analytisk forenkling av en debatt hvor flere synonyme grunntermer inngår. Analysen av debattens strategiske verdier vil nyansere konklusjonen basert på debattens grunnleggende samfunnssyn.

5.4 Grunnverdienes meningsinnhold og retorikk – debattens strategiske verdier

Som oversikten i tabell 5 viste var verdiene rettferdighet, aksept, kristen etikk og prioritering av individet for det meste felles for både motstandere og forkjempere, mens systemopposisjon og prioritering av samfunnet kun lot seg spore blant et mindretall av lovens motstandere. Hva var forklaringen på denne uforutsigbare dynamikken mellom grunnleggende samfunnssyn og holdning til partnerskapslovgivning? Lå den i ulik definisjon av disse tvetydige begrepene, med andre ord i ulik vektlegging av strategiske verdier? Hvilken betydning hadde retorikk og synet på problemets størrelse, kausalitet og løsning? Hvorfor var det ikke samhandling mellom den politiske motstanderkoalisjonen og koalisjonen bestående av prester, på tross av likheter i verdigrunnlaget?

5.4.1 Individet – frihet til valg eller frihet fra statlig innblanding og registreringsplikt?

Selv om både forkjempere og motstandere argumenterte ut fra hensynet til individet, var de uenige om hvordan dette hensynet kunne ivaretas – med andre ord om hvilken strategi som var formålstjenlig for å ta hensyn til individets interesser. Forkjemperne og motstanderne skilte seg fra hverandre ved å fokusere på henholdsvis individets *valgfrihet* og individets rett til å oppnå juridiske fordeler uten plikt til å *offentliggjøre* sin seksuelle legning gjennom en registreringsordning. Forkjemperne for å inkludere homofili i antidiskrimineringslovgivningen hadde lagt vekt på det homofile individs rett til frihet fra diskriminerende ytring og handling. I policydebatten om partnerskapslovgivning ble dette videreført til å gjelde individets rett til selv å *velge samlivsform*, uansett seksuell legning. Fra å defineres som rett til samme beskyttelse som andre utsatte folkegrupper, hadde det politiske ønsket om å prioritere individet utviklet seg til å bety homofiles rett til å oppnå fordeler på linje med heterofile. Lovens forkjempere mente derfor at det offentlige hadde plikt til å tilrettelegge lovgivningen på en måte som sikret alle lik rett til velge samlivsform, uavhengig av seksuell legning. Kirsten Lee (RV) formulerte det slik:

”Vi respekterer homofiles ret til i fællesskab at bygge en tilværelse op med det alminnelige ægteskabs retsvirkninger, som bl.a. indebærer gensidig forsørgelsesplikt, altså både ulemper og fordele (...)Mennesker må selv om, hvordan de vil indrette sig. Vi vil være med til at finde vejen til, at det kan ske”¹³¹

¹³¹ Lee (RV), 1.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4300f

Lovens forkjempere la stor vekt på at forslaget om partnerskapslovgivning ikke måtte forveksles med et ønske om å tvinge homofile inn i bestemte livsformer, i følge CD's Duetoft like lite som tilbudet om ekteskap kunne ses som en tvang overfor heterofile par¹³². Ved å bruke denne argumentasjonen søkte forkjemperne å frigjøre seg fra eventuell kritikk fra homobevegelsen om "tvangsheteroseksualisering", et ønske som kan bunne i Forbundet af 1948's uttalelse fra 1976 om at tilknytning til ekteskapslovgivningen ikke hadde interesse blant de homofile¹³³. Både blant lovens forkjempere og blant enkelte av dem som forholdt seg nøytral til forslaget var det allmenn enighet om at "(...) *staten ikke skal blande sig i menneskers følelsesliv. Det vedrører den ikke*"¹³⁴. Denne argumentasjonen må ses i lys av motstandernes fremstilling av partnerskapsloven som plikt til å offentliggjøre sin seksualitet, og dermed nettopp statlig innblanding i borgernes følelsesliv.

Hensynet til religiøse verdier ble av forkjemperne ikke sett som motstridende til prioriteringen av det individuelle valg – også i et moralspørsmål som homofilt samliv. CD's Duetoft la vekt på at "(...) *det enkelte menneske må afgøre med sig selv og sin gud, hvad der er riktigt og forkert (...) den næstekærlighed og den tolerance, der ligger i den kristendom, som jeg tror på, bygger også på, at jeg vil have respekt for andre mennesker, som har valgt at leve et liv på en anden måde, end jeg kunne drømme om at leve*"¹³⁵. Hensynet til religiøse verdier hadde imidlertid en minimal rolle i debatten. Dette må ses i lys av det kristne verdigrunnlags synkende betydning gjennom de foregående policydebattene, her særlig skillet på politisk hold mellom juridiske anliggende og kirkelig-teologiske spørsmål. At denne tradisjonen la en demper på i hvilken grad religiøse verdier ble fremhevet i folketingsdebatten, understrekes av å se på hvilken argumentasjon som ble ført i pressen kort etter vedtaket av partnerskapsloven i 1989. I flere intervjuer og innlegg argumenterer enkelte av folketingets politikere langt klarere ut fra et religiøst perspektiv¹³⁶.

¹³² Duetoft (CD), 1. beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4301f

¹³³ Dette forbeholdet var imidlertid ikke tilstrekkelig til å frita partnerskapsloven fra kritikk om å innebære assimilering av homofile, og dermed også en ekskludering av andre typer homofile livsformer. Dette hevdes blant annet av Lützen (1998)

¹³⁴ P.S. Møller (KF): 3. beh. af f.t.l om registreret partnerskab m.m, 26.05.89 Sp.10836

¹³⁵ Duetoft (CD), 2. Beh. *Aff.t.l om registreret partnerskab m.m*, 23.05.89, spalte 10479

¹³⁶ Se eksempelvis Aarhus stiftstidende 6. oktober 1989 for uttalelse fra Inger Stilling-Pedersen (KrF), Jyllandsposten 11. oktober 1989 for innlegg fra Merete Aarup (KF), og Fredericia Dagblad 13. oktober 1989 for innlegg fra Poul Brøndsted (V)

Lovens politiske motstandere delte ikke denne strategien mot oppfyllelsen av individets behov. På tross av vektlegging av det samme verdigrunnlag som de politiske forkjemperne, viste deres fremstilling av problemfeltet tydelig at det felles verdigrunnlaget med forkjemperne kunne tolkes forskjellig. Deres middel mot det de så som statlig innblanding gjennom plikt til å offentliggjøre sin seksualitet, var en løsning hvor juridiske fordeler ikke skulle komme som følge av en registreringsordning. I følge daværende justisminister, Ninn-Hansen (KF), ville vedtaket av partnerskapslovgivning medføre ”(...) en forringelse af den arveafgiftsmæssige stilling for personer, der ikke ønsker at lade sig registrere. Det mener jeg er urimelig overfor dem, der har den opfattelse, at de gerne vil have den pågældende ordning gældende for sig, men ikke ønsker en registrering, ønsker at have deres privatliv i fred uden en registrering af den art, der er nævnt her”¹³⁷.

Lovens forkjempere, og deler av den politisk baserte motstanderkoalisjonen, baserte altså begge sin argumentasjon på hensynet til det homofile individ. Debatten viste imidlertid at meningsinnholdet i dette ønsket var tvetydig. Koalisjonenes retorikk hadde imidlertid kun det til felles at de søkte å overbevise hverandre om at deres egen strategi mot målet ville føre til bedre kår for målgruppen, mens motstandernes strategi ville føre til en forverring av målgruppens levekår – en forverring ingen ønsket. Med andre ord var forkjempernes og motstandernes strategiske vurderinger for ulike til å oppnå enighet om hvorvidt partnerskapsloven burde vedtas eller ei – tross deres felles mål om å prioritere individets rettigheter, og tross deres retoriske forsøk på å overbevise hverandre. Ettersom ønsket om å prioritere individet førte til så forskjellige strategiske verdier, førte det felles verdimeslige utgangspunktet heller ikke til en senkning av det politiske konfliktnivået.

Det er verdt å merke seg at alle lovens politiske aktører, med unntak av KrF, argumenterte ut fra et liberalistisk, individ-basert syn. I debatten om kunstig inseminasjon forholdt det seg imidlertid annerledes. I følge Erik Albæk ble det her fremført ”(...) ægte kommunitære argumenter ikke alene af borgerlige politikere, men også på venstrefløen. En sandsynlig tolkning er, at frisindet sættes på en hårdere prøve, når spørgsmålet rækker ud over hvad to eller flere voksne ganske privat og helt frivilligt indvilger i”¹³⁸. En annen tolkning er at slike grunnleggende verdier også brukes offensivt, som ledd i en retorisk strategi.

¹³⁷ Justisminister Ninn-Hansen (KF): I.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4291

¹³⁸ Albæk (1998) s. 420

5.4.2 Prioritering av samfunnet og kristen etikk – trusselen mot ungdommen og ekteskapsbegrepet som argument mot partnerskapsloven

I motsetning til ønsket om å vektlegge individets rettigheter, argumenterte både den kristelige motstanderkoalisjonen og enkeltrepresentanter fra den politiske motstanderkoalisjonen ut fra ønsket om å sikre stabiliteten i samfunnet ved å bevare det de så som det eksisterende verdigrunnlag og samfunnsstruktur. Som vist hadde dette synet vært i flertall i den tidlige policydebatten om straffelovgivning, men før vedtaket om avkriminalisering mistet det i større og større grad terreng til argumentasjon grunnet i prioriteringen av individet. Den samfunnsbaserte argumentasjonen var i mindretall under debatten om partnerskapslovgivning, men det var fremdeles frykt for at vedtaket av partnerskapslovgivning ville være ”(...) *et angreb på ægteskabsinstitutionen som sådan og derfor i strid med et kristent menneskesyn og en vestlig opfattelse af samfundet*”¹³⁹. Dette synet ble fremmet av enkeltrepresentanter fra Venstre og Fremskridtspartiet, og et samlet Kristeligt Folkeparti. Dette sitatet oppsummerer tre av denne argumentasjonens hovedpunkter: faren for ekteskapet som institusjon, bruddet med det kristne verdigrunnlag, og hensynet til den tradisjonelle samfunnsstrukturen – herunder hensynet til ungdommen. Dette var argumenter de delte med den kristelige meningskoalisjonen. I tillegg mente denne fraksjonen at partnerskapsloven ytterligere truet samfunnet ved faren for økt innvandring til Danmark.

I motsetning til forkjempenes prioritering av det individuelle valg, nærmere bestemt retten til å velge samlivsform på lik linje med heterofile, mente denne fraksjonen at en slik tilnæringsmåte utgjorde en for stor trussel mot de bestående kollektive verdier til å kunne godtas. For dem var ekteskapet som begrep og institusjon truet, ettersom ekteskap og partnerskap etter forslaget var med få unntak identiske institusjoner:

”Venstres hovedindvending er, at der hermed ville blive tale om at udvide ægteskabsbegrepet – ja faktisk forvråde det i en grad, som hverken den danske befolkning eller verden omkring os i alminnelighed ville kunne forstå eller acceptere”¹⁴⁰

Likheten mellom ekteskapet og partnerskapet ble sett som uforenelig med selve definisjonen av begrepet ekteskap. Ekteskapet var etter deres mening utelukkende ”(...) *et forhold mellem*

¹³⁹ Elmquist (V): 3. beh. af f.t.l om registreret partnerskab m.m, 26.05.89 Sp.10828. Uttalelsen er ikke representativ for Elmquists egen oppfatning, men er en oppsummering av årsakene til at flertallet i Venstre ville stemme mot loven.

¹⁴⁰ Dahl-Sørensen (V): 1.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4296

*en mand og en kvinde*¹⁴¹, og kunne dermed ikke gjøres gjeldende for par av samme kjønn. Kristeligt Folkepartis Stilling-Pedersen argumenterte ytterligere mot å inkludere homofile i ekteskapsbegrepet ved å vise til faren for at et slikt vedtak i realiteten var ”(...) *at sige, navnlig også til ungdommen, at dette er en god måte at indrette sig på*”¹⁴². Dermed var det i tillegg sagt at homoseksualitet – ut fra Kristeligt Folkepartis grunnsyn - verken var eller burde være en likeverdig samlivsform med heteroseksualitet. Den politiske motstanderkoalisjonen argumenterte ikke ytterligere om hvordan og på hvilken måte partnerskapsloven var i strid med kristen etikk, noe som må ses i sammenheng med tradisjonen for å skille juridiske og religiøse spørsmål i politiske diskusjoner. Den kristelige motstanderkoalisjonen skilte ikke tilsvarende. Prestene beskrev partnerskapsloven som værende imot ”(...) *Guds mandat for staten (...)*”, og i strid med Moses, profetene, Kristus og apostlene¹⁴³.

Men partnerskapslovens potensielle trusler mot det eksisterende samfunnet var ikke over med dette. Også faren for innvandring, både av AIDS-syke homoseksuelle og andre utlendinger – ble fremmet av denne fraksjonen. På tross av at gjeldende rettspraksis allerede muliggjorde at homofiles partnere kunne få oppholdstillatelse i Danmark, lot eksempelvis FP’s Jane Oksen seg skremme av hvilke innvandringsmessige konsekvenser vedtaket kunne få:

*”Også på grund af sygdommen AIDS mener jeg vi skal være meget forsigtige med at vedtage noget sådant. Det er min sterke formodning, at det blandt homoseksuelle er meget skiftende partnere. Vi har også set, at AIDS-sygdommen er meget udbredt blant bøsser, så hvis vi accepterer disse forhold, risikerer vi altså at få en indvandring af den slags mennesker til Danmark”*¹⁴⁴

I tillegg viste denne fraksjonen til frykten for at vedtaket kunne føre til en tredobling av antall proforma-ekteskap, ved å vedta mulighet for det heterofile, det homofile og det lesbiske ekteskap. Dette var en argumentasjon som for det meste ble fremmet av KF’s representanter som forsøk på å skaffe seg lojalitet fra flest mulig i det meget innvandringsrestriktive partiet FP. Dette lyktes imidlertid ikke, da flertallet av FP’s representanter forble positive til forslaget gjennom hele debatten.

¹⁴¹ Oksen (FP): 1.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4298

¹⁴² Stilling-Pedersen (KrF): 1.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4303

¹⁴³ Resolusjon til folketingets retsudvalg, datert 15. april 1989

¹⁴⁴ Oksen (FP), 1.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15.12.88, spalte 4298

5.4.3 Systemopposisjon – en venstreradikal kritikk av ekteskapet som institusjon

Motstand ble også fremmet ut fra andre argumenter enn hensynet til individet, samfunnet og religion. En koalisjon bestod av enkelte homofile aktører, og argumenterte ut fra ønsket om et fullstendig brudd med den værende samfunnsstruktur, herunder særlig ekteskapet som institusjon¹⁴⁵. Dette skyldtes et syn på ekteskapet som patriarkalsk og undertrykkende, særlig for den økonomisk svake part – her kvinnen. Denne koalisjonen kritiserte forslaget om partnerskapslovgivning på to plan: både for dets undertrykkende funksjon, og for å være basert på økonomisk avhengighet mellom de to partene. Kimen til denne argumentasjonen finnes i splittelsen i homobevegelsen på 1970-tallet, og de venstreradikale grupperingene som da ble dannet. Som vist hadde disse imidlertid mistet terreng mot slutten av partnerskapsvedtaket, ettersom homobevegelsen da samlet seg i en hovedorganisasjon. De hadde ingen organisasjon i ryggen, og ingen støttespillere på Folketinget.

5.4.4 Aksept – gjennom partnerskapslovgivning eller andre løsninger?

Verdien *aksept* var en av to verdier i det grunnleggende samfunnssynet som ble delt av både lovens motstandere og forkjempere. Denne felles prioriteringen var imidlertid ikke tilstrekkelig til å fremme enighet mellom forkjempere og motstandere. Som med prioriteringen av individet var de strategiske vurderingene også her forskjellige, både i betydning hvilken form de fikk og hvilken vekt aktørene la på denne problemstillingen. Meningsinnholdet i denne verdikategorien er særlig i dette tilfellet preget av at debattens aktører i liten grad brukte de samme synonymene, og at begrepet aksept som fellesnevner for den analytiske kategorien kan gi et skinn av større enighet enn det som var tilfelle.

For koalisjonen bestående av lovens samlede antall politiske forkjempere var ønsket om å fremme aksept for homofile personer og parforhold et primært mål med vedtaket av partnerskapslovgivning. Denne koalisjonen brukte både begrepene aksept, anerkjennelse og antidiskriminering. I følge eksempelvis Strange (SF) ville vedtaket av partnerskapsloven være en ”(...) milesten på vejen mod en total anerkendelse af homoseksuelle parforhold i det danske samfund”¹⁴⁶, og dermed et viktig og riktig strategisk virkemiddel for å oppnå dette målet. Ved å gi en offentlig anerkjennelse av homofili ville man kjempe mot eksisterende

¹⁴⁵ For detaljer se Hvidløgspressen april/88, oktober/88, november/88

¹⁴⁶ Strange (SF), 2. Beh. Af f.t.l om registreret partnerskab m.m, 23.05.89, spalte 10468

fordommer og diskriminering på to plan, nærmere bestemt både ved å påvirke folks generelle holdninger, endre lovgivningen slik at homofile og heterofile par fikk like valgmuligheter, samt å ivareta et nøytralt forhold til borgernes valg av samlivsform. Denne argumentasjonen hang sammen med argumentasjon ført for å hindre inntrykket av tvangsheteroseksualisering av homofile, og for å motvirke å gi inntrykk av å ville innføre statlig innblanding i folks følelsesliv.

Hvor lovens forkjempere fremdeles stod samlet, skilte motstanderne seg fra hverandre både når det gjelder hvorvidt de så diskriminering av homofile som et reelt og prioritert problem, hvilke aksept-relaterte begreper de argumenterte ut fra, og - for dem som tilbød løsninger på problemet - i sine strategiske vurderinger for å oppnå aksept og holdningsendringer. Disse skillelinjene gikk både innen og mellom de to meningskoalisjonene som ikke støttet lovforslaget om partnerskapslovgivning. Hvor lovens forkjempere så ønsket om å ta hensyn til individet og ønsket om å hindre diskriminering som løsbart i ett og samme lovvedtak, stilte motstanderne av partnerskapsloven seg tvilende til hvorvidt partnerskapslovgivning var den eneste saliggjørende vei mot økt aksept og endrete holdninger – i den grad de vektla aksept-relaterte verdier.

Den individ-orienterte delen av den politiske motstanderfraksjonen og den systemopposisjonelle meningskoalisjonen argumenterte begge ut fra et uttalt ønske om å fremme aksepten for homofili. Deres strategiske vurderinger var imidlertid forskjellige både fra hverandre og fra lovens forkjempere, og det samme gjaldt hvilken begreper som inngikk i argumentasjonen. Som lovens forkjempere var det også disse koalisjonenes oppfatning at en holdningsendring var nødvendig, og at diskriminering burde forsøkes fjernes ved juridiske virkemidler. I tillegg var det enighet om at det juridiske virkemiddelet som burde tas i bruk *ikke* burde være partnerskapslovgivning, snarere andre former for juridiske grep som ikke nødvendigvis innebar å regulere parforhold eller bofellesskap. Her stoppet imidlertid likhetene brått. Den systemopposisjonelle koalisjonen argumenterte også her ut fra ønsket om å oppheve ekteskapet som prioritert samlivsform, og ønsket dermed en lovgivning som ikke diskriminerte verken enslige, kvinner eller homofile i forhold til heterofile par. Etter deres mening burde det derfor innføres en ny lovgivning som ikke var basert på det eksisterende patriarkalske system, og som ga full juridisk likestilling - og dermed offisiell aksept - til de nevnte grupper. Forslaget i dets nåværende form ble karakterisert som tilsvarende ”apartheid”, og ble levnet liten ære av den systemopposisjonelle koalisjonen.

En tilsvarende samfunnsomveltning var ikke på tale blant de andre motstanderne. Argumentasjonen til den politiske motstanderkoalisjonen skilte seg på to plan fra forkjempenes tilsvarende argumentasjon. Først og fremst ble det ikke nærmere spesifisert hvilke holdninger som skulle endres, eksempelvis om det var ønskelig med økt aksept for homofile personer eller parforhold. For det andre hevdet denne koalisjonen at dette ikke var et relevant spørsmål i debatten om partnerskapslovgivning. Disse hevdet i stedet at dette burde løses ved å fjerne eventuelle diskriminerende bestemmelser i den eksisterende lovgivning. Allerede tidlig i debatten fremmet representanter for Venstre ønske om å hindre "(...) diskriminering af en gruppe af vore medborgere. Som liberalt parti er Venstre klar over, at mennesker ugleses eller ligefrem forskelsbehandles, det være sig på grund af deres seksuelle opfattelse som her eller af andre årsager (...) derfor har vi sympati for endemålet med disse forslag"¹⁴⁷. For det tredje valgte disse aktørene å argumentere ut fra begrepet antidiskriminering, et begrep som ikke nødvendigvis innebærer et syn på homoseksualitet og heteroseksualitet som verdimeslig likeverdige.

Den gjenværende delen av den politiske motstanderfraksjonen - bestående av representanter fra Kristeligt Folkeparti - argumenterte i svært liten grad ut fra aksept-relaterte grunntermer. I dette spørsmålet kom Kristeligt Folkeparti på banen en del senere i debatten, og partiets eneste innrømmelse på dette feltet var følgende uttalelse fra Stilling-Pedersen:

*"Jeg vil gerne understrege, at Kristeligt Folkeparti ikke har noget imod homoseksuelle. De skal selvfølgelig leve i samfundet og være her, det er klart"*¹⁴⁸

For denne gruppen overskygget hensynet til samfunnet - navnlig ungdommen og ekteskapet som institusjon - langt lovforslagets ønske om å sikre en minoritet mot diskriminering og mangel på aksept. Som analysen av bruken av begrepet rettferdighet viser var det også uklart hvorvidt denne fraksjonen faktisk mente at homofile var utsatt for noen form for diskriminering. I prestenes tilfelle var dette ikke et tema.

¹⁴⁷ Dahl-Sørensen (V): 1. beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4295

¹⁴⁸ Stilling-Pedersen (KrF): 2. Beh. Af f.t.l om registreret partnerskab m.m, 23.05.89, spalte 10473

5.4.5 Rettferdighet – i sammenligning med heterofile par eller med andre former for bofellesskap?

Ønsket om en rettferdig lovgivning var den andre fellesnevneren blant aktørene på begge sider i debatten. Definisjonen av begrepet *rettferdighet* viste seg imidlertid å være like tvetydig som de foregående grunnverdiene. Skillet i bruken av dette begrepet gikk på *hvilke sammenligninger* man vurderte forslagets rettferdighetsgehalt ut fra. Lovens forkjempere, samt meningskoalisjonen basert på systemopposisjon, stod samlet om å sette likhetstegn mellom homofile par og heterofile par. Med andre ord la disse vekt på at parforhold, uansett seksuell legning, burde sidestilles juridisk om lovgivningen skulle være rettferdig. Kjærlighetsaspektet var her det avgjørende punkt. Dette stred mot holdningen til hovedkoalisjonen av motstandere. I motsetning til lovens forkjempere definerte disse begrepet rettferdighet ut fra en sammenligning med heterofile samboere, andre former for husstandsfellesskap og registrerte og uregistrerte homofile – en sammenligning som medførte at kjærlighetsaspektet ble nedtonet til fordel for de mer økonomisk-juridiske elementer. Hva angår urettferdigheten i skillet mellom registrerte og uregistrerte homofile hang dette argumentet sammen med den ene motstanderfraksjonens prioritering av individets rett til å beholde privatlivets fred, nærmere bestemt at juridiske fordeler ikke skulle være knyttet til pliktig offentliggjøring og registrering av ens seksuelle legning. Med andre ord ble det hevdet at ”(...) dette forslag gavner de sterke blandt de homoseksuelle, dem, der har mod til at stå frem og bekende sig til det”¹⁴⁹. Som ved bruken - eller mangel på samme - av det tvetydige begrepet aksept var det også her Kristeligt Folkepartis representanter som var mest ytterliggående i sin argumentasjon. Fremfor å mene at homofile ble urettferdig behandlet ved å være ekskludert fra den eksisterende ekteskapslovgivningen, hevdet de i stedet at et eventuelt vedtak av partnerskapsloven ville føre til å ”(...) blåstemple homoseksualitet (...)”¹⁵⁰, og dermed gi homofile fortrinn fremfor andre grupper.

¹⁴⁹ Stilling-Pedersen (KrF): 2. Beh. Af f.t.l om registreret partnerskab m.m, 23.05.89, spalte 10473

¹⁵⁰ Stilling-Pedersen (KrF): 2. Beh. Af f.t.l om registreret partnerskab m.m, 23.05.89, spalte 10473

5.5 Retorikk – språklige virkemidler og kampen om begrepsdefinisjoner

Meningskoalisjonenes retorikkbruk kan fordeles i tre hovedkategorier. Først og fremst sammenfaller koalisjonenes grunnleggende samfunnssyn med de såkalte tvetydige grunnbegrepene. Som vist var folketingsdebatten preget av både ulike definisjoner av disse begrepene, og forsøk på å legitimere de ulike begrepsdefinisjonene. For det andre var debatten preget av kampen om definisjonen av og det etiske innholdet i begrepene *partnerskap* og *homofili*. For det tredje bar den danske debatten preg av meningskoalisjonenes fremstilling av sin egen styrke og (potensielle) størrelse, samt deres narrative fremstilling av de juridiske alternativenes konsekvenser.

5.5.1 Konkurransen om definisjonen av begrepene partnerskap og homofili

Som med grunntermene ble heller ikke begrepene partnerskap og homofili fremstilt i entydige termer, og det var ikke enighet om hvilke verdier begrepene burde assosieres med. Et hovedtema i debatten var hvorvidt ekteskap og partnerskap reelt var både likt og likeverdig. Den politiske motstanderkoalisjonen beskrev partnerskapet slik. For dem var vedtaket av partnerskapsloven reelt en utvidelse av ekteskapsbegrepet, og innebar en etisk likestilling mellom heterofilt og homofilt samliv. Dette stred mot deres definisjon av ekteskapet, som værende *kun* mellom en mann og en kvinne og dermed i pakt med naturens orden og det kristne verdigrunnlag. Partnerskap og homofilt samliv ble derfor beskrevet med dysfemismer som *unaturlig* og som ødeleggende for partnerskapet. I motsetning til i tidligere homorelaterte policydebatter ble homofilt samliv ikke lenger beskrevet med sykdomsmetaforer som eksempelvis ”smitte” og ”spredning”.

Forkjempenes beskrivelse av partnerskapet bar i stedet preg av eufemismene gjensidig ansvar, respekt og fellesskap. Partnerskapet ble dermed fremstilt i et positivt skjær, med attributter som også er ideelle for det heterofile samliv. Fremstillingen av begrepene homofili og homofile fulgte denne trenden. Lovens forkjempere beskrev homofili i like positive ordelag som partnerskap. Snarere bar forkjempenes argumentasjon preg av et essensialistisk homofilisyn iblandet konstruktivistiske ideer. Sistnevnte lar seg spore i videreførelsen av antidiskrimineringsdebattens ønske om å beskytte homofile mot samfunnets sanksjoner. Dette

skyldes at det nå ble ytret ønske om juridiske endringer for å forbedre innholdet i og synet på den homofile rolle og dens selvoppfyllende profetier.

På tross av at flere aktører i den politiske motstandskoalisjonen la vekt på at homofile ikke skulle diskrimineres, var det ikke dermed sagt at de valgte å fremstille homofile og homofili i like positive ordelag som lovens støttespillere. Argumentasjonen basert på faren for etisk likestilling og brudd med naturens orden ble videreført, og koblet sammen med hiv-problematikken. Nærmere bestemt hevdet Fremskridspartiets Oksen at *”Der har været propaganda om AIDS der ligefrem forherliger et sådant forhold”*, og denne problematikken ble ytterligere knyttet sammen med innvandringsproblematikken ved å spille på faren for *”(...) indvandring af den slags mennesker (...)”*¹⁵¹. Ytterligere ble det hentydet til at homofili ikke var en uforanderlig tilstand, ved å hevde at *”(...) vi har (...) fået eksempler på, at lesbiske senere finder hver sin mand og lever godt med det”*¹⁵². Med andre ord bar motstandernes argumentasjon preg av kristelige årsaksforklaringer, men også her var homofilisynet dels en legering med essensialisme. For den politiske koalisjonens vedkommende gjenspeiles dette i at KrF ikke *”(...) har noget imod homoseksuelle (...)”*, et tegn på et skille mellom det homofile menneske og den homofile handling. I prestenes tilfelle er det få spor etter essensialistiske homofilisyn. I den grad det var essensialistiske trekk i deres argumentasjon er denne å finne i form av synet på homofili som patologisk, nærmere bestemt som en *”(...) a-normalitet (...)”*. Homofile ble ytterligere beskrevet som *”vildledte mennesker”* som kunne løses fra sin *”synd og forbandelse”* gjennom skriftemål – en argumentasjon som bærer preg av synet på homofili som helbredelig, og dermed oppstått som følge av manglende motstandskraft mot fristelser.

Fremdeles kunne det spores tegn på synet på homofili som en trussel mot ungdommen, underforstått en oppfatning om at en homofil legning ikke var medfødt men tillært. Fra å ha vært det enerådende homofilisynet på politisk hold under straffelovgivningsdebattens tidligste fase, var det nå kun spor tilbake etter en slik holdning. Snarere hadde essensialistiske årsaksforklaringer vunnet innpass, og var i tillegg blitt iblandet en smule konstruktivisme. Dette viser seg gjennom årvåkenheten overfor samfunnets påvirkningskraft på innholdet og kvaliteten i det homofile liv – med andre ord den homofile rolle.

¹⁵¹ Oksen (FP): 1.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4298f

¹⁵² Stilling Pedersen (KrF): 2.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 23.05.89, spalte 10835

5.5.2 Aktørenes fremstilling av egen og andres styrke og potensielle støttespillere

I meningskoalisjonenes retorikkbruk lå også forsøket på å fremstille omgivelsene rundt sin egen koalisjon som potensielle og faktiske støttespillere, og grunnlaget for ens holdning som basert på nøyaktige og grundige overveielser. Dette gjelder først og fremst lovens forkjempere og hovedkoalisjonen av dens motstandere. Ettersom den systemopposisjonelle koalisjon dels ikke nådde politisk hold med sin argumentasjon, og dels var meget liten, var de andre meningskoalisjonene på ingen måte opptatt av å posisjonere seg overfor denne.

Hva fremstillingen av faktiske og potensielle støttespillere angår var det først og fremst utlandet og særlig de nordiske lands verdisyn og fremtidige lovgivning som ble forsøkt tatt til inntekt av begge parter. Som nevnt argumenterte forkjemperne ut fra at forslaget ville ”(...) vække positiv interesse i brede kredse i utlandet”¹⁵³, og fant i tillegg tegn på ”(...) den samme tolerante grobund for utvikling på området i de øvrige nordiske lande”¹⁵⁴. Lovens motstandere valgte imidlertid å fremstille det som om det var *dem* som hadde en potensiell støtte i andre land. Dette ble gjort ved å argumentere ut fra at forslaget ”(...) kunne medføre negativ omtale af Danmark i udlandet (...)”, og i tillegg ville føre til at Danmark ”(...) på afgørende måde vil fjerne sig fra den nordiske retsenhed (...)”¹⁵⁵. Det er verdt å merke seg at ingen av meningskoalisjonene prøvde å påberope seg støtte fra den danske folkekirke, da det var allmenn enighet om at ingen kan ”(...) udtale sig på vegne av folkekirken, hvad enten man er præst eller biskop”¹⁵⁶.

Når det gjelder fremstillingen av fundamentet forslaget og dens motstand ble bygget på, tok denne argumentasjonen form av divergerende beskrivelser av hvorvidt det juridiske forarbeidet var gjort tilstrekkelig grundig eller ei. Lovens politiske motstandere brukte til dels hard retorisk skyts for å vise at forslagets juridiske fundament var svakt. Nærmere bestemt beskrev eksempelvis justisministeren det med metaforen *sjusk*, påfulgt av påstanden om at ”(...) der slet ikke er foretaget nogen undersøgelse af de nærmere konsekvenser af, at man generelt overfører reglerne om ægteskab til partnerskab”¹⁵⁷. Lovens forkjempere tilbakeviste denne argumentasjonen ved å argumentere med at den juridiske utredningen var grundig, og at dette ikke var et spørsmål om tid men om holdninger – hvilket impliserte at motstand mot loven innebar diskriminering av homofile.

¹⁵³ Strange (SF): 1.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4295

¹⁵⁴ Gjellerup (S): 1.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4306

¹⁵⁵ Claussen (KF): 1.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4291

¹⁵⁶ Bennedsen (S): 1.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4300

5.5.3 Narrative fremstillinger av behovet for partnerskapslovgivning og partnerskapslovens konsekvenser

Ses bruken av retorikk under ett trer det frem ganske forskjellige narrative fremstillinger av behovet for partnerskapslovgivning og vedtakets antatte konsekvenser. Lovens politiske forkjempere valgte en detaljstudie av det homofile individ som uforskyldt offer for diskriminering og urettferdighet. I skildringen av fremtiden etter vedtaket av partnerskapslovgivning ble den retoriske palettens mest optimistiske farger tatt i bruk i beskrivelsen av partnerskapsloven som det etisk og praktisk riktige middel til å rette opp tidligere tiders urett. Med i bildet var også et grundig fundament i form av utredning og potensielle utenlandske støttespillere.

Motstandernes narrative fremstilling fikk en noe annen form. Disse fortalte i stedet historier enten om staten som ønsket å invadere det homofile offers privatliv, eller om et samfunn truet av ”(...) *noget af en katastrofe*¹⁵⁷”. Den sistnevnte histories ofre var langt fra de homofile, men snarere de mange ”(...) *mennesker i dette land der græder i dette øyeblikk*”¹⁵⁹. I tillegg var de politiske motstandernes historier krydret med faren for smitte av dødelige virus, samt faren for tredobling av illegal innvandring. I dette tilfellet var lovens fundament fremstilt som smuldrende, og det danske samfunn var omkranset av potensielle utenlandske kritikere.

¹⁵⁷ Claussen (KF): 2. beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 23.05.89, spalte 10840

¹⁵⁸ Stilling-Pedersen (KrF): 2. Beh. Af f.t.l om registreret partnerskab m.m, 23.05.89, spalte 10473

¹⁵⁹ Poulsgaard (FP): 2. Beh. Af f.t.l om registreret partnerskab m.m, 23.05.89, spalte 10477

5.6 Konklusjon

Den tilsynelatende likheten mellom forkjempernes og motstandernes verdigrunnlag modereres hovedsakelig ved å se forholdet mellom det grunnleggende samfunnssynet og hvilke strategiske verdier aktørene utledet fra dem. Som nevnt var prioriteringen av rettferdighet og aksept stort sett til stede – om enn i ulik grad – i samtlige meningskoalisjoner, mens det var større uenighet om prioriteringen av grunnverdier som prioritering av individet, samfunnet eller systemomveltning. I tillegg var det til dels store forskjeller mellom hvilken mening de ulike koalisjonene la i disse tvetydige begrepene, og dermed hvilken strategi de mente var best egnet til å oppfylle målet. Tabell 6 oppsummerer forholdet mellom meningskoalisjoner, grunnleggende samfunnssyn, strategiske vurderinger og holdning til partnerskapslovgivning.

Tabell 6: Kjerneverdier i den danske debatten

Meningskoalisjoner og deres aktører	Grunnleggende samfunnssyn	Strategi
Forkjempere:		
LBL, S, SF, Flertallet av RV's representanter, 2 representanter fra V (mindretall), 8 representanter fra FP (flertall), 2 representanter fra CD (mindretall) (Mindretallet av representantene til partiene i regjeringsposisjon)	Prioritering av individet og kristen etikk	(Det homofile) individs valgfrihet, inklusiv i religiøse spørsmål
	Rettferdighet	For homofile, sett i lys av heterofiles rettigheter til å velge mellom ekteskap og samboerskap
	Aksept	Av homofile parforhold og personer
Motstandere:		
Politisk motstanderkoalisjon:		
Krf, flertallet i KF, enkeltrepresentanter fra V og FP, en representant fra RV (Flertallet av representantene til partiene i regjeringsposisjon)	Prioritering av individet	Individets rett til å velge vekk offentliggjøring av seksualitet, frihet fra statlig innblanding i følelsesliv
	<i>eller</i>	<i>eller</i>
	Prioritering av samfunnet og kristen etikk	Ekteskapets status, bibelsk seksualitetsmoral, hensynet til ungdommen
	Rettferdighet	Mellom registrerte og ikke-registrerte homofile og mellom homofile husstander og andre ikke-seksuelle bofellesskap, mellom homofile og heterofile samboere
	(Aksept)	Fraksjonen som argumenterte på basis av prioritering av individet trakk holdningsendring frem som ønskelig, men ikke del av denne debatten. Fraksjonen som argumenterte på grunnlag av prioritering av samfunnet vektla ikke dette aspektet.
Systemopposisjonell motstanderkoalisjon:		
Enkeltmedlemmer fra homobevegelsen	Systemopposisjon	Ønske om å fremme ikke-patriarkalske samfunnsstrukturer, motstand mot eksisterende ekteskapslovgivning. Frihet fra økonomisk avhengighet mellom partnere
	Rettferdighet	Like økonomiske rettigheter for heterofile par, homofile par og enslige
	Aksept	Aksept for alle samlivsformer, herunder homofile par, heterofile par og enslige. Full likestilling mellom heterofile og homofile en forutsetning for dette
Kristelig motstanderkoalisjon:		
122 prester	Prioritering av samfunnet og kristen etikk	Ekteskapets status, bibelsk seksualitetsmoral, hensynet til ungdommen

Prioriteringen av *rettferdighet* tok form både av en sidestilling av homofile og heterofile par, samt sidestilling av homofile samboere og andre former for bofellesskap, og de to definisjonene forble uforenelige gjennom debatten. Skillelinjene mellom definisjonene av dette begrepet fulgte grensene mellom meningskoalisjonene. Det samme kan ikke sies om begrepet *aksept*. Dette var et begrep som jevnt over ble knyttet mot homofile og deres status som diskriminerte, og med unntak av motstanderfraksjonen basert på prioritering av samfunnet samt prestene var det tilsynelatende bred enighet om at dette var et ønskelig mål. Det må imidlertid understrekes at det var forskjeller i hvilke synonymer forkjemperne og motstanderne argumenterte ut fra. Siden forkjemperne var alene om å signalisere verdimeessig likestilling mellom heterofile og homofile samlivsformer, mens motstanderne argumenterte mer ut fra ønsket om å motvirke diskriminering – i den grad problemstillingen ble tatt opp.

Prioriteringen av individet tok form av både ønsket om å prioritere individets rett til samme valgfrihet som heterofile, samt ønsket om å beskytte homofile mot statlig innblanding i følelseslivet. Dette hang nært sammen med definisjonen av *rettferdighet*, og tross det felles verdimeessige utgangspunkt førte heller ikke dette til noen endring i styrkeforholdet mellom koalisjonene. Den samme skjebne led argumentasjonen for prioritering av samfunnet og det tradisjonelle verdigrunnlag. På tross av fraksjonens følelsesladete retoriske grep fikk dette virkelighetssynet heller ikke flere tilhengere gjennom debatten.

Når det gjelder prioriteringen av kristen etikk, tilsa debatt-tradisjonen på Folketinget at juridiske og teologiske spørsmål ikke skulle sammenblandes. Årsaken til at den religiøse motstanderkoalisjonen og de religiøse aktørene i den politiske motstanderkoalisjonen ikke gikk inn for samarbeid kan være nettopp fordi prestene brøt denne uskrevne loven.

Med andre ord førte debatten ikke til endringer i meningskoalisjonenes grunnleggende samfunnssyn eller strategiske verdier, og heller ikke i koalisjonenes størrelse i forhold til hverandre. Noe endring kan likevel spores i forhold til de tidligere policydebattene. Innholdet i ønsket om prioritering av individet hadde utviklet seg fra å være frihet fra verbale eller fysiske overgrep, til også å kunne bety frihet til samme valgmuligheter, fordeler og rettigheter som heterofile par. I tillegg var ønsket om psykososiale forbedringer blitt utvidet til ønsket om aksept, og det var få tegn tilbake på et uttalt ønske om usynliggjøring av homofile.

Analysen av meningskoalisjonenes grunnleggende samfunnssyn leder altså til to hovedkonklusjoner. Først og fremst var det kun prioriteringen av samfunnet og systemopposisjon som ledet til et klart standpunkt i forhold til partnerskapslovgivning, mens de resterende ble brukt både i argumentasjonen for og mot loven. For det andre viste det seg, som følge av foregående iagttagelse, at verdiene som lå til grunn for divergerende syn på partnerskapslovgivning fantes i de *strategiske* verdiene. Dette underbygges av vanskene med å skille argumentasjon basert på faktisk overbevisning og argumentasjon som ledd i strategi på grunn av det grunnleggende samfunnssyns tvetydighet. Debatten bar ikke preg av endring i meningsinnholdet i kjerneverdiene hos noen av koalisjonene, men en sammenligning med bruken av de samme verdiene i *tidligere* policydebatter viser noen endring i hvilke strategier som utledes av det grunnleggende samfunnssyn. I Danmarks tilfelle lå denne endringen i de strategiske vurderingene utledet på grunnlag av et ønske om å prioritere individet og akseptrelaterte verdier. Dette er imidlertid en endring som har skjedd over svært lang tid.

Når det gjelder definisjonen av begrepene partnerskap og homofili ble de ulike begrepsdefinisjonene også stående gjennom debatten om partnerskapslovgivning, på tross av de følelsesladete narrative fremstillingene. Igjen var endringen kun å spore i sammenligning med tidligere policydebatter, og da – naturlig nok – kun for begrepet homofili. Debatten viste klar sammenheng mellom konstruktivistisk/essensialistiske syn på homofili og positiv holdning til partnerskapslovgivning, og religiøst/essensialistiske homofilisyn og motstand mot partnerskapslovgivning. Nærmere bestemt viser en sammenligning med de tidligere policydebattene at religiøst/essensialistiske årsaksforklaringer klart hadde mistet terreng i forhold til konstruktivistisk/essensialistiske syn.

6. Instrumentelle prioriteringer i den danske debatten

Analysen av grunnleggende samfunnssyn, strategiske verdier og retorikk viste at det i debatten om partnerskapslovgivning ikke skjedde noen endringer verken i begrepsdefinisjoner eller i styrkeforholdet mellom meningskoalisjonene. Sett i forhold til debattene om straffelovgivning og antidiskriminering viste analysen derimot at det på lang sikt hadde skjedd en endring i strategiske verdier basert på prioritering av individet, i tillegg til i synet på homoseksualitet. Spørsmålet er så om debatten mellom meningskoalisjonene, både i betydning vektlegging av kjerneverdier og bruk av retorikk, hadde innvirkning på de instrumentelle valgene som ble tatt. De gjeldende instrumentelle prioriteringer for partnerskapsdebatten var dels hvorvidt man skulle vedta partnerskapslovgivning basert på ekteskapsloven, eller endringer i formuesrettslige forhold. Diskusjonen rundt tilknytning til ekteskapsloven dreide seg særlig om hvorvidt partnerskapet skulle unntas rett til adopsjon og vielse, samt om det skulle innføres krav om bosettelse og statsborgerskap.

6.1 Arv fra tidligere forslag til juridisk regulering av homofile parforhold

Som det historiske kapitlet viste skilte forslagene seg først og fremst fra hverandre på hvorvidt forslagstillerne ønsket at ekteskapets rettsvirkninger også skulle gjelde for homofile parforhold, eller om man i stedet ønsket en endring av enkeltstående lover, her særlig mulighet til å inngå privatrettslige avtaler. Forslagene i den første kategorien skiller seg så fra hverandre når det gjelder hvorvidt partnerskapet og ekteskapet skal likestilles, eller om det registrerte partnerskap skal ha unntak i forhold til ekteskapslovgivningen. De foreslåtte unntakene har vært særeie, gjensidig forsørgerplikt, rett til vielse og adopsjon, og forbehold om at minst en av partene må være dansk statsborger og bosatt i Danmark for at partnerskap skal kunne inngås. Som den historiske oversikten i tabell 2, kapitel 2 viser ble de forskjellige forslagene om juridisk regulering gradvis slipt til den form vedtaket av 1989 fikk. Ønsket om andre juridiske løsninger enn ekteskapet forsvant gradvis, sammen med ønsket om en partnerskapslov basert på ekteskapet, men med særeie og fritak fra gjensidig forsørgelsesplikt. I tillegg kom de andre unntakene i forhold til ekteskapsloven gradvis til. Vielse og adopsjon ble definert ut første gang i 1988, kort før partnerskapsloven ble behandlet på Folketinget. Unntaket i forhold til statsborgerskap og bosettelse ble foreslått mellom behandlingsrundene.

Oversikten tydeliggjør meningsendringer innad i partier og organisasjoner. Særlig tydelig er prosessen innad i homobevegelsen. Her viser årene 1968-1978 en intern uenighet om hvorvidt man ønsket lovgivning med tilknytning til ekteskapslovgivningen eller andre juridiske løsninger, mens perioden frem til vedtaket viser en gradvis endring i oppfatning om hvilken form og eventuelle unntak man mente partnerskapet burde ha i forhold til ekteskapet. En tilsvarende, men mindre omfattende utvikling kan ses internt i SF, ettersom partiet flere ganger fremmet forslag til juridisk regulering av homofile parforhold. Endringene i SF var imidlertid ikke så dybtgripende som i homobevegelsen. Alle partiets forslag var basert på ekteskapslovgivningen, og kort før forslaget ble behandlet på Folketinget i 1988 gikk også SF inn for unntakene om vielse, adopsjon og bosettelse. Sett i forhold til stemmegivningen ved vedtaket av lov om avgift på arv og gave var det også endringer i partienes føringer på representantenes stemmegivning. Hvor partiene stemte samlet da lov om avgift på arv og gave ble vedtatt i 1986, ble partirepresentantene fristilt i partnerskapsloven¹⁶⁰.

De instrumentelle prioriteringene hos de forskjellige aktørene ble med andre ord gradvis slipt til, og fikk til sist en form som kunne få flertall i det danske parlament. Som oversikten i tabell 2 kapittel 2 viser ble enkelte av disse instrumentelle prioriteringene foretatt under selve behandlingen. Men hva skyldtes tilkomsten av det stadig økende antall unntak i forhold til ekteskapslovgivningen? Skyldtes det læring fra andre meningskoalisjoner, retoriske grep, vilje til å ofre instrumentelle vedtak for å beskytte kjerneverdiene, eller tilkomst av betydningsfull kunnskap i form av resultater fra forskning eller utredning – ettersom den såkalte homokommisjonens utredning var ferdigstilt samme år som forslaget ble tatt opp til ny vurdering på Folketinget? I lys av Folketingsdebatten fra 1988-89 vil jeg analysere bakgrunnen for og betydningen av hvert unntak i forhold til ekteskapsloven, for dermed å avdekke spillet mellom aktørene som førte frem mot den form partnerskapsloven ble vedtatt med.

¹⁶⁰ Forh. i folketingsåret 1985-86, nr. 20. 30.05 1986

6.2 Debatten om økonomisk-juridisk regulering av homofile parforhold

I debatten til forslaget av 1988 viste det seg at de tidligere foreslåtte juridiske løsningene fremdeles hadde støttespillere, og debatten om den økonomiske siden av juridisk regulering av homofile parforhold var hovedsakelig sentrert rundt hvilken juridisk løsning som var mest formålstjenlig. Selv om ønsket om mindre vidtrekkende lovgivning enn partnerskap basert på ekteskapslovgivning ikke var fremmet etter forslaget av 1988, hadde også dette fremdeles støttespillere. Det samme gjaldt for ønsket om å frita det homofile partnerskap fra gjensidig forsørgerplikt og felleseie.

6.2.1 Relevant lovgivning før vedtaket av partnerskapsloven

Før vedtaket av partnerskapslovgivning var danske homofile pars økonomiske rettigheter begrensede i forhold til det som gjaldt for gifte heterofile par. Gjensidig forsørgerplikt eksisterte ikke, ei heller andre muligheter til å inngå privatrettslige avtaler som ga partene gjensidig økonomisk ansvar¹⁶¹. Dette betød blant annet at hvis en bidragsberettiget part fra et brutt heterofilt ekteskap flyttet sammen med en person av samme kjønn, hadde dette ingen innvirkning på vedkommendes bidragsberettigelse. Med mindre partene i et homofilt par kjøpte gjenstander i fellesskap, og begge navn stod på skjøtet, eksisterte det heller ingen form for felleseie – med andre ord var formuesforholdene som i et ekteskap med fullstendig særeie. Lov om afgift på arv og gave, som ble vedtatt i 1986, regulerte enkelte sider av homofile pars økonomi¹⁶². Nærmere bestemt medførte loven at samboere av samme kjønn ble bedre stilt enn tidligere når det gjaldt betaling av arveavgift, faktisk noe bedre stilt enn andre husstander som også ble dekket av loven. Forutsatt at partene hadde felles bopel ved tidspunktet for dødsfall eller institusjonsanbringelse, at både arving og arvelater var ugifte, og at det var skrevet testamente, ble homofile samboere ved denne loven likestilt med heterofile i ekteskap når det gjaldt arveavgiftens størrelse. Endringer i leieloven fra 1980 gjorde det i tillegg mulig for homofil samboer å fortsette boforholdet ved samboers død¹⁶³.

¹⁶¹ Bet. nr 1127/88 s. 58f

¹⁶² Lov nr. 339 av 4. Juni 1986

¹⁶³ Bet. nr 1127/88 s. 60

6.2.2 Debatten om valg av økonomisk regulering basert på ekteskapslovgivning, eller mindre vidtrekkende juridiske løsninger

På tross av at det etter vedtaket av lov om avgift på arv og gave ikke formelt ble stilt nye lovforslag hvor økonomisk regulering av homofile forhold ble søkt løst uten tilknytning til ekteskapsloven, betød dette ikke at det ikke lenger var et ønske om denne løsningen. Flertallet i kommisjonen som i 1984 ble nedsatt til å utrede homoseksuelles vilkår var blant forkjemperne for denne juridiske løsningen. I betenkningen fra 1988 gikk kommisjonens flertall inn for at homofile stort sett skulle ha de samme rettigheter som heterofile samboere, i tillegg til at endringer i enkeltområder i lovgivningen burde vurderes i tilfeller der homofile hadde særlige behov fremfor heterofile¹⁶⁴. Denne løsningen fikk under Folketingsdebatten blant annet støtte av justisministeren:

”Den kommission (...) der har behandlet spørgsmålene, har jo peget på, at der på nogle områder kan være grund til ændringer, f.eks den, der i 1986 blev gennemført i arveafgiftsloven. Jeg kan endvidere nævne pensionsområdet, hvor der uden tvivl er behov for forbedringer af den samlevendes stilling. Jeg er også klar over, at der kan blive tale om ændringer i lejeloven af hensyn til de samboende, således at de bliver i stand til at fortsætte et lejemål”¹⁶⁵

Valget mellom lovgivning basert på ekteskapsloven eller andre juridiske løsninger gjenspeiler ulikhetene i meningskoalisjonenes definisjon av rettferdighet. Eppersom lovens forkjempere ønsket å sidestille homofile og heterofile par, så de det som rettferdig å bygge den juridisk-økonomiske løsningen på ekteskapsloven. Den politiske motstanderkoalisjonen definerte i stedet den rettferdige lovgivning som sidestilling mellom homofile samboere og heterofile samboere, eventuelt også andre former for ikke-seksuelt baserte bofellesskap, og la dermed vekt på å løse disse gruppenes behov uten å bygge på ekteskapslovgivningen. Dette var tråd med den politiske motstanderkoalisjonens syn på behovet for aksept og ønsket om å hindre *diskriminering* – et begrepsvalg som i seg selv er mindre vidtgående. Nærmere bestemt hang ønsket om tilknytning til ekteskapsloven sammen med synet på aksept som avhengig av full likestilling mellom homofile og heterofile par, mens ønsket om andre juridiske løsninger fantes i de samme koalisjonene som argumenterte ut fra ønsket om å motvirke diskriminering. En interessant utvikling er at de samme representantene som gikk inn for endringer i de formuesrettslige forhold, utgjorde flertallet av de partiene som stemte mot lov om avgift på

¹⁶⁴ Bet. nr 1127/88 s. 127

¹⁶⁵ Claussen (KF - justitsmin.), 1.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4291

arv og gave i 1986. Dette gjelder med andre ord KF, V, CD og KrF. Det er interessant å merke seg at den politiske motstanderkoalisjonen under partnerskapsdebatten argumenterte for endringer i de formuesrettslige avtaler. Dette skjedde på tross av deres religiøst pregede homofilisyn, hvor det ble argumentert med at tilstanden ikke var uforanderlig. I forsøket på å beskytte sitt verdimeslige utgangspunkt mot den største trusselen – her partnerskapsloven – inntok den politiske motstanderkoalisjonen et instrumentelt standpunkt som tidligere først og fremst hadde eksistert hos dens politiske motstandere. Dette ble – som predikert av Sabatier og Jenkins-Smith – gjort for å beskytte koalisjonens grunnleggende samfunnssyn og strategiske verdier, her prioriteringen av samfunnet, ekteskapet og det religiøse verdigrunnlag. Den politiske motstanderkoalisjonens fremming av endringer i de formuesrettslige forhold til fordel for homofile gikk derimot ikke på tvers av koalisjonens definisjon av partnerskapet som identisk med ekteskapet og dermed uakseptabelt, ettersom de foreslåtte løsningene ikke var basert på ekteskapslovgivningen.

6.2.3 Homofiles kritikk av partnerskapslovens prinsipp om forsørgerplikt og felleseie

Som vist i oversikten over forslag til juridisk regulering av homofile parforhold, fremmet Forbundet af 1948 i 1982 et forslag om partnerskapslovgivning basert på ekteskapslovgivning, men med særeie og uten forsørgerplikt. Dette forslaget var ikke uten tilhengere i den perioden partnerskapslovgivning ble diskutert på Folketinget, på tross av at det ikke nådde politisk hold, men kun ble fremmet i den danske homopressen¹⁶⁶. Kritikken av forsørgerplikt og felleseie ble først og fremst ført av den systemopposisjonelle meningskoalisjonen. Først og fremst ble det hevdet at partnerskapsloven ville være i u-utdannede kvinners disfavør, ettersom det oftest var dem som mottok hustrubidrag fra sine fraskilte menn. Hvis partnerskapsloven ble vedtatt i den form den var foreslått, ville forsørgerbyrden overføres til kvinnens nye (kvinnelige) partner i stedet, og avhengighetsmønsteret ville reproduseres også i homofile forhold. Kritikerne av forsørgerplikten mente derfor at det ikke burde være parternes oppgave å forsørge hverandre verken i partnerskapet eller i ekteskapet, og at denne oppgaven burde ivaretas av det offentlige. Også prinsippet om felleseie ble kritisert av den systemopposisjonelle meningskoalisjonen, dels som en fortsettelse av kritikken av partenes plikt til å forsørge hverandre, og dels ut fra den begrunnelse at forhold basert på kjærlighet burde baseres nettopp

¹⁶⁶ For detaljer se Hvidløgspressen april/88, Hvidløgspressen okt/88 og Hvidløgspressen nov/88,

på kjærlighet – og ikke økonomiske forpliktelser overfor hverandre. Argumentasjonen ble ført i lys av et rettferdighetssyn som sidestilte homofile, heterofile og enslige, og en definisjon av aksept som inkluderte full likestilling mellom disse gruppene. Denne kritikken kom stort sett fra enkelte lesbiske aktører i homobevegelsen, og kritikken ble – i følge det som kom frem i den danske homopressen - ikke støttet av homofile menn¹⁶⁷. Også LBL som organisasjon hadde gått vekk fra dette kravet under partnerskapsdebatten. Denne kritikken fikk heller ikke støttespillere på Folketinget.

6.2.4 Den vedtatte lovens økonomisk-juridiske bestemmelser, sett i forhold til forslaget av 1988

Uenighet om valg av juridisk-økonomisk løsning fulgte skillelinjene mellom meningskoalisjonene. Forkjemperne stod samlet, og den politiske og den systemopposisjonelle motstandskoalisjonen fremmet hver sin løsning. Den kristelige meningskoalisjonen fremmet kun motstand mot partnerskapsloven, og leverte ingen juridisk-økonomiske alternativer.

I løpet av debatten på Folketinget hadde kritikken fra dem som ønsket en mindre vidtrekkende juridisk løsning, og dem som kritiserte forslagets inkludering av forsørgerplikt og felleseie, ingen innvirkning på Folketingets endelige vedtak. Førstnevnte ønske ble fremmet og diskutert på politisk hold, men førte ikke til endringer i lovforslaget fra 1988. Sistnevnte kritikk nådde ikke frem til politisk hold, og heller ikke til homobevegelsen sentralt. Debatten på Folketinget, uttalelsen fra flertallet i homokommisjonen og det politiske spillet mellom meningskoalisjonene førte ikke til noen endring av de økonomiske ønsker som var fremmet i forslaget fra 1988, ettersom forslaget på dette punktet ble vedtatt i sin opprinnelige form. Derimot viser det seg at det hadde skjedd en endring i de instrumentelle standpunkt internt i KF, CD, V og KrF, ettersom disse hadde gått fra å stemme mot lov om avgift på arv og gave til å gå inn for en løsning tilsvarende denne loven under debatten om partnerskapsloven. Det må imidlertid understrekes at flertallet av partienes representanter nå gikk inn for en løsning som sidestilte homofile samboere med andre former for husstander, en juridisk løsning som skiller seg fra lov om avgift på arv og gaves noe høyere prioritering av homofile par i forhold til de andre gruppene loven dekket. Endringene kan uansett ses som et forsøk på å innta

¹⁶⁷ Se eksempelvis Pan nr. 9/88 for representativt eksempel på homofile menns holdning til lovforslaget

motstandernes instrumentelle standpunkt som et forsvar mot en enda større trussel mot verdigrunlaget – nemlig partnerskapsloven.

6.3 Debatten om homofile og barn

Som oversikten i tabell 2 kapittel 2 viser, var det varierende hvorvidt de danske forslagene til juridisk regulering av homofile parforhold ekskluderte rett til adopsjon. Det var også varierende hvor vidtrekkende adopsjonsrettigheter de enkelte forslagstillerne ville innvilge homofile par, med andre ord hvorvidt det ble foreslått å vedta fulle adopsjonsrettigheter eller kun rett til stebarnsadopsjon. I de tidlige danske forslagene til juridisk beskyttelse av homofile par ble det tatt ulikt hensyn til homofile pars rettigheter overfor barn. Allerede i 1968 foreslo SF total juridisk likestilling mellom homofilt partnerskap og ekteskap, et forslag som ble gjenfremst av Forbundet av 1948 i 1973¹⁶⁸. Forbundet af 1948's forslag om partnerskapslov av 1982 tillot fremdeles både stebarnsadopsjon og adopsjon av ikke-biologiske barn, og sidestilte dermed heterofile par i ekteskap og par i homofile partnerskap. Forslaget fra det Radikale Venstre, som kom i 1984, gjentok sidestillingen av homofile og heterofile par på dette feltet¹⁶⁹ og det samme gjorde forslaget av 1985 fra Bøsser i SF. Dette var imidlertid siste gang før vedtaket av registrert partnerskap at denne trenden viste seg i lovforslagene. Da Lov om afgift på arv og gave ble vedtatt i 1986, endret denne verken på homofiles adopsjonsmuligheter eller rettigheter til arv og lettelser i arveavgift mellom den sosiale forelder i et homofilt forhold og partnerens biologiske barn. Da forslaget om partnerskapslovgivning ble gjenfremst av enkelte politikere fra SF og S i 1988, inkluderte heller ikke dette forslaget rett til verken stebarnsadopsjon eller adopsjon av fremmede barn. På dette tidspunkt gikk heller ikke LLB inn for full likestilling mellom partnerskap og ekteskap på dette punktet. I et notat fra 1989 gikk LLB inn for et løsning tilsvarende den mindretallet i kommisjonen fremmet, nærmere bestemt å vedta stedbarnsadopsjon, men ikke adopsjon av barn som ikke har biologisk tilknytning til en av partene i partnerskapet¹⁷⁰. Dette forslaget kom på tross av at det ikke hadde full støtte i homobevegelsen¹⁷¹. Som i debatten om økonomiske rettigheter var det også denne gang fremmet kritikk mot forslaget i homopressen, og da særlig av kvinnelige bidragsytere til de lesbiskes tidsskrift.

¹⁶⁸ Pressemeldelse datert 2.9.1974 fra Forbundet af 1948

¹⁶⁹ Folketinget 1983-84, 2. Samling. Beslutningsforslag nr B 99, blad nr 345

¹⁷⁰ Notat fra LBL, datert 23.01 1989

¹⁷¹ Se eksempelvis Hvidløgspressen nov/88

6.3.1 Relevant lovgivning før vedtaket av partnerskapsloven

Før partnerskapsloven ble vedtatt i Danmark hadde homofile par altså ikke tilgang på de rettighetene overfor adopsjon som var nedfelt i ekteskapslovgivningen. Dette betød imidlertid ikke at danske homofile par stod helt uten muligheter til å få foreldremyndighet overfor sin partners barn. I følge myndighetslovens §13, 3. pkt, kunne homofile få felles foreldremyndighet ved å inngå en avtale med den andre biologiske forelder¹⁷². Denne avtalen skulle så godkjennes av statsamtet, hvor den ble bedømt etter hvorvidt den stred mot barnets beste. Hvis statsamtet godkjente avtalen, kunne den ene part i et homofilt forhold overta foreldremyndigheten til sin partners biologiske barn ved den biologiske forelders dødsfall, forutsatt at den biologiske forelder døde før barnet fylte 18 år.

6.3.2 Folketingsdebatten om adopsjonsrettigheter

På tross av at LBL sist i 1989 foreslo å innlemme adopsjon av barn i partnerskapslovgivningen, og på tross av at ønsket om adopsjonsrettigheter ble fremmet av den danske homokommisjonens mindretall, nådde dette ønsket aldri debatten i Folketinget. Også den systemopposisjonelle meningskoalisjonen kritiserte ekskluderingen av adopsjonsrettigheter, herunder både rett til stebarnsadopsjon og adopsjon av fremmede barn. Meningskoalisjonen bestående av prester tok ikke opp dette spørsmålet.

Både de politiske motstanderne og forkjemperne av rett til stebarnsadopsjon argumenterte ut fra hensynet til internasjonale konvensjoner og det eksisterende behovet for adopsjonsrettigheter. De politiske motstandernes argumentasjon bunnet i prioriteringen av samfunnet og hensynet til barnets behov. Hensynet til den europeiske adopsjonskonvensjonen var også et tungtveiende argument mot å vedta adopsjonsrettigheter. Dette var partnerskapslovens forkjempere imidlertid ikke enige i. Homokommisjonens mindretall tolket den europeiske adopsjonskommisjonen dithen at den ikke var i veien for å gi homofile begrensede juridiske rettigheter overfor barn, nærmere bestemt stebarnsadopsjon¹⁷³. I tillegg la de vekt på at homofiles behov for adopsjonsrettigheter var til stede i en grad som legitimerte et slikt vedtak, særlig på grunnlag av en antagelse om at det særlig var de homofile parene med barn som ville ønske å registrere seg. Med andre ord bunnet denne argumentasjonen i prioriteringen av individets valgmuligheter, og var dermed direkte relatert

¹⁷² Bet. Nr 1127/88 s. 65ff

¹⁷³ Bet. nr 1127/88 s. 72

til koalisjonens grunnleggende samfunnssyn. Kommisjonens flertall, og resten av den politiske motstandskoalisjonen, mente derimot at behovet ikke var stort nok til at det ”forekommer rimeligt at skabe mulighed derfor”¹⁷⁴. På Folketinget var det imidlertid barnets behov som fikk mest oppmerksomhet. Eksempelvis argumenterte Oksen (FP) som følger: ”At man undtager adoptionsforhold, taler også for sig selv. Dèr må man erkende, at et barn har bedst af at have en far og en mor”¹⁷⁵. En tilsvarende argumentasjon ble også brukt av representanter fra RV, på tross av at RV’s forslag av 1984 gikk inn for at ”Registreringen medfører på alle lovgivningens områder samme retsvirkninger som indgåelse af ægteskab”¹⁷⁶.

I tillegg la kommisjonens flertall vekt på den allerede eksisterende myndighetsloven, og argumenterte ut fra dennes retsvirkninger i sin begrunnelse for utelatelsen av adopsjonsrettigheter. Denne argumentasjonen ble fulgt opp av de politiske forslagstillerne fra S og SF. I rettsutvalgets betenkning fra 1989 ble det fremmet forslag om at myndighetslovens bestemmelse om overførsel av foreldrerett ikke skulle bli anvendt på det registrerte partnerskap¹⁷⁷. Dette endringsforslaget ble gjentatt i en tilleggsbetenkning avgitt samme dag som forslaget var oppe til annengangs behandling¹⁷⁸, og dermed hadde lovens forkjempere også gitt sin klare støtte til dette unntaket i forhold til ekteskapslovgivningen. Det er derimot tvilsomt at forkjemperne gikk med på dette forslaget ut fra en faktisk overbevisning om at en slik rettighet ikke ville være riktig. Hvis dette er tilfelle, betyr det at ønsket om å prioritere individets valgfrihet ikke ble definert vidt nok til å inkludere rett til å velge omsorg for barn, en prioritering som kan ha blitt foretatt som ledd i en strategi for å redde partnerskapsloven om enn i amputert form, og dermed skjerme kjerneverdiene best mulig. Dette underbygges av det faktum at enigheten innad i den politiske motstandskoalisjonen var langt klarere enn tilsvarende for lovens forkjempere, og unntaket kan dermed ha vært en forutsetning for å unngå å miste koalisjonsmedlemmer til motstanderne.

Forkjempernes argument mot adopsjonsrettigheter var først og fremst at utviklingen ikke var kommet langt nok til at registrerte partene burde oppnå samme rettsstilling overfor barn som ektefeller¹⁷⁹. Det samme argumentet ble brukt i 1988 under forslagens første behandling i

¹⁷⁴ Bet. nr 1127/88 s. 73

¹⁷⁵ Oksen, 1. beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4298

¹⁷⁶ Beslutningsforslag nr B 99, Folketingsåret 1983-84 (2. Samling), pkt 3

¹⁷⁷ Betænkning over lovforslag L117 og L118, avgitt av Retsudvalget 19.05.89, spalte 1880

¹⁷⁸ Tillægsbetænkning over lovforslag L117 og L118, avgitt av Retsudvalget 23.05.89, spalte 1918

¹⁷⁹ Tillægsbetænkning over lovforslag L117 og L118, avgitt av Retsudvalget 19.05.89

Folketinget. Her begrunnet Pia Gjellerup (S), en av forslagstillerne, unntaket for adopsjon slik:

”Vi har fra forlagsstillernes side ikke ment, at det var et område, hvor udviklingen var nået hertil endnu. Derfor har vi valgt, at udgangspunktet for behandlingen nu er et forslag, der ikke omfatter adoption”¹⁸⁰

6.3.3 Den vedtatte lovens bestemmelser om adopsjonsrett, sett i forhold til forslaget av 1988

Når det gjelder holdninger til adopsjonsrettigheter gikk meningene om dette spørsmålet dels på tvers av meningskoalisjonene. For den politiske motstandskoalisjonens vedkommende var det ingen tegn på vilje til å vedta adopsjonsrettigheter. Den systemopposisjonelle koalisjonen stilte seg imidlertid sterkt kritisk til dette unntaket, ettersom dette etter deres mening var et tegn på mangel på likestilling mellom ekteskapet og partnerskapet, og dermed ute av takt med rettferdighetsbegrepet. Blant forkjemperne var det kun mindretallskoalisjonen i homokommisjonen som gikk inn for adopsjonsrettigheter.

På tross av at rett til adopsjon var fremmet flere ganger i tidligere forslag, både på politisk hold og i homoorganisasjonene, hadde dette forslaget få støttespillere igjen da forslaget ble debattert i Folketinget 1988-89. Både homobevegelsen og RV hadde gradvis begrenset sine krav på dette feltet, på tross av deres definisjon av begrepene rettferdighet og aksept. Med andre ord hadde både politiske og homofile aktører endret sine instrumentelle standpunkt før folketingsdebatten om partnerskapslovgivning. Som følge av debatten ble enkelte politiske aktørers instrumentelle standpunkt ytterligere modifisert. I motsetning til debatten om økonomiske prioriteringer førte Folketingsdebatten om adopsjonsrettigheter frem til en – for homobevegelsen – negativ endring i forhold til forslaget av 1988. På grunnlag av S og SF's endringsforslag mistet homofile deres rettigheter i forhold til myndighetsloven, ettersom heller ikke denne skulle finne anvendelse på det registrerte partnerskap¹⁸¹. Folketingsdebatten bar lite preg av vilje til å kjempe for homofiles adopsjonsrettigheter, og det eneste tegnet på et underliggende ønske om et slikt vedtak lå i enkelte aktørers utsagn om at adopsjon var utelatt ettersom tiden ikke ble ansett som moden. Med andre ord kan utelatelsen ses på som et utslag

¹⁸⁰ Gjellerup, 1.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 15. 12.88, spalte 4307

¹⁸¹ For detaljer om begrunnelse for dette unntaket og senere begrunnelser for ikke å vedta homofiles rett til adopsjon av ikke-biologiske barn, se CivilRetsDirektoratet, International Adoption, betænkning nr 133 1997, pkt 4.5

av strategiske hensyn, hvor de tidligere forkjemperne for adopsjonsrettigheter valgte å fire på dette instrumentelle kravet i håp om å beskytte sine kjerneverdier og forslagetes gjenværende instrumentelle valg.

6.4 Debatten om homofiles rett til kirkelig vielse

Retten til kirkelig vielse var ikke et særlig omstridt tema i den danske partnerskapsdebatten. Som vist i tabell 2, kapitel 2 var det ikke før i forslaget fra 1986 at vielse ble et unntak i forhold til ekteskapslovgivningen¹⁸², men den tidlige vielsesdebatten innad i homobevegelsen var ”dog kun sporadisk”¹⁸³.

Heller ikke under den senere partnerskapsdebatten var spørsmålet om vielse et stridstema innenfor Folketingets vegger. På tross av at denne rettigheten ikke var unntatt i tidligere forslag, ble dette unntaket i liten grad tatt opp verken i de politiske debattene om partnerskapslovgivning eller innad i homobevegelsen. Dette gjelder med unntak av utspill fra aktører i den systemopposisjonelle meningskoalisjonen, samt den kristelige meningskoalisjonens frykt for institusjonalisering av vigsel av homofile par. På Folketinget uttalte Duetoft (CD) – en av forslagets forkjempere - at partiet fant det viktig at ”der ikke vil kunne foretages vielse”¹⁸⁴. At lovens forkjempere ikke gikk aktivt mot dette unntaket er som forventet, ettersom rett til kirkelig vielse i liten grad hadde grunnlag i deres grunnleggende samfunnssyn. Denne uttalelsen ble stående uimotsagt gjennom hele folketingsdebatten. I den grad det kom frem begrunnelse for et slikt vedtak ble det lagt vekt på å skille de religiøse og juridiske aspekter ved lovgivning om homofile parforhold – med andre ord den samme argumentasjonen som ble brukt i 1973.

¹⁸² Bemærkninger om lovforslag nr 117, Folketingsåret 1988-89, 1. samling. Spalte 2944

¹⁸³ Hansen, Bent og Henning Jørgensen (1993). I et notat datert oktober 1993 gikk LBL imidlertid inn for vedtak av kirkelig vigsel, for å gi kirken mulighet til å ”give udtryk for, at den ikke bare ”ikke fordømmer”, men accepterer parforhold mellem to af samme køn”.

¹⁸⁴ Duetoft (CD), 1.beh. af.ft.l. om registreret partnerskab m.m., 15.12.88, spalte 4302

6.4.1 Den vedtatte lovens bestemmelser om rett til vigsel, sett i forhold til forslaget av 1988

Det endelige vedtaket var identisk med forslaget av 1988. Vedtaket medførte dermed at partnerskapet registreres av de kommunale myndigheter på rådhusene etter samme seremoni som brukes ved borgerlige vielser for heteroseksuelle¹⁸⁵. Unntaket må ses i sammenheng med både med homobevegelsens manglende interesse for institusjonalisert kirkelig vigsel¹⁸⁶, den danske tradisjonen med å skille juridiske avgjørelser og kirkelige anliggender, samt enkelte av motstandernes frykt for generell devaluering av tradisjonelle kristne verdier. På tross av at unntaket stred mot forkjempernes rettferdighetsbegrep, med andre ord ønsket om å sidestille homofile og heterofile par, var det få andre grunner til å sloss for denne rettigheten. Faren for å øke motstanderkoalisjonen ble antagelig ansett som større enn smerten ved å frasi seg dette instrumentelle standpunktet. Denne strategien skyldes blant annet frykten for at debatten skulle ledes inn på spørsmålet om hvorvidt homofili var akseptabelt ut fra en kirkelig seksualmoral. Ettersom en slik argumentasjon er klart normativ og dermed ikke empirisk etterprøvbart, ville det vært en utfordring for forkjemperne å gå imot den.

¹⁸⁵ Hansen, Bent og Henning Jørgensen 1993 s. 12

¹⁸⁶ Med institusjonalisert vigsel menes et vedtak om å pålegge kirken denne oppgaven. Det er mulig å anta at behovet for en slik regel ble mindre av at enkelte danske prester allerede utførte velsignelser av homofile par. Noe tall på denne praksisen finnes ikke.

6.5 Debatten om bosettelse og statsborgerskap som forutsetning for partnerskapsinngåelse

I motsetning til de foregående hovedtemaene var debatten om krav om bosettelse i Danmark og dansk statsborgerskap som kriterium for partnerskapsinngåelse en het potet. Som oversikten over danske forslag til juridisk regulering av homofile parforhold viser ble også dette punktet endret i forhold til det politiske forslaget av 1988. Dette skyldes at forslagstillerne i et senere endringsforslag krevde at minst en av partene skulle være dansk statsborger, i tillegg til å være bosatt i Danmark. Debatten hadde en spennvidde fra sykdomsfrykt og frykt for økte overgrep mot barn, til en generell frykt for økt innvandring til Danmark. I tillegg var hensynet til internasjonale forhold også her en del av debatten.

6.5.1 Relevant lovgivning før vedtaket av partnerskapslovgivning

Som med unntaket om adopsjon og vielse, var det også først i forslaget av 1988 at det første gang ble foreslått eksplisitte begrensninger i forhold til at kun par hvor minst en av partene var bosatt i Danmark oppfylte betingelsene for å inngå partnerskap. Det faktum at danske homofile i forhold til gjeldende rettspraksis ikke hadde mulighet til å gifte seg med utlendinger, betød ikke det samme som at det var umulig for deres utenlandske kjærester å få oppholdstillatelse i Danmark. I en skrivelse av 1978 pekte Folketingets ombudsmann på at de homofiles manglende mulighet til å inngå ekteskap ble tatt hensyn til i praksis som gjaldt innvilgelse av utlendingers oppholdstillatelse¹⁸⁷. Kriteriet for å innvilge opphold var i hovedsak at forholdet hadde ”fastere karakter”, og slik tillatelse kunne bli gitt når en av partene var bosatt i Danmark – og ikke nødvendigvis dansk statsborger. Oppholdstillatelse på tilsvarende kriterier ble i følge ombudsmannen svært sjelden innvilget til ugifte par av motsatt kjønn.

6.5.2 Debatten om kriterier om bosettelse og statsborgerskap

I det politiske forslaget fra 1988 var kun kriteriet om bosettelse inkludert, ikke kriteriet om statsborgerskap. I kraft av sitt endringsforslag fra 1989 viste de politiske forlagsstillerne vilje til å utvide dette unntaket ved også å kreve at minst en av partene skulle være bosatt i

¹⁸⁷ Bet. nr 1127/88 s. 53. Se også Folketingets forhandlinger 1977/78, spalte 12671-75 for beslektet innspill fra Ebba Strange

Danmark for at partnerskap kunne inngås. Det var få tegn på motstand mot kriteriet om bosettelse og statsborgerskap, både i homobevegelsen og på Folketinget. I homopressen ble det i perioden 1988-89 ikke trykket kritikk av disse kriteriene, og i den grad spørsmålet om oppholdstillatelse ble nevnt var det kun i form av glede over at det gjennom partnerskapslovgivningen ble lettere for danske homofile å få oppholdstillatelse til sine utenlandske kjærester¹⁸⁸. Med andre ord ble unntaket ikke tatt opp av den systemopposisjonelle meningskoalisjonen. Heller ikke i dette tilfellet ble unntaket kommentert av meningskoalisjonen bestående av prester. Den juridiske innsnevringen som kriteriet om statsborgerskap medførte ble ikke kritisert verken på Folketinget eller i homopressen. Det eneste mulige tegnet på et ønske om mer liberal lovgivning på dette feltet kom i form av følgende uttalelse fra en av forslagstillerne: ”(...) vi har måttet afgrænse forslaget i forhold til udlændinge”¹⁸⁹.

I Folketingsdebatten ble ønsket om å vedta bosettelse og statsborgerskap som kriterier først og fremst fremmet av den politiske motstanderkoalisjonen, og den politiske debatten om dette temaet var omfattende. De innsendte høringsuttalelsene med i betraktningen, var debatten i hovedsak sentrert rundt tre hovedtemaer. I debattens første runde tegnet den politiske motstanderkoalisjonen et skremmebilde av hvilke konsekvenser vedtaket kunne få for aids-sykes muligheter til å få opphold i Danmark, en argumentasjon som henger sammen med ønsket om å prioritere samfunnet. Den hang også sammen med den retoriske fremstillingen av partnerskapet som en trussel mot verdiene som etter deres mening burde prioriteres. I Folketingsdebattens andre og tredje runde var det i hovedsak lagt vekt på den mer generelle faren for omgåelse av innvandringsstoppet, i tillegg til hensynet til internasjonale forhold. Denne argumentasjon ble fremmet med et ønske om å hindre vedtaket av partnerskapslovgivning som sådan, og var reelt et frieri fra KF til lovens forkjempere i det innvandringsrestriktive Fremskridtspartiet. Denne strategien var det imidlertid ikke generell enighet om i KF: ”(...) det er et meget betænkeligt argument, vort parti har brugt, når det i betænkningen anfører, at en vedtagelse af forslaget skulle være med til at underminere flyktningeloven. (...) Det er derfor for os uacceptabelt, at man specielt fremhæver denne frygt som begrundelse for at afvise det foreliggende forslag”¹⁹⁰. Enkeltrepresentantene fra KF lyktes ikke i å selge argumentet til Fremskridtspartiet, tross det faktum at partiet hadde en innsnevring av innvandringspolitikken som en av sine hjertesaker.

¹⁸⁸ Hvidløgspressen Okt/88

¹⁸⁹ Strange (SF), 3. beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m, 26.05.89, spalte 10827

I de private høringsuttalelsene ble det også brukt dype gråtoner når mulige konsekvenser ble skissert, men i dette bildet var det faren for pedofiles innvandringsmuligheter som fikk tre frem. Foreningen Pas På Børn!'s fryktet andre anormaliteter: ”Lovens vedtagelse vil da betyde (...) samme mulighed for indvandring til Danmark for pædofile homoseksuelle som for andre homoseksuelle i forbindelse med de homoseksuelles parforhold”¹⁹¹

Lovens forkjempere gikk kun i møte de argumentene som dreide seg om hvorvidt partnerskapet medførte en fare for proforma-ekteskap. Rettsutvalget slo fast at muligheten til oppholdstillatelse allerede eksisterte, og at den var svært sjelden i bruk på homofile forhold. På denne bakgrunn anså utvalget frykten for proformaekteskap som ubegrunnet, dels fordi muligheten til å oppnå oppholdstillatelse allerede eksisterte, og dels ut fra en antakelse om at et registrert partnerskap antakelig ville vekke så mye oppmerksomhet at det neppe ville benyttes for et illegalt ærend som proformaekteskap¹⁹². Forslagstillerne valgte likevel å endre det opprinnelige forslaget til å gjelde i tilfeller hvor minst en av partene måtte ha dansk statsborgerskap i tillegg til å være bosatt i Danmark. Dette kan også ha sammenheng med koalisjonens retoriske fremstilling av sine potensielle støttespillere, her i betydning utlandet. Ved å gå med på disse kriteriene sørget forkjemperne samtidig for å begrense mulighetene for kritikk fra utlandet.

6.5.3 Den vedtatte lovens bestemmelser om kriterier om bosettelse og statsborgerskap, sett i forhold til forslaget av 1988

Som i spørsmålet om homofiles juridiske rettigheter overfor barn førte debatten også på dette punktet frem til en innsnevring i forhold til forslaget av 1988, ettersom statsborgerskap ble innført som kriterium i tillegg til krav om bosettelse. Argumentasjonen ble først og fremst ført ut fra prioriteringen av samfunnet som grunnleggende verdi. Dette møtte ingen åpen kritikk verken i homobevegelsen eller på Folketinget. Det var imidlertid tegn på at denne endringen i instrumentelle standpunkt skyldes strategiske vurderinger snarere enn et faktisk ønske. Dette vises først og fremst ved at det var lovens forslagstillere som fremmet endringsforslaget. Med andre ord kan det synes som om koalisjonen av forkjempere valgte å ofre også dette

¹⁹⁰ P.S. Møller (KF), 3.beh. af f.t.l. om registreret partnerskab m.m., 26.05.89, spalte 10837

¹⁹¹ Uttalelse innsendt til Retsudvalget på privat initiativ fra foreningen Pas På Børn! Sammenslutning til forebyggelse og oplysning om sexuel børnemisbrug. Datert 14. April 1989

¹⁹² Betænkning over lovforslag L117 og L118, avgitt av Retsudvalget 19.05.89, spalte 1878

instrumentelle standpunktet som ledd i en strategi for å beskytte sine kjerneverdier. Det er imidlertid ikke målbart i hvilken grad unntaket fikk støtte av lovens forkjempere av strategiske hensyn, eller som følge av påvirkning fra de retoriske knepene skisser i kapitel 5.

6.6. Konklusjon

Et generelt trekk ved debattene om instrumentelle standpunkt var at både lovens forkjempere og politiske motstandere endret standpunkt. Den politiske forkjemperkoalisjonen modererte sine krav til å gå med på at rett til vigsel og adopsjon ble unntatt fra loven, samt at kriteriet om bosettelse og statsborgerskap ble innført. På den annen side hadde den politiske motstanderkoalisjonen gått fra å være mot det de så som offentlig legitimering av homofile parforhold gjennom lov om avgift på arv og gave, til å argumentere for bedring i de formuesrettslige forhold for homofile par. Fellesnevneren for disse endringene kan – som predikert av Sabatier og Jenkins-Smith – først og fremst ses som ønsket om å beskytte kjerneverdier, noe som fikk koalisjonene til å fire på egne krav.

Når det gjelder betydningen av retorikk, er det tydelig at det definitoriske skillet mellom partnerskap og ekteskap var et gjennomgående trekk ved debatten. Fremstillingen av partnerskapet som en trussel mot både individet og samfunnet vant kun frem i den grad den var medvirkende til det faktum at partnerskapet ikke hadde identisk rettsvirkning med ekteskapet. De instrumentelle unntakene fra ekteskapet kan dermed forklares i et mer generelt perspektiv, ut fra argumentasjon basert på trusselen mot ekteskapet. Etersom ekteskapet og partnerskapet gjennom de instrumentelle unntakene ble forskjellig fra hverandre, kan dette ha vært medvirkende til å dempe noe av argumentasjonen basert på ønsket om å la ekteskapet beholde sin særstilling. Sett i lys av tidligere policydebatter om homofili er det også tydelig at definisjonen av homofili hadde endret seg frem mot partnerskapsdebatten. Dette henger dels sammen med den danske tradisjonen for å skille juridiske og religiøse spørsmål i folketingsdebatter, ettersom skillet vanskeliggjorde argumentasjon basert på religiøse årsaksforklaringer og bibelsk seksualmoral. Det er snarere tydelig at essensialistiske årsaksforklaringer – her i betydning homofili som en medfødt, uforskyldt ikke-patologisk tilstand – klart hadde vunnet terreng. Essensialistiske forklaringer var her dels i kombinasjon med konstruktivistiske forklaringer, nærmere bestemt i aksepten for samfunnets ansvar

overfor innholdet i den homofile rolle, og ønsket om å gi rollen et bedre innhold – både i betydning aksept og økt valgfrihet.

7. Kjerneverdier i den norske partnerskapsdebatten

Også i Norge bar kjerneverdiene preg av de tidligere homo-relaterte policydebattene. Dette gjaldt særlig debattens grunnleggende samfunnssyn. Forutsetningene for vedtaket av partnerskapsloven kom imidlertid som følge av en *endring*, både i kjerneverdier og i meningsinnholdet i et vitalt begrep som homofili.

7.1 Verdimessig arv fra tidligere debatter om homofili

Sett i lys av Sabatier og Jenkins-Smiths definisjon av det grunnleggende samfunnssyn, bar de homorelaterte policydebattene i Norge preg av en hovedvekt mot prioritering av samfunnet og det kristne verdigrunnlag. Under debatten om straffelovgivning (1687-1972) vises dette ved periodens vektlegging av å straffe homoseksualitet for å hindre homoseksuell påvirkning. Det gryende ønsket om kun å straffe synlig homoseksualitet viser en økende tendens mot fokusering på individets rett til frihet fra statlig innblanding. Den gryende dreiningen mot hensynet til individet kunne skje som følge av et endret syn på ”smittefare” fra homofili, og dermed faren for påvirkning av ungdommen – med andre ord en økende oppslutning om essensialistiske årsaksforklaringer. Dette var en holdning som til dels stred mot kirkens syn, ettersom kirken under straffelovgivningsdebatten ikke viser tegn til å mildne sin fordømmelse av homofile handlinger og personer.

I debatten om antidiskriminering (1975-1981) fortsatte prioriteringen av samfunnet og det kristne verdigrunnlaget å være viktig, men hensynet til individet fikk stadig mer innpass. Under straffelovgivningen innebar denne prioriteringen hensynet til individets ansvar for å holde seg på den smale sti, mens under antidiskrimineringsdebatten dreide det til i større grad å bety både minoritets-individets frihet fra overgrep fra samfunnet, og dets rett til psykososiale forbedringer. Bruken av begrepet ”minoritet” fremfor det tidligere hyppigere ”synder” som beskrivelse av homofile er i seg selv et tegn på endret syn på likekjønnsseksualitet. Som i den foregående policydebatten hang også denne utviklingen sammen med en endring i styrkeforholdet mellom årsaksforklaringene, ettersom essensialisme fikk større innpass - både i sin rene form og i form av en legering med kristelige årsaksforklaringer. Nærmere bestemt viste Kirkemøtet av 1977's skille mellom homofile

personer og homofile handlinger starten på en kikelig aksept for ideen om homofili som en medfødt, uforskyldt legning.

7.2 Grunnleggende samfunnssyn i debatten om partnerskapslovgivning

Prioritering av *individet* og prioritering av *samfunnet* og *kristen etikk* hang igjen i debatten om partnerskapslovgivning, i tillegg til at ønsket om psykososiale forbedringer for homofile ble utvidet til et generelt ønske om høyere *aksept* for homofili. I tillegg kom ønsket om en mer *rettferdig* lovgivning frem i partnerskapsdebatten.

7.3 Debattens meningskoalisjoner - politiske partier, regjeringsmakt, kristne organisasjoner og homo-organisasjoner

Aktørene i den norske partnerskapsdebatten bestod av politiske representanter på Stortinget, homobevegelsen samt kirkelige, juridiske og kjønnspolitiske representanter. Aktørmassens størrelse skyldes at det norske forslaget var ute til høring. På grunnlag av det grunnleggende samfunnssynet som kom frem i debatten, kan aktørene fordeles på tre meningskoalisjoner:

Tabell 7: Norske meningskoalisjoner basert på grunnleggende samfunnssyn

Meningskoalisjon	Grunnleggende samfunnssyn	Holdning til partnerskapsloven
Forkjempere:	Prioritering av individet	
LLH, SV, AP (regjeringen), flertallet i FrP, mindretallet i H og SP, mindretallet av de kristelige høringsinstansene, flertallet av de kjønnspolitiske og homopolitiske instansene, enkelte juridiske instanser	eller Prioritering av samfunnet (og kristen etikk) Rettferdighet Aksept	FOR
Politisk motstanderkoalisjon:	Prioritering av samfunn og kristen etikk Rettferdighet Aksept	MOT
Religiøs motstanderkoalisjon:	Prioritering av samfunn og kristen etikk	MOT
Folkeaksjonen mot partnerskapsloven samt en representant for Fremskrittspartiet		

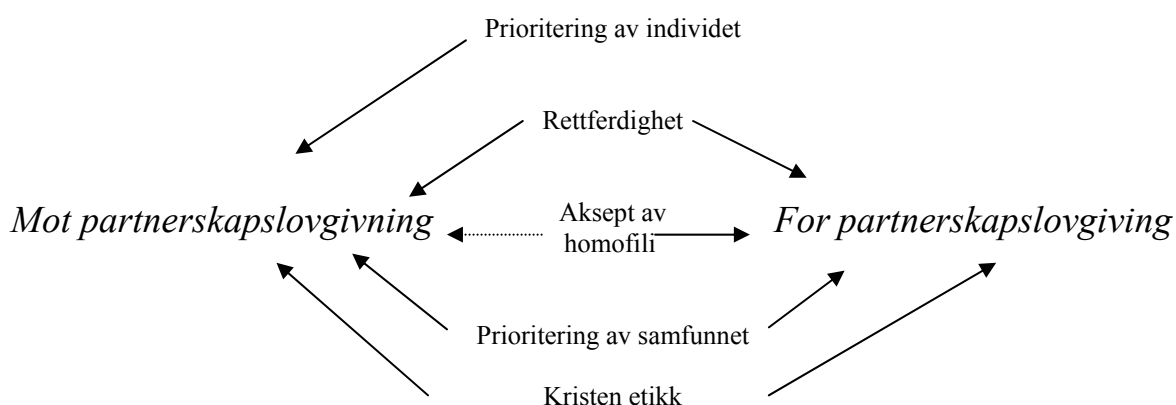
Som tabellen viser hadde lovens forkjempere prioritering av rettferdighet og aksept-relaterte verdier til felles. I tillegg argumenterte de til dels ut fra ulikt grunnlag, ettersom enkelte la vekt på prioritering av individet, mens andre vektla prioritering av samfunnet. Denne ulikheten ser imidlertid ikke ut til å ha vært tilstrekkelig til å splitte forkjemperne i to, og på grunn av deres grad av samhandling kan de likevel defineres som en meningskoalisjon etter Sabatier og Jenkins-Smiths kriterier. Sett i lys av Stones teori om betydningen av retorikk kan det også hevdes at samhandlingen kunne skje enten som følge av de grunnleggende verdienes tvetydige meningsinnhold, eller som følge av at de verdimeslige prioriteringene snarere må ses som middel i en offensiv retorikk hvor målet var å bestemme meningsinnholdet i de grunnleggende verdiene som forkjemperne delte med motstanderne.

De norske motstanderne mot partnerskapsloven lar seg fordele på to meningskoalisjoner, hvor den politiske motstandskoalisjonen hadde basis på Stortinget, mens den religiøst baserte motstandskoalisjonen ikke hadde det. Motstanden var delt i to koalisjoner på tross av at de delte prioriteringen av samfunnet og kristen etikk. Ettersom det i svært liten grad var sporbar samhandling mellom koalisjonene, kan de ikke defineres som en felles koalisjon etter kriteriene til Sabatier og Jenkins-Smith. I den grad samhandling forekom, skjedde dette hovedsaklig i form av at en representant fra Fremskrittspartiet henviste til argumentasjon fra den religiøse motstandskoalisjonen. Dette førte imidlertid ikke til debatt på Stortinget.

Lovens forkjempere var å finne i et samlet LLH, AP og SV, samt flertallet i FrP og mindretallet fra H og SP¹⁹³, og enkelte kirkelige aktører, kjønnspolitiske organisasjoner og juridiske instanser. Koalisjonen av forkjempere gikk dermed delvis på tvers av etablerte institusjoner, her særlig politiske partier. Ettersom innstillingen debatten var basert på ble fremmet av arbeiderpartiregjeringen, fikk det norske forslaget støtte av regjeringen. Den politisk baserte motstanderkoalisjonen bestod av et fulltallig KrF, flertallet i H og SP, mindretallet i FrP og et flertall av de kirkelige aktører samt enkelte juridiske og kjønnspolitiske instanser. Den andre motstanderkoalisjonen bestod av Folkeaksjonen mot partnerskapsloven, som skilte seg fra den politiske motstanderkoalisjonen ved ikke å vektlegge aksept-relaterte verdier og rettferdighet, samt ved i høy grad å argumentere ut fra et meget kristelig-konservativt seksualitetssyn.

Som oversikten viser var dynamikken mellom verdier og standpunkt til partnerskapsloven uforutsigbar også i Norge. Både prioritering av rettferdighet, samfunnet, kristen etikk og aksept av homofili brukes for og mot partnerskapslovgivning. Ytterligere ble prioritering av individet kun brukt i argumentasjon mot loven, ikke både for og mot. Dynamikken mellom verdier og standpunkt til partnerskapsloven kan oppsummeres som følger:

Figur 5: Norge: dynamikk mellom verdier i det grunnleggende samfunnssyn og standpunkt til partnerskapslov

Det bør imidlertid ikke trekkes for bastante slutninger om denne sammenhengen, dette av tre hovedårsaker. Først og fremst kommer det ikke frem hvorvidt de forskjellige grunnverdiene blir fremmet utelukkende med det formål å påvirke motstandernes stemmegivning i den aktuelle saken, eller om de representerer aktørens faktiske overbevisning. For det andre er klassifiseringen kun å regne som en analytisk forenkling av en debatt hvor flere synonyme grunntermer inngår, og for det tredje fører begrepens tvetydighet til at sannsynligheten for å finne de faktiske verdimeslige skillelinjene er vesentlig større i en analyse av aktørens strategiske verdier. For å skille ut de *faktiske* forutsetningene for partnerskapsvedtaket er det dermed nødvendig å se både på hvordan det grunnleggende samfunnssynet ble konkretisert til strategi, og på betydningen av retorikk som politisk virkemiddel.

¹⁹³ Voteringsresultat fra Odelsting 29.03.93 kl. 21.01. Ettersom det ikke eksisterer voteringsutskrift fra lagtingsbeslutningen, og ettersom den prosentmessige motstanden mot loven var høyere her enn i Odelstinget, kan denne fremstillingen være noe upresis når det gjelder den interne fordelingsprosenten i de splittede partiene.

7.4 Grunnverdienes meningsinnhold og retorikk: debattens strategiske verdier

7.4.1 Individet – prioritering av valgfrihet, men oppmuntring til langvarige forhold

Som nevnt fantes det allerede under debatten om straffelovgivning en gryende vilje til å prioritere individet, en tendens som ble forsterket under debatten om antidiskriminering. Også under partnerskapsdebatten ble individ-basert argumentasjon benyttet, men hadde nå en relativt liten rolle. I Norge var det kun enkelte av lovens forkjempere som baserte sin argumentasjon på denne prioriteringen, og hos disse innebar argumentasjonen en normativ tilleggsvurdering av hvilken samlivsform som var ønskelig. Nærmere bestemt skjedde dette ved vektleggingen av at en slik valgmulighet kunne ha den gledelig effekt at det ville bli lettere for homofile "(...) å gå inn i forpliktende og varig samliv"¹⁹⁴. Med andre ord var prioriteringen av individets valgfrihet her ispedd elementer av argumentasjon basert på prioritering av samfunnet. Det kan dermed diskuteres hvorvidt argumentasjon basert på kollektivistiske verdier var representativt for aktørenes faktiske syn, eller om de ble fremmet av strategiske hensyn med det formål å senke det politiske konfliktnivået gjennom å trekke inn elementer av motstandernes grunnleggende samfunnssyn i argumentasjonen for loven.

7.4.2 Prioritering av samfunnet og kristen etikk – er partnerskapsloven en trussel mot eller bekreftelse av det bestående?

I tidlige policydebatter var argumentasjon basert på prioritering av samfunnet og kristen etikk blitt konkretisert som et ønske om å beskytte samfunnet mot homofil påvirkning. Prioriteringen av samfunnet og kristendommen var fremdeles viktig. Både lovens motstandere og forkjempere baserte sin argumentasjon på kollektive verdier, men deres strategi for å prioritere samfunnet og kristne verdier var meget forskjellig. Hvor den politiske motstanderkoalisjonen så partnerskapsloven som en *trussel* mot den bestående samfunnsstruktur og verdigrunnlag, så lovens forkjempere på forslaget som en *bekreftelse* av det samme. Nærmere bestemt så motstandskoalisjonene partnerskapsloven som en trussel mot det heterofile ekteskap som prioritert samlivsform. For motstanderne var partnerskapsloven tilnærmet identisk med ekteskapet, og skillet mellom de to samlivsformene var for dem nærmest ikke-eksisterende. Partnerskapet ble dermed et brudd med ekteskapets særstilling, og dermed også et brudd med den ønskede samfunnsstruktur. For motstanderne ville en

¹⁹⁴ Lunde (SV): St. forh. 1992-93, lov om registrert partnerskap s. 506

innlemmelse av homofile par i ekteskapslovgivningen være ensbetydende med ”(...) en dreining bort fra det kristne verdigrunnlag som landet vårt er bygd på (...)”¹⁹⁵, og et eksempel på at ”(...) respekten for kristen etikk og moral er på vikende front i vårt samfunn”¹⁹⁶. En tilsvarende argumentasjon ble fremmet av Folkeaksjonen mot partnerskapsloven, men disse gikk enda lenger i sin beskrivelse av de samfunnsmessige konsekvenser: ”Alle land og samfunn som har gitt homoseksualiteten fritt spillerom, har gått under og er blitt ødelagt. Romerriket er det klassiske eksemplet”¹⁹⁷.

I sin vektlegging av det kristne verdigrunnlag prioriterte lovens motstandere hensynet til kristen seksualmoral høyest. Som Lagtingets representant Sævik (KrF) uttrykte det etter Odelstinget hadde vedtatt partnerskapslovgivning: ”Eg skal vere den første til å erkjenne at dersom ein legg til grunn dei reint menneskelege forhold og brukar det medmenneskelege argument som hovudparameter i si beslutning om denne lova, kan svaret verte slik som fleirtalet i Odelstinget gjekk inn for”¹⁹⁸. Og det var nettopp en slik tolkning lovens forkjempere, herunder særlig representanter fra Høyre, hadde av det kristne verdigrunnlag:

”Så hvis man med det kristen-humanistiske utgangspunkt også legger vekt på menneskekjærlighet, på nåde og på hva som virkelig kan føre til større stabilitet i vårt samfunn, er jeg sannelig ikke sikker på om mindretallet i Høyres stortingsgruppe er noen dårligere representant for denne grunnholdning enn Kristelig Folkeparti”¹⁹⁹.

Hvor den politiske motstanderkoalisjonen definerte prioriteringen av samfunnet og kristen etikk som motstand mot partnerskapsloven grunnet dens trussel mot ekteskapet, la forkjemperkoalisjonen et ganske annet meningsinnhold i disse grunnleggende verdiene. Fremfor å rokke ved ekteskapets grunnlag, mente forkjemperne at man med vedtaket av partnerskapslovgivning snarere godtok at ”(...) det samme grunnlaget også kan gjelde parforhold mellom to personer av samme kjønn”²⁰⁰. I tillegg til å bygge opp under den ønskede samfunnsstruktur ville tilretteleggingen for varige forhold – gjennom å føre til mindre promiskuitet – også motvirke faren for aids-spredning blant homofile.

¹⁹⁵ Sollie (KrF): St. forh. 1992-93, lov om registrert partnerskap s. 522

¹⁹⁶ Tveit (KrF): St. forh. 1992-93, lov om registrert partnerskap s. 536

¹⁹⁷ Belck-Olsen, Ivar (1994)

¹⁹⁸ Sævik (KrF): Lt. Forh. 1992-93, lov om registrert partnerskap, s. 48

¹⁹⁹ Høegh (H): St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 502

²⁰⁰ Pedersen (A): St. forh. 1992-93, lov om registrert partnerskap s. 531

7.4.3 Aksept – av det homofile menneske eller det homofile parforhold?

Aksept-relatert argumentasjon var et primært mål i Norge. Både lovens forkjempere og motstandere argumenterte ut fra begrepet aksept eller synonyme grunntermer, og en analyse av denne verdikategorien må også i Norge foretas med visshet om at meningsinnholdet ikke var entydig for aktørene. Partnerskapslovens forkjempere ønsket en aksept av både det homofile parforhold og den homofile person, noe som etter deres syn på sikt ville gjøre det lettere for homofile å være åpne om sin seksualitet. Dette ville bedre homofiles generelle livssituasjon, herunder også muligheten til å inngå varige forhold. Nærmere bestemt argumenterte denne meningskoalisjonen ut fra et ønske om å gi heterofile forhold og homofile forhold like stort verd, noe som etter deres mening ikke var tilfelle i den eksisterende lovgivningen:

”Forskjellen er at medan heterofile har samfunnets aksept og tilrettelegging for sitt samliv, har dei homofile mangla det. Kort og godt: dei er blitt diskriminerte på grunnlag av sin seksualitet, som på det mest private og intime området uttrykkjer seg noko annleis enn fleirtalets”²⁰¹

Med andre ord var det et primærmål med partnerskapsloven å gi homofilt samliv et legitimerende, offentlig stempel. Skillet mellom toleranse overfor det homofile menneske og aksept av det homofile parforhold – her særlig homoseksuelle handlinger – var grunnleggende for den politiske motstandskoalisjonen. Denne gruppen la vekt på å vise medmenneskelighet overfor homofile, og være villige til å *”(...) bære byrder sammen med dem”²⁰²*. Denne uttalelsen ble sterkt utfordret i løpet av prosessen mot partnerskapsloven, ettersom KrF’s ungdomsleder stod frem som homofil – noe som medførte at han ble avsatt fra stillingen. Av lovens forkjempere ble dette i etterkant beskrevet som å *”(...) bera sin ungdomsleiar til det politiske skafottet”²⁰³*. I følge Folkeaksjonen mot partnerskapsloven var det å støtte homofile ensbetydende med å hjelpe dem til å leve i sølibat, eller til helbredelse²⁰⁴.

Den religiøst pregede akseptdefinisjonen gjelder i motsetning til enkelte høyre-representanter i den politiske motstandskoalisjonen. Disse valgte snarere å understreke at man i partiet ikke trakk noe skille mellom legning og praksis. Høyres representanter ønsket arbeid mot diskriminering av homofile personer og parforhold, men for dem var partnerskapsloven ikke

²⁰¹ Lunde (SV): St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 505

²⁰² Røyseland (KrF): St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 536

²⁰³ Akselsen (A): St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 525

²⁰⁴ Lien, Klara (1994)

den rette strategi for å oppnå dette. Prioriteringen av aksept-relaterte verdier skilte seg med andre ord fra hverandre ved at forkjemperne ønsket aksept av homofile handlinger og personer, mens motstanderne dels modererte sine uttalelser til et ønske om å motvirke diskriminering, og dels et ønske om å ”være medmennesker” overfor homofile personer, uten å akseptere homofile parforhold.

7.4.4 Rettferdighet – i sammenligning med heterofile ektepar eller andre former for bofellesskap?

Som i Danmark var prioriteringen av rettferdighet en fellesnevner blant forkjemperne og de politiske motstanderne, og også i Norge ble definisjonene av rettferdighet skilt mellom en sammenligning av homofile og heterofile ektepar, og en sammenligning av homofile og andre former for husstander. Ettersom det i Norge ble lagt vesentlig vekt på prioriteringen av samfunnet, kristen etikk og verdigrunnlaget som lå i ekteskapets prioriterte stilling, var mye av argumentasjonen på begge sider sentrert rundt dette. I tillegg ble det for de norske forkjempernes vedkommende lagt mye vekt på betydningen av *kjærlighet* som utslagsgivende faktor for juridiske rettigheter. Som Frp’s Jensrud uttrykte det: ”Å skille mellom de som ønsker å bo sammen med venner eller søsken, og det å få bo sammen med det mennesket man er glad i og ønsker å dele livet med, er – i hvert fall for meg – en ganske fundamental forskjell”²⁰⁵. Som vist i avsnittet om prioritering av samfunnet var denne rettferdighets-tolkningen i følge forkjemperne ikke i strid med prioriteringen av ekteskapets verdier. Snarere tolket de det slik at den reelle trusselen mot ekteskapet ”(...) må (...) være alle de heterofile par som bor sammen, men som har ekteskapet som alternativ”²⁰⁶. I tråd med forkjempernes fremstilling av homofile som ofre for utrettmessig mangel på aksept, ble partnerskapsloven fremstilt som en rettferdig og legitim stopper for den eksisterende diskriminering.

De norske motstandskoalisjonene så ikke sidestilingen med heterofile ektepar som rettferdig, ettersom dette snarere ville medføre ”(...) en særbehandling av homofile, en særbehandling som hittil har vært forbeholdt ektepar”²⁰⁷. For å beskytte ekteskapets tradisjonelle posisjon valgte motstanderne derfor i stedet å sidestille homofile med andre former for husstander, både husstander basert på kjærlighet – som heterofile samboere – eller bofellesskap basert på praktiske løsninger eller vennskap. I deres fremstilling av samfunnets dystre fremtid etter

²⁰⁵ Jensrud: (A): St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 510

²⁰⁶ Jensrud: (A): St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 510

²⁰⁷ Ellefsen (H): St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 526

vedtaket av partnerskapsloven inngikk dermed en beskrivelse av andre formere for husstander som ofre. Folkeaksjonen mot partnerskapsloven posisjonerte seg ikke direkte i forhold til rettferdighetsrelaterte spørsmål.

7.5 Retorikk – språklige virkemidler og kampen om begrepsdefinisjoner

Meningskoalisjonenes retorikkbruk kan fordeles i tre hovedkategorier. Først og fremst sammenfaller koalisjonenes grunnleggende samfunnssyn med de tvetydige grunntermene. Særlig i vektleggingen av prioriteringen av samfunnet er det vanskelig å skille mellom argumentasjon basert på faktisk overbevisning, og argumentasjon som ledd i strategi. Også stortingsdebatten var som vist preget av både ulike definisjoner av disse begrepene, og forsøk på å legitimere de ulike begrepsdefinisjonene. For det andre var debatten preget av kampen om definisjonen av og det etiske innholdet i begrepene *partnerskap* og *homofili*. For det tredje bar også den norske debatten preg av aktørenes fremstilling av sin egen styrke og (potensielle) størrelse, samt deres narrative fremstilling av de juridiske alternativenes konsekvenser.

7.5.1 Konkurransen om definisjonen av begrepene partnerskap og homofili

Som med grunntermene var det heller ikke enighet om hvilket meningsinnhold begrepene partnerskap og homofili hadde, heller ikke om hvilke verdier de skulle assosieres med. Som i Danmark var ett av hovedtemaene hvorvidt ekteskap og partnerskap var likt og likeverdig, og hvorvidt det *burde* være det. Lovens motstandere så det foreslåtte partnerskapet som mer eller mindre identisk med ekteskapet, og dermed i strid med bibelens ord, samfunnets verdigrunnlag og den ønskede prioriteringen av det heterofile ekteskap. Også for de norske motstanderne var partnerskapet i strid med naturens orden, på basis av argumentasjonen om at to personer av samme kjønn ikke kan få barn sammen. Partnerskapet ble dermed beskrevet med dysfemismer som unaturlig og som ødeleggende for ekteskapet.

Lovens forkjempere var uenige i denne definisjonen og dette verdisynet overfor partnerskap. ”*Et homofilt samliv er likevel noe mer enn et ekteskap, både sosialt og religiøst*” sa Barne- og familieministeren, og viste dels til at vielse ikke var tillatt etter loven, og dels til at loven aldri ville bli et alternativ til ekteskapsloven siden de dekket to forskjellige brukergrupper²⁰⁸. Lovens forkjempere beskrev loven med eufemismer og metaforer som lot både loven og fremtiden bli stående i et langt mer optimistisk lys. Eksempelvis ble begreper som trygghet, stabilitet og samfunnsmoral brukt hyppig i håp om å påvirke det allmenne synet på partnerskapet.

Synet på homoseksualitet, både i betydning etiske implikasjoner og årsaker, fulgte både skillelinjene mellom meningskoalisjonene og trenden fra kampen om definisjonen av begrepet partnerskap. Nærmere bestemt gikk lovens motstandere ut fra religiøst-essensialistiske årsaksforklaringer, hvor Folkeaksjonen mot partnerskapsloven lå på den tradisjonelle, kristelige vinkel, mens den politiske motstanderkoalisjonen opererte ut fra en religiøs årsaksforklaring som var iblandet essensialistiske faktorer. Lovens forkjempere var derimot ikke å finne i nærheten av den religiøse pol på skalaen, men snarere i en posisjon mellom essensialisme og konstruktivisme.

Folkeaksjonen mot partnerskapsloven tok i bruk de sterkeste retoriske virkemidlene i sin fremstilling av homoseksualitet. I tillegg til å ha blitt satt i forbindelse med Romerrikets fall, ble begrepet også koblet sammen med eksempelvis løslivethet og kjønnssykdommer²⁰⁹. Denne koalisjonen tok avstand fra ideen om homoseksualitet som medfødt, og fremstilte den medfødte homofile legning som en medisinsk myte²¹⁰. Snarere så de homofili som helbredelig gjennom tilstrekkelig nærhet til Gud. Hovedskillet fra lovens andre motstandere gikk på de ytterliggående motstandernes ønske om å *helbrede* homofili, og i ytterste konsekvens derfor kun akseptere det homofile menneske forutsatt at det ønsket å komme ut av sitt syndige handlingsmønster. Sykdomsmetaforen, som særlig var brukt under debatten om straffelovgivning, ble dermed videreført av denne koalisjonen.

Ved å legge vekt på bibelens ord om homoseksualitet, frykten for å ”(...) *stimulere den homoseksuelle og den lesbiske kultur i vårt land (...)*”²¹¹, og en derpå følgende fare for at ”(...) *barn, som er lett påvirkelige, kan oppfatte det slik at det er like naturlig å være homofil som å være heterofil*”²¹², viste den politiske motstandskoalisjonen at religiøse årsaksforklaringer hadde overlevd både policydebatten om straffelovgivning og antidiskriminering også på politisk hold. Nærmere bestemt viser dette homofilisynet først og fremst en oppfatning av homofil som synd, og siden en frykt for at den syndige kjerne kan våkne i ungdommen – hvis påvirkningen til slike udåder er til stede. Den religiøse årsaksforklaring var derimot ikke lenger til stede i sin opprinnelige, rendyrkede form. Snarere viste det seg at arven fra kirkemøtet i 1977 var levende, ettersom motstanderne nå opererte

²⁰⁸ Berget (A): St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 516

²⁰⁹ Tångberg, Arvid (1994)

²¹⁰ Tvenning, Ole-Nils (1994)

²¹¹ Sollie (KrF): St. forh. 1992-93, lov om registrert partnerskap s. 522

²¹² Maribo (FrP): St. forh. 1992-93, lov om registrert partnerskap s. 504

med et skille mellom den ekte, medfødte homofili, og aksepten av homofile handlinger. Som vist i kapitlet om den norske verdikategorien aksept, gikk man nå ut fra et ønske om å tolerere det homofile *menneske*, men ikke den homofile handling.

I den grad lovens forkjempere tilkjennega hvilken årsaksforklaring de gikk ut fra, var de spredt utover en skala mellom essensialisme og konstruktivisme, med en hovedvekt på essensialisme. Stort sett gikk disse ut fra en oppfatning om at ”(...) *det er ikke fnugg av vitenskapelig belegg for å påstå at dette er en ervervet, smittsom eller epidemisk sykdomsforekomst som fordi man eventuelt vedtar en slik partnerskapslov, da får bre seg uhemmet (...)*”²¹³. Et slikt utgangspunkt er rendyrket essensialisme, fritt for det patologiske skjæret som begrepet får når det iblandes religiøse årsaksforklaringer. Samtidig som lovens forkjempere opererte ut fra et slikt utgangspunkt, gikk de også ut fra argumentasjon som bunner i konstruktivisme, nærmere bestemt i betraktninger om hva som former den homofile rolle. Med andre ord gjelder dette synet på hvordan samfunnets sosiale sanksjoner former den homofile livsførsel, herunder særlig muligheten til å gå inn i langvarige, åpne forhold.

7.5.2 Aktørenes fremstilling av seg selv og hverandre

I Norge la meningskoalisjonene langt mindre vekt på å posisjonere seg i forhold til faktiske og potensielle støttespillere enn tilsvarende i den danske debatten. Dette skyldtes antagelig mye erfaringen fra det danske vedtaket. Først og fremst falt argumentasjonen basert på støtte og motstand i andre land til dels bort. Dette gjelder med unntak av èn uttalelse i den norske debatten, hvor en motstander hevdet at ”*Ekteskapsliknande status for homofile par er utenkjeleg i dei gamle kulturnasjonane på kontinentet*”²¹⁴. Erfaringen fra det danske vedtaket hadde imidlertid vist at landet ikke ble utsatt for noen form for sanksjoner fra det internasjonale samfunn, snarere hadde det etter hvert vist seg at de øvrige nordiske land også vurderte muligheten av partnerskapslovgivning etter dansk modell²¹⁵. Argumentasjonen basert på den kunnskapsmessige basisen for motstandernes holdninger var heller ikke et stort tema i Norge. I den grad det kom frem ønske om ytterligere utredning, var dette formulert som et ønske om å utrede alternative juridiske løsninger.

²¹³ Benchow (H): Lt. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 50

²¹⁴ Berg (H): St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 537

²¹⁵ Sverige vedtok partnerskapslovgivning i 1995 og Island i 1997. I Finland er det i skrivende stund en pågående politisk diskusjon som foreløpig ikke har ført til partnerskapslov

7.5.3 Narrative fremstillinger av behovet for partnerskapslovgivning og partnerskapslovens konsekvenser

I Norge ble det presentert ganske ulike narrative fremstillinger av behovet for partnerskapslovgivning, og vedtakets antatte konsekvenser. Motstanderne så på partnerskapsloven som *”(...) et brudd med den positive særstilling som ekteskapet har, og (...) derfor et helt galt signal, som kan virke undergravende på familiepolitikken på sikt”*²¹⁶. I motstandernes fremstilling av partnerskapslovens antatte konsekvenser kunne det *”(...) på lengre sikt bli en ulykke”*²¹⁷, hvor *”(...) presset på barn og unge vil øke”*²¹⁸. Dette var vanskelige konsekvenser å ta *”(...) i en tid preget av store omstillinger, rotløshet og oppløsning av normer”*²¹⁹. Dette skildreriet var krydret med dysfemismer og metaforer som ikke levnet tvil om hvilke assosiasjoner motstanderne ønsket å gi til partnerskapslovens konsekvenser, og hvem de ønsket at debattens aktører skulle være lojale mot. Forkjemperne beskrev et ganske annet fremtidsscenario. Fremfor å true den eksisterende samfunnsstruktur var ønsket om partnerskapslovgivning *”(...) en bekreftelse på de idealer ekteskapet bygger på, et ønske om varig samhold med gjensidig og forpliktende omsorg”*²²⁰, *”(...) en utstrakt hånd (...)”*²²¹ mot oppløsningstendensene i samfunnet. Denne fremstillingen støttet dermed opp om forkjemperkoalisjonens vektlegging av et felles verdigrunnlag med motstanderkoalisjonene, her særlig hva angår prioriteringen av samfunnet.

²¹⁶ Bondevik (KrF): St. forh. 1992-93, lov om registrert partnerskap s. 498

²¹⁷ Bondevik (KrF): St. forh. 1992-93, lov om registrert partnerskap s. 508

²¹⁸ Maribo (FrP): St. forh. 1992-93, lov om registrert partnerskap s. 503

²¹⁹ Lahnstein (SP): St. forh. 1992-93, lov om registrert partnerskap s. 512

²²⁰ Sætre (A): St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 496

²²¹ Holand (SV): St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 532

7.6 Konklusjon

Den tilsynelatende likheten mellom forkjempernes og motstandernes verdigrunnlag blir moderert av analysen av forholdet mellom det grunnleggende samfunnssyn og hvilke strategiske verdier aktørene utledet fra det. Som nevnt var prioriteringen av grunnverdier som aksept, rettferdighet og prioritering av samfunnet og kristen etikk stort sett til stede - om enn med ulik betydning og i ulik grad – i begge politiske meningskoalisjoner, mens prioriteringen av individet bare fantes hos lovens forkjempere. Folkeaksjonen mot partnerskapsloven argumenterte ikke på et vis som gjør det mulig å plassere dem i verdikategoriene aksept og rettferdighet, men grupperingens ønske om å helbrede homofile vitner om at ønsket om å *forbli* homofil ikke var akseptert.

Analysen av betydningen av verdiene i det grunnleggende samfunnssynet har vist til dels store forskjeller mellom meningskoalisjonene i hvilken strategi som ble valgt for å oppnå disse verdiene, med andre ord hvilket meningsinnhold de ga disse tvetydige begrepene. Tabell 8 oppsummerer forholdet mellom meningskoalisjoner, grunnleggende samfunnssyn, strategiske vurderinger og holdning til partnerskapsloven.

Tabell 8: Kjerneverdier i den norske debatten

Meningskoalisjoner og deres aktører	Grunnleggende samfunnssyn	Strategi
Forkjempere: LLH, SV, AP (regjeringen), flertallet i FrP, mindretallet i H og SP, mindretallet av de kristelige høringsinstansene, flertallet av de kjønnspolitiske og homopolitiske instansene, enkelte juridiske instanser	Prioritering av individet	Individets valgfrihet, inklusiv det homofile individ
	<i>eller</i>	<i>eller</i>
	Prioritering av samfunnet (og kristen etikk)	Partnerskapet som bekreftelse av ekteskapets særstatus, medmenneskelighet, nestekjærlighet
	Rettferdighet	For homofile, sett i lys av heterofiles rettigheter til å velge mellom ekteskap og samboerskap
	Aksept	Av homofile parforhold og personer
Politisk motstanderkoalisjon: KrF, flertallet i H og SP, mindretallet i FrP, flertallet av de kristelige høringsinstansene, mindretallet av de kjønnspolitiske instansene, enkelte juridiske instanser	Prioritering av samfunn og kristen etikk	Ekteskapets status, kristen seksualmoral, hensynet til ungdommen
	Rettferdighet	Mellom homofile og andre former for bofelleskap
	Aksept	Holdningsendring ønskelig, men ikke del av denne debatten
		<i>eller</i>
		Aksept av det homofile menneske, men ikke den homofile handling
Religiøs motstanderkoalisjon: Folkeaksjonen mot partnerskapsloven samt en representant for Fremskrittspartiet	Prioritering av samfunn og kristen etikk	Beskytte samfunnet mot homofil påvirkning, bibelsk seksualmoral, helbrede homofili

Prioriteringen av *rettferdighet* tok form av både en sidestilling av homofile og heterofile par, samt sidestilling av homofile samboere og andre former for bofelleskap. De to definisjonene forble uforenelige gjennom debatten, og skillelinjene mellom definisjonene av begrepet rettferdighet fulgte grensene mellom meningskoalisjonene. Det samme gjelder tolkningen av kristen etikk, som henholdsvis ble sett som vektlegging av nestekjærlighet og medmenneskelighet, og bibelsk seksualmoral. Også prioriteringen av samfunnet fikk ulikt meningsinnhold, fra enten å bety oppmuntring til homofile om å inngå varige forhold og dermed bekrefte ekteskapets idealer, eller å bety et ønske om å beskytte samfunnets verdigrunnlag og ekteskapets status mot trusselen fra homofili og partnerskapet.

Definisjonen av begrepet *aksept* fulgte ikke meningskoalisjonenes skillelinjene like klart. For den politiske motstanderkoalisjonen er dette særlig klart, ettersom det i denne var ulikt hvorvidt aktørene skilte mellom homofile handlinger og homofile mennesker. Akseptrelaterte verdier, i betydning aksept av både homofile mennesker og handlinger, var et prioritert mål både i argumentasjonen til forkjemperkoalisjonen, og enkeltaktører i den politiske motstanderkoalisjonen.

Den norske debatten om partnerskapslovgivning førte ikke til endringer verken i koalisjonenes grunnleggende samfunnssyn eller strategiske verdier, og heller ikke i koalisjonenes størrelse i forhold til hverandre. Endring kan først spores i sammenligning med tidligere homo-relaterte policydebatter. Dette gjelder særlig i forhold til ønsket om psykososiale forbedringer for homofile, som nå var reformulert til et ønsket om aksept gjennom sidestilling med heterofile par. I tillegg hadde prioriteringen av samfunnet utviklet seg fra kun å brukes i argumentasjon for å beskytte samfunnet mot homofili, til nå å argumentere ut fra partnerskapet som en bekreftelse av samfunnets verdigrunnlag.

Analysen av meningskoalisjonenes grunnleggende samfunnssyn og betydningen av retorikk leder altså til tre hovedkonklusjoner. Først og fremst var et kun prioriteringen av individet som ledet til et klart standpunkt i forhold til partnerskapsloven, mens de andre verdikategoriene ble brukt i argumentasjon både for og mot loven. For det andre viste analysen av debattens strategiske verdier at verdiene som lå til grunn for det divergerende synet på partnerskapslovgivning fantes i denne kategorien. Dette underbygges av vanskene med å skille argumentasjon basert på faktisk overbevisning og argumentasjon fremmet av strategiske hensyn, på grunn av tvetydigheten i det grunnleggende samfunnssynet. For det tredje viste analysen en klar sammenheng mellom religiøst syn på homofili og motstand mot partnerskapslovgivning, og essensialistisk-konstruktivistisk homofilisyn og støtte til partnerskapsloven. Igjen var endringen kun å spore i sammenligning med tidligere policydebatter. Debatten viste klar sammenheng mellom konstruktivistisk/essensialistiske syn på homofili og positiv holdning til partnerskapslovgivning, og religiøst/essensialistiske homofilisyn og motstand mot partnerskapslovgivning. Nærmere bestemt viser en sammenligning med de tidligere policydebattene at religiøst/essensialistiske årsaksforklaringer klart hadde mistet terreng i forhold til konstruktivistisk/essensialistiske syn.

8. Instrumentelle prioriteringen i den norske debatten

Analysen av grunnleggende samfunnssyn, strategiske verdier og retorikk viste at det på kort sikt ikke skjedde noen særlige endringer verken i forhold til vektlegging av kjerneverdier eller begrepsdefinisjoner. Sett i forhold til debattene om straffelovgivning og antidiskriminering viste analysen at det derimot på lang sikt hadde skjedd en endring i synet på homoseksualitet, og dermed også - for enkelte - på innholdet i prioriteringen av samfunnet. Spørsmålet er så om debatten mellom meningskoalisjonene, både i betydning vektlegging av kjerneverdier og bruk av retorikk, hadde innvirkning på de instrumentelle standpunktene. De gjeldende instrumentelle prioriteringer for partnerskapsdebatten var dels hvorvidt man skulle vedta partnerskapslovgivning basert på ekteskapsloven, eller endringer i formuesrettslige forhold. Diskusjonen rundt tilknytning til ekteskapsloven dreide seg særlig om hvorvidt partnerskapet skulle unntas rett til adopsjon og vielse, samt om det skulle innføres krav om bosettelse og statsborgerskap.

8.1 Arv fra tidligere forslag til juridisk regulering av homofile parforhold

Som det historiske kapitlet viser er det to hovedskillelinjer i forslagene til juridisk regulering av homofile parforhold. Forslagene skiller seg først og fremst fra hverandre når det gjelder hvorvidt forslagstillerne ønsket å vedta endringer i formuesrettslige forhold, eller om de ønsket tilknytning til ekteskapslovgivningen. Innad i den sistnevnte gruppen skilte forslagene lag når det gjelder hvorvidt homofile par skulle få alle ekteskapets rettsvirkninger, eller om visse rettigheter skulle ekskluderes. I Norge var det periodisk motstand innen homobevegelsen mot å knytte den juridiske reguleringen av homofile parforhold opp mot den eksisterende ekteskapslovgivningen, både når det gjelder ønsket om likestilling mellom enslige og personer i parforhold, og når det gjelder kritikk av prinsippet om felleseie og gjensidig forsørgelsesplikt²²². Denne motstanden var imidlertid ikke lenger å spore i debatten om partnerskapslovgivning. Homobevegelsens forslag om partnerskapslovgivning anno 1990 inneholdt alle unntakene som ble vedtatt i den danske loven. Det samme gjelder det forslaget som ble fremmet fra politisk hold samme år. Dette gjelder også regjeringens gjenfremsettelse av forslaget i 1992. Etter det danske vedtaket om partnerskapslovgivning er det ikke lenger

²²² Enderud m. fl (1996)

mulig å spore endringer verken internt i partiene eller i homobevegelsen. Forslagene fra 1990 ble derfor vedtatt i sin opprinnelige form.

8.2 Debatten om økonomisk-juridisk regulering av homofile parforhold

På tross at det ikke siden vedtaket av lov om husstandsfellesskap i 1991 var fremmet forslag om lovgivning basert på privatrettslige avtaler fremfor tilknytning til ekteskapslovgivning, var dette ønsket fremdeles levende under debatten om partnerskapsloven. Da det norske Barne- og familiedepartementet sendte forslaget om partnerskapslovgivning ut på høring, var det skissert fire hovedalternativer for lovregulering av homofile parforhold²²³. Alternativ 1, som var støttet av departementet, var identisk med forslaget til lov om registrert partnerskap av 1990. Alternativ 2 var mer begrensede rettsvirkninger av registrert partnerskap, herunder særlig formuesrettslige områder som arv, skifte og formue. I dette alternativet var gjensidig forsørgelsesplikt også vurdert, i tillegg til sidestilling mellom homofile par og ektefeller når det gjelder trygde- og skatteordninger. Alternativ 3 var en utvidelse av lov om husstandsfellesskap, og alternativ 4 var en felles lov for heterofile samboere og homofile par om begrensede spørsmål.

På tross av at det i det norske høringsnotatet var skissert fire ulike løsninger på hvordan homofile parforhold burde reguleres, var det alternativ 1 og 3 som fikk mest oppmerksomhet i den politiske debatten. Skillet mellom aktørene gikk i hovedsak mellom hvorvidt de ønsket lov om registrert partnerskap, eller om de ønsket ett av de andre tre alternativene. Partnerskapslovens politiske motstandere posisjonerte seg i liten grad mellom de tre mindre vidtgående alternativene, med unntak av at enkelte motstanderne ønsket en utvidelse eller justering av den allerede eksisterende lov om husstandsfellesskap. Folkeaksjonen mot partnerskapsloven posisjonerte seg ikke i forhold til disse alternativene.

8.2.1 Relevant lovgivning før vedtaket av partnerskapslovgivning

Før forslaget om registrert partnerskap ble vurdert på politisk hold, var de økonomiske rettighetene til norske homofile og lesbiske begrensede. Nærmere bestemt var det ingen mulighet til å inngå formuesrettslige avtaler som ga partene gjensidig økonomisk ansvar. Formuesforholdene var dermed som i et ekteskap med særeie, hvor felleseie kun kunne oppnås ved at bopel eller lignende ble anskaffet i fellesskap med begge navn på skjøtet. Norske beslutningstakere hadde valgt å konsentrere seg om å sikre rett til felles innbo og bolig

²²³ Barne- og familiedepartementet: *Høringsnotat. Regulering av homofilt samliv. Partnerskapslov*. Datert 6. Juli 1992

når husstandsfellesskap opphører, nærmere bestemt vedtaket anno 1991 av lov om husstandsfellesskap. Dette var en rettighet homofile delte med andre samfunnsgrupper.

8.2.2 Debatten om valg av økonomisk-juridisk regulering basert på ekteskapslovgivning, eller mindre vidtrekkende juridiske løsninger

Valg av økonomisk-juridisk løsning hang sammen med meningskoalisjonenes rettferdighetsbegrep. Lovens forkjempere valgte derfor sidestilling med det heterofile ektepar. Ettersom lovens politiske motstanderkoalisjon i stedet gikk inn for en sidestilling mellom homofile par og andre former for bofellesskap, var det her rom for diskusjon om hvordan en felles lovgivning for disse gruppene burde utformes. Som nevnt var alternativ 3, en utvidelse av lov om husstandsfellesskap, det alternativet som hyppigst ble fremmet. I tillegg ble det foreslått å vurdere nærmere arverettslige regler og arveavgift, men fortrinnsvis etter en utredning av alternative juridiske løsninger og homofiles behov fremfor andre grupper. Skillet mellom tilknytning til ekteskapsloven og ønsket om juridiske løsninger fritatt fra denne følger også hovedskillet mellom forkjemperne og majoriteten av den politiske motstanderkoalisjonens fremming av aksept-relaterte verdier. Dette skyldes at partnerskapslovgivningen innebar en aksept av homofilt samliv og dermed seksualitet, men lov om husstandsfellesskap også dekker blant andre søsken. Lov om husstandsfellesskap kunne dermed ses løsrevet fra offentlig aksept av homoseksuelle handlinger. Dette skillet kan forklare at lov om husstandsfellesskap ble vedtatt enstemmig på Stortinget i 1991²²⁴

8.2.3 Den vedtatte lovens økonomisk-juridiske bestemmelser, sett i forhold til forslaget av 1992

De norske forkjemperne var entydige i sitt valg av økonomisk-juridisk løsning, i motsetning til motstandernes vaghet rundt prioritering av alternative løsninger. Verken ønsket om andre juridiske løsninger enn tilknytning til ekteskapslovgivningen, eller ønsket om utredning av andre løsninger nådde frem i Stortingsdebatten, og forslaget fra 1990 ble vedtatt i sin opprinnelige form.

²²⁴ Voteringsresultat fra Odelsting 7/6-99 kl. 16.45.27. Inst. O nr. 72

8.3 Debatten om homofile og barn

Som vist i oversikten i tabell 3 kapitel 2 kom det i Norge allerede i 1973 et forslag om partnerskapslovgivning hvor det forslagstillerne kalte ”foreldrerettigheter” også skulle innvilges. Da forslaget om partnerskapslovgivning ble gjentatt etter det danske partnerskapsvedtaket, var adopsjon unntatt i forhold til ekteskapslovgivningen – også i forslaget fra DNF’48. Denne utelatelsen var kritisert av andre homoorganisasjoner og av en av de kristne organisasjonene, men møtte liten motstand på Stortinget. I følge de tilgjengelige kildene posisjonerte Folkeaksjonen mot partnerskapsloven seg ikke i forhold til dette spørsmålet.

8.3.1 Stortingsdebatten om adopsjonsrettigheter

Den nyere politiske debatten om eksklusjon av adopsjonsrettigheter bar lite preg av å være en diskusjon for eller mot adopsjonsrett, et tegn på at forkjempenes ønske om juridisk likestilling mellom homofile og heterofile i liten grad strakk seg til spørsmålet om homofiles rett til å være foreldre. Snarere bar diskusjonen preg av ulike begrunnelser for utelatelsen. Den norske debatten var sentrert rundt hensynet til internasjonale konvensjoner, og hvilke behov som måtte tas hensyn til. I tillegg var spørsmålet om adopsjonsrettighetens rolle i fremtidig lovgivning viktig i den norske debatten.

Barne- og familiedepartementet argumenterte ut fra internasjonale konvensjoner i sin avgjørelse om å utelate adopsjonsrettigheter. Nærmere bestemt fryktet de at en slik rettighet ville skape ”(...) store problemer i forhold til avgiverlandene, dersom registrerte partnere skulle få lov til å adoptere sammen”²²⁵. På Stortinget og i høringsuttalelsene fikk imidlertid hensynet til barnet og dets oppvekstvilkår større betydning. Lovens motstandere, og også flere av dens forkjempere, argumenterte ut fra barnets rett ”(...) til en far og en mor – iallfall når far og mor skal ha samfunnets hjelp til å gjøre det mulig”²²⁶. Hensynet til barnets beste var imidlertid ikke et entydig begrep, og ble også brukt i argumentasjonen for partnerskapsloven. Både i deler av homobevegelsen og i en av de kristne organisasjonene ble det ansett som i

²²⁵ Barne- og familiedepartementet: *Høringsnotat. Regulering av homofilt samliv. Partnerskapslov*. Datert 6. Juli 1992. S. 62

²²⁶ Høegh (H) St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 501 og 503

strid med hensynet til barnet å ”(...) tilsidesette de mange, sterke bindinger som fins mellom et barn og den sosiale mor eller far, og som knytter dem til hverandre”²²⁷.

Debatten om adopsjonsrettigheter i fremtidig lovgivning gikk i to forskjellige retninger, hvor aktørene i debatten enten ønsket å sikre seg at adopsjonsrettigheter ikke kunne vedtas i fremtiden, eller ønsket å skille adopsjonsspørsmålet fra partnerskapsdebatten ved å foreslå å overlate diskusjonen til en eventuell revidering av adopsjonslovgivningen. Denne løsningen på problemet stred imidlertid mot synet til både enkelte forkjempere og samtlige motstandere, ettersom de så det som et forsøk på å ”(...) åpne for adopsjon, i hvert fall ikke utelukke det for fremtiden – når det gjelder homofile parforhold. Og det er interessant, for hvis så skulle skje, er også den ene av de to forskjellene på ekteskapsloven og denne loven borte”²²⁸.

8.3.2 Vedtaket i forholdt til forslaget av 1990

Unntaket i forhold til ekteskapets bestemmelser om adopsjonsrettigheter møtte altså ingen motstand blant lovens motstandere, og splittet i tillegg forkjemperne. Forkjemperne plasserte seg på en skala fra fulle adopsjonsrettigheter og rett til inseminasjon, via rett til stebarnsadoptsjon, til støtte til unntaket av adopsjonsrettigheter²²⁹. De to førstnevnte grupperingene var kun å finne i deler av homobevegelsen, kvinnebevegelsen og en av de kristne organisasjonene, men tross disse bestrebelsene for å få vedtatt adopsjonsrettigheter forble motstanden på Stortinget stabil og i klart flertall. På tross av at ingen av Stortingsrepresentantene gikk aktivt inn for adopsjonsrettigheter finnes det tegn på at dette ble utelatt at strategiske hensyn og ikke som følge av overbevisning. ”Personleg mener eg at det er mange gode argument som tilseier en juridisk likestilling også på dette området”²³⁰, uttalte Kjellbjørg Lunde (SV) i odelstingsdebattens siste minutter – da odelstingsflertallet for loven allerede var sikret. Med unntak av denne uttalelsen relaterer den øvrige argumentasjonen klart mot hensynet til prioritering av samfunnet, og – for den politiske motstanderkoalisjonens vedkommende – ønsket om å sementere skillet mellom partnerskap og ekteskap. De strategiske vurderingene må ses i sammenheng med motstandernes definisjon av ekteskapet som en ramme rundt barns oppvekst, samt definisjonene av begrepene rettferdighet og aksept. Hva rettferdighetsbegrepet angår ble lik rett til adopsjon utelatt med dette instrumentelle

²²⁷ Karen-Christine Friele: høringsuttalelse til lov om registrert partnerskap. Datert 15.09.92

²²⁸ Bondevik (KrF) St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 499

²²⁹ Kvinnefronten var alene om å foreslå rett til inseminasjon, og sammen med Friele var de alene om å gå inn for fulle adopsjonsrettigheter. Kvinnefronten: Høringsuttalelse til lov om registrert partnerskap. Udatert

²³⁰ Kjellbjørg Lunde (SV) St. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 495

standpunktet, og hva begrepet aksept angår ble det ikke kjempet for homofiles rett til aksept som foreldre. Som i de foregående del-debattene førte heller ikke debatten om adopsjonsrettigheter til en endring i forhold til forslaget av 1990.

8.4 Debatten om homofiles rett til vigsel

Vielse har aldri vært foreslått i de norske forslagene om juridisk regulering av homofile parforhold, og i forslagene basert på ekteskapslovgivningen var dette unntaket klart. Skillelinjene fulgte departementets argumentasjon om at partnerskapet kun skulle ta del i ekteskapets økonomisk-juridiske goder, og ikke de religiøse. Skillet gikk dermed mellom i hvilken grad aktørene og koalisjonene faktisk mente at den foreslåtte rammen rundt partnerskapsinngåelse var tilstrekkelig for å gi et klart skille mellom partnerskapet og ekteskapet med dets religiøse verdigrunnlag, og henger i så måte sammen med debatten om definisjonen av begrepet partnerskap og ønsket om å prioritere samfunnet.

I debattens ene ytterkant fantes ønsket om et fullstendig skille mellom den økonomisk-juridiske og religiøse dimensjon *både* for ekteskapet og partnerskapet. Denne argumentasjonen ble fremmet av de aktørene innen forkjemperkoalisjonen som ikke var representert på Stortinget. Her ble det fremmet ønsket om å vedta ”(...) *plikt til å gjennomføre en slags borgerlig vielse eller å inngå en borgerlig kontrakt for å ivareta de juridiske aspekter ved ekteskap og partnerskap, mens spørsmålet om en kirkelig velsignelse eller vielse er en frivillig tillegghandling hvis kriterier og innhold Kirken i så fall har det fulle herredømme over*”²³¹. Blant denne løsningens tilhengere var det varierende hvorvidt det ble fremmet ønske om å gå inn for retten til kirkelig velsignelse av homofile parforhold. Fra en av de kirkelige organisasjonene og fra en av de homofile organisasjonene ble det i stedet fremmet ønske om at ”(...) *homofile og lesbiske par som føler de har behov for det, bør ha den samme muligheten til å få sitt forhold velsignet av kirken som det heterofile par har*”²³². Norges kristelige studentforbund tok i sin argumentasjon høyde for at enkelte prester kan ha problemer med å akseptere en homofil livsførsel. Etter deres mening burde dette ikke være av betydning, da ”*En forbønns- eller velsigneshandling i kirken betyr ikke at forrettende prest (eller kirken) tar ansvar for det liv et par skal leve eller legitimerer deres handlinger. Slik er det idag ved enhver ekteskapsinngåelse i kirken, slik må det også være der et homofilt par ønsker forbønn eller velsignelse i kirken*”.

²³¹ Clemet (H) Lt. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 46

²³² Fellestrådet for Homofile og Lesbiske Organisasjoner i Norge: Høringsuttalelse til lov om registrert partnerskap. Datert 13.09.92

Hoveddelen av lovens forkjempere gikk også inn for et skille mellom partnerskapet og ekteskapets religiøse innhold. Eksempelvis vektla høringsnotatet partnerskapet som en rent økonomisk-juridisk avtale, i motsetning til ekteskapets religiøse dimensjon. Vigsel var dermed utelukket, ” (...) da dette er kirkens anliggende der kirken selv bestemmer”²³³. Forkjempernes flertall ønsket derfor å innføre en høytidelig ramme rundt partnerskapsinngåelse som hadde ” (...) en viss parallellitet med borgerlig inngåelse av ekteskapet, uten at det dermed blir et identisk opplegg hva rituale og formular angår”²³⁴.

På skalaens andre ytterpunkt fantes motstanden både mot seremonier tilsvarende den kirkelige og den borgerlige ekteskapsstiftelse. Denne holdningen var hovedsakelig grunnet i et syn på ekteskapets religiøse og økonomisk-juridiske sider som uadskillelige. Nærmere bestemt ble det hevdet at etter ”(...) kirkens syn er det den økonomisk/juridiske kontrakt som er selve saken. Et borgerlig inngått ekteskap er likeverdig med, og det samme som et ekteskap inngått i kirken”²³⁵. Ettersom ”(...) en vielsesseremoni (...) for sterkt [vil] synliggjøre likheten med det heterofile ekteskap”²³⁶, var det ikke aktuelt med noen form for seremoniell handling rundt partnerskapsinngåelsen. Hos enkelte av lovens motstandere ble det i tillegg både foreslått å innføre reservasjonsrett for sorenskrivere eller dommere som av kristen overbevisning ikke ønsker å foreta registrert partnerskap²³⁷, samt å legge partnerskapsregistreringen til løsreregisteret eller folkeregisteret²³⁸.

8.4.1 Vedtaket i forhold til forslaget av 1990

Som i debatten om adopsjonsrettigheter var det heller ikke i dette spørsmålet full enighet blant meningskoalisjon av forkjempere, og skillet går i hovedsak på mellom dem som var representert på Stortinget, og dem som ikke var det. Dette kan i seg selv tyde på at unntakene ble foretatt av strategiske hensyn. Lovens politiske motstandere stod samlet i ønsket om å skille ekteskap og partnerskap gjennom å hindre rett til seremoniell handling, herunder særlig rett til kirkelig velsignelse.

²³³ Barne- og familiedepartementet: “Høringsnotat. Regulering av homofilt samliv. Partnerskapslov” 1992

²³⁴ Sætre (AP) Ot. forh. 1992-93, Lov om registrert partnerskap. S. 500

²³⁵ Oslo Bispedømme, Høringsuttalelse til lov om registrert partnerskap. Datert 08.08.92

²³⁶ Indremisjonsselskapet: Høringsuttalelse til lov om registrert partnerskap. Datert 14.09.92

²³⁷ Alsaker (AP), Ot. forh. 1992-93. Lov om registrert partnerskap, 29. Mars 1993, s. 517

²³⁸ Sorenskriveren i Salten: Høringsuttalelse til lov om registrert partnerskap. Datert 15.09.92 Orkdal Sorenskriverembete: Høringsuttalelse til lov om registrert partnerskap. Datert 14.09.92. Etter vedtaket om partnerskapslovgivning fremmet Kristelig Folkeparti et forslag om å gi sorenskrivere rett til å reservere seg. Forslaget ble avvist av Stortinget 3. Juni 1993. Kilde: Blikk nr 7/93

Som i de foregående eksemplene førte Stortingsdiskusjonen og høringsrunden heller ikke denne gangen til en endring i vedtaket i forhold til forslaget av 1990. Unntaket kom tross det faktum at både forkjemperkoalisjonen og den politiske motstandskoalisjonen argumenterte på grunnlag av kristen etikk. Det var imidlertid et skille mellom hvordan de definerte denne verdien, ettersom den politiske motstandskoalisjonen vektla kristen seksualmoral, mens forkjemperne vektla aspekter som medmenneskelighet og nestekjærighet. Tross dette var forkjemperne – særlig dem som var representert på Stortinget – villige til å ofre rett til vigsel. Dette kan dels forklares i lys av at det også innen koalisjonen var motstand mot å vedta denne rettigheten, samt det faktum at det stred mot en høyt prioritert grunnverdi hos den politiske motstanderkoalisjonen. Med andre ord ga beslutningstakerne et klart ikke-religiøst preg til partnerskapet som institusjon, på tross av både kritikken fra homoorganisasjonene, Norges Kristelige Studentforbund og en minoritet blant stortingsrepresentantene. Den norske debatten bar også preg av at Stortinget ikke hadde en tradisjon for å skille juridiske og religiøse spørsmål på samme måte som Folketinget.

8.5 Debatten om bosettelse og statsborgerskap som forutsetning for partnerskapsinngåelse

8.5.1 Debatten om kriteriet om bosettelse og statsborgerskap

Da loven ble fremmet etter det danske vedtaket var dette unntaket i forhold til ekteskapsloven allerede inkludert²³⁹. Kriteriet om bosettelse og statsborgerskap ble ikke kritisert på Stortinget, og faktisk ikke engang diskutert. Dette må tolkes som et tegn på at unntaket var forholdsvis ukontroversielt, og hadde – i det minste av strategiske årsaker – bred politisk støtte. Spørsmålet ble kun tatt opp i enkelte av høringsuttalelsene. I den grad unntaket fikk støtte i høringsuttalelsene, ble det understreket at man ”(...) for all del ikke [ville] skape en mulighet for *proforma-partnerskap*”²⁴⁰. Kriteriet om bosettelse i Norge møtte ingen motstand, mens motstanden mot kravet om statsborgerskap ble ført ut fra ønsket om å sikre flyktninger og utenlandske studenters rett til familiegjenforening. Dette ble kun fremmet av enkelte homofile og religiøse organisasjoner.

8.5.2 Vedtaket i forhold til forslaget av 1990

Ønskene som ble fremmet i høringsuttalelsene ble ikke tatt hensyn til i den politiske debatten - verken ønskene om en ytterligere innskrenkning i forhold til ekteskapslovgivning eller ønskene om å fjerne kriteriet om statsborgerskap. Kritikken fikk ingen respons på Stortinget, og følgelig heller ikke påvirkningskraft på det endelige vedtaket²⁴¹.

²³⁹ I praksis førte denne bestemmelsen til at eksempelvis to danske statsborgere bosatt i Norge ikke kunne inngå partnerskap i Norge grunnet kriteriet om statsborgerskap, og heller ikke i Danmark grunnet kriteriet om bosettelse.

²⁴⁰ Oslo Byfogdembete: Høringsuttalelse til lov om registrert partnerskap. Datert 14.09.92

²⁴¹ I 1993 foreslo justisdepartementet å krevde at begge parter skulle ha lovlig opphold i Norge før partnerskap kunne inngås, med andre ord en innskjerping i forhold til den vedtatte partnerskapsloven. Forslaget ble ikke tatt til følge. Kilde: Blikk nr 12/93. Bestemmelsen er senere endret, for å sikre rett til å inngå partnerskap for borgere i andre skandinaviske land. For tiden (februar 2000) diskuteres på norsk politisk hold også hvorvidt bestemmelsen om statsborgerskap skal oppheves, med den begrunnelse at utenlandske studenter, flyktninger og andre uten norsk statsborgerskap skal få ta del i partnerskapsordningen så lenge de oppholder seg i landet.

8.6 Konklusjon

Den generelle trenden i den norske debatten var at det *ikke* forekom endringer i de instrumentelle standpunkt i forhold til det fremsatte forslaget fra 1990. Imidlertid kan noe endring spores i forhold til forslagene som ble fremmet før det danske vedtaket. Dette gjelder særlig i forhold til valg av økonomisk-juridisk løsning. Ettersom partnerskapslovgivning ikke ble foreslått fra politisk hold før i 1990, lar denne endringen seg kun spore for homobevegelsens vedkommende.

Ettersom skillene i instrumentelle standpunkt innenfor forkjemperkoalisjonen stort sett fantes mellom dem som var representert på stortinget og dem som ikke var det, er det logisk å forestille seg at årsakene til at de politiske aktørene hadde mest moderate krav lå i at disse hadde større nærhet både til den politiske motstanderkoalisjonen og til selve beslutningen. Dermed kan det antas at deres vilje til å foreta strategiske ofringer av instrumentelle standpunkt var høyere enn hos de resterende forkjemperne. Denne påstanden underbygges av en uttalelse fra Gro Harlem Brundtland, statsminister under partnerskapsdebatten: ”*Det var enighet om at vi ikke skulle reise spørsmål om adopsjon, men at det [partnerskapsloven] forøvrig skulle være et lovverk bygget på full likestilling med ekteskap. Jeg føler fremdeles at det kunne være det beste grunnlaget*”²⁴². Sett i dette lyset blir det tydelig at de instrumentelle prioriteringene ble foretatt som ledd i en strategi for å få vedtaket gjennom.

Når det gjelder betydningen av retorikk, er det tydelig at det definitoriske skillet mellom partnerskap og ekteskap var gjennomgående trekk ved debatten. Motstandskoalisjonenes fremstilling av partnerskapet som en trussel mot samfunnets verdigrunnlag var i opposisjon til forkjempernes beskrivelse av partnerskapet som en bekreftelse på samme. De instrumentelle unntakene kan ses som et forsøk på å synliggjøre skillet mellom partnerskap og ekteskap, og dermed senke det politiske konfliktnivået. Det faktum at en tilknytning til ekteskapet ble valgt fremfor andre juridiske løsninger vitner også om at definisjonen av homofili som syndig og umoralsk ikke lenger hadde majoritet. Imidlertid kan religiøse årsaksforklaringer være medvirkende til enkeltaktørers ønske om å hindre rett til vigsel.

²⁴² Brev fra Gro Harlem Brundtland til Berge-Andreas Steinsvåg (tidligere styremedlem i DNF'48), datert 20. november 1998

9. Konklusjon

Policy overfor homofile har endret seg kraftig siden midten av 1970-tallet, både i Danmark og Norge. Men hvordan kan det forklares? Hvilke verdier lå til grunn for viljen til først å anse homofiles levekår og rettigheter som et politisk ansvar og dermed de folkevalgtes anliggende, og deretter å innvilge homofile par rettigheter på linje med heterofile par? Hvilken betydning hadde retorikk, og i hvilken grad spilte diffusjon fra Danmark inn på det norske vedtaket? I hvilken grad var teorigrunnet fruktbart for å forklare vedtaket?

9.1 *Teorigrunnetts anvendelighet*

9.1.1 Teorien om verdistrukturer og meningskoalisjoner som verktøy for operasjonalisering av materialet

Sabatier og Jenkins-Smiths teori om verdiendringer og meningskoalisjoner viste seg for det meste å være et fruktbart verktøy for analysen av forutsetninger for partnerskapsvedtaket i Danmark og Norge. Teorien hadde særlig anvendelighet som middel til å operasjonalisere datamaterialet og gjøre det oversiktlig. Dette gjelder både ved å aggregere antall aktører ned til et oversiktlig sett meningskoalisjoner, og ved å tilby et verktøy for å dele debattens verdier inn i analytiske, sammenlignbare kategorier. I analysene av partnerskapsloven viste det seg særlig gunstig at teorien ikke opererer på et institusjonelt nivå ettersom bruken av meningskoalisjoner som analytisk kategori fikk frem uenighet internt i organisasjonene – et fenomen som var utbredt i begge landene.

9.1.2 Teorigrunnetts evne til å predikere og forklare policyendringer

Når det gjelder teorien om meningskoalisjoner og verdistrukturers evne til å predikere policyendring ut fra hvilke verdityper som var på spill, viste den seg her fruktbar på enkelte punkt. Først og fremst gir inndelingen i verdikategorier mulighet til å synliggjøre den tilsynelatende uforutsigbare dynamikken mellom verdier og standpunkt. Som Dag Stenvoll viste i sin analyse av abort som politisk og moralsk tema, eksisterer det en ”nokså

*uforutsigbar dynamikk mellom verdier og standpunkt, noe som er viktig for å forstå den fosterpolitiske debatten på 1990-tallet*²⁴³. Stenvoll viste til eksempler på hva som kan springe ut av en slik uforutsigbar dynamikk, og flere av problemstillingene han skisserer har ikke mindre gyldighet for den nyere homofilidebatten:

- *Det er mulig ut fra samme sett verdier å innta tilsynelatende motstridende synspunkter i samme sak.* I nyere homofilidebatt var dette særlig synlig ved at aktører enes om viktigheten av at ekteskapet skal beholde sin særstatus, men skiller lag ved sitt syn på hvorvidt vedtaket av partnerskapslovgivning vil styrke eller svekke ekteskapet. Med andre ord er det ikke et entydig forhold mellom hvilke kjerneverdier som fører til hvilke instrumentelle vedtak
- *En kan ut fra forskjellige verdsett og motiver nå den samme konklusjonen i en gitt sak.* Dette gjaldt når både enkeltpersoner innen homobevegelsen samt enkelte kristelige organisasjoner begge går inn for at partnerskapsloven ikke skal vedtas. Her gjelder det samme uforutsigbare forholdet mellom kjerneverdier og instrumentelle standpunkt som i foregående eksempel

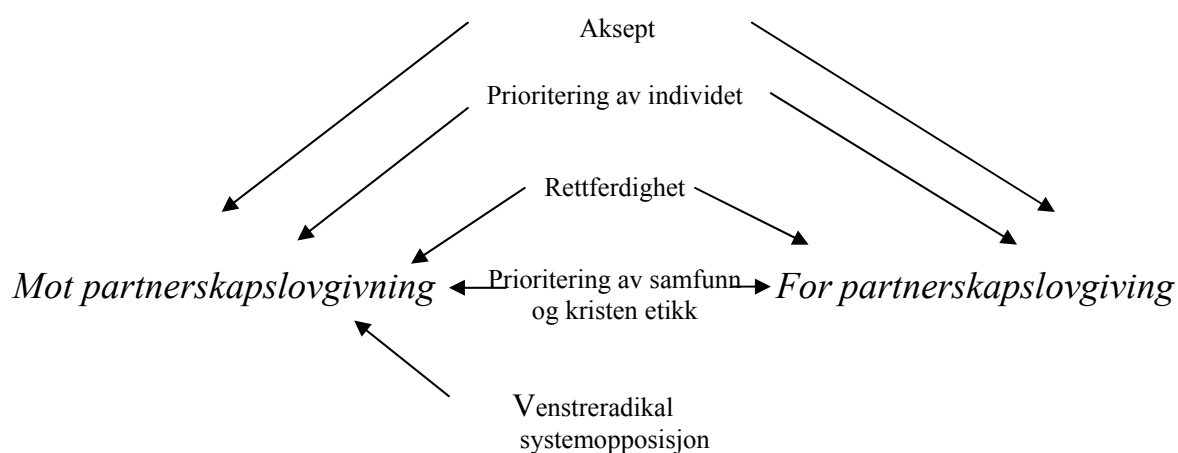
Sabatier og Jenkins-Smiths teori viste seg imidlertid mindre fruktbar når det gjelder dens evne til å predikere *hvilke verdityper* som er mest utsatt for endring. Som vist i analysene av de to landene gjelder dette særlig teoriens prediksjon om at verdiene i det grunnleggende samfunnssyn vil være mest motstandsdyktig mot endring, og at sannsynligheten for policyendring er mindre hvis det er verdier fra denne kategorien som står på spill. Sett i lys av Stones teori om retorikk og de herværende analyser må teoriens antagelse om at aktørenes preferanser innen kategorien kjerneverdier imidlertid modereres. Eksemplene fra de danske og norske partnerskapsdebattene gir grunnlag for innvendinger mot teoriens antagelser på dette punktet. Som antatt i Stones teori om retorikk er argumentasjon basert på slike tvetydige verdier i flere tilfeller ledd i en strategi snarere enn representativt for en faktisk overbevisning. Dette gjelder særlig verdier som er representert i det grunnleggende samfunnssyn.

²⁴³ Stenvoll 1998 s. 67

9.2 Grunnverdienes tvetydighet

Det var både likheter og forskjeller i hvilke grunnleggende samfunnssyn som ble fremmet i partnerskapsdebatten i Danmark og Norge. Prioriteringen av rettferdighet og aksept-relaterte verdier fantes i begge land, det samme gjorde argumentasjon basert på prioriteringen av samfunnet og individet. I tillegg fantes argumentasjon basert systemopposisjonell grunnholdning kun i Danmark. Det er imidlertid forskjeller i hvor høyt disse grunnleggende verdiene var prioritert i de to landene. Det er tydelig at argumentasjon basert på prioritering av individet var langt hyppigere brukt i Danmark en i Norge, mens argumentasjon basert på prioritering av samfunnet og det kristne verdigrunnlag var klart mest utbredt i Norge. En sammenligning av hvilke holdninger til partnerskapsloven som ble utledet av de ulike grunnleggende verdiene i Danmark og Norge viser tydelig begrepenes tvetydighet:

Figur 6: Dynamikk mellom grunnverdier og holdning til partnerskapsloven

Som oversikten viser var det kun prioriteringen av venstreradikal systemopposisjon som ble brukt i entydig argumentasjon mot partnerskapsloven. Hva de resterende grunnleggende verdiene angår ble det tatt til inntekt for både motstand mot og støtte til loven. Som analysene av de to landene viser har dette sammenheng med at grunntermene som beskriver det grunnleggende samfunnssynet er tvetydig, og derfor kan brukes som ledd i en strategi uten at det dermed er gitt at de representerer aktørenes faktiske grunnholdning. Som nevnt gir materialet ikke svar på utbredelsen av stjålet retorikk i de to debattene, men flere indikasjoner

peker mot at det forekom. For Danmarks vedkommende kommer dette blant annet frem i sammenligningen med grunnverdiene som ble fremmet i debatten om kunstig inseminasjon, ettersom aktører som argumenterte ut fra individuelle verdier under partnerskapsdebatten her vektla kollektivistiske verdier. For Norge blir det eksempelvis tydelig gjennom den høye vektleggingen av kollektivistiske verdier. Dette gjelder særlig argumentasjon basert på den normative vurderingen av at samfunnet burde tilrettelegge for muligheten til langvarige forhold, et aspekt som ble vektlagt selv av dem som argumenterte på basis av prioriteringen av individets frie valg. Sett i lys av dette er det tydelig at verdigrunnlaget som ligger til grunn for partnerskapsvedtaket *ikke* lar seg spore i det grunnleggende samfunnssyn, og at endringer i dette dermed ikke har betydning.

9.3 Betydningen av strategiske verdier, retorikk og syn på homoseksualitet

Som nevnt i analysene av debattens strategiske verdier var retorikk basert på dette verdinivået langt mer entydig i forhold til hvilket syn på partnerskapslovgivning det ble brukt til å forfekte. Sammenlignes forholdet mellom syn på partnerskapslovgivning, grunnleggende verdier og strategiske verdier i de to landene, trer verdigrunnlaget som førte til partnerskapslovgivning tydeligere frem.

Tabell 9: Forholdet mellom grunnleggende verdier, strategiske verdier og syn på partnerskapslovgivning

Grunnleggende samfunnssyn	Holdning til partnerskapsloven	Strategiske verdier i Danmark	Strategiske verdier i Norge
Prioritering av individet	FOR	Valgfrihet	Valgfrihet
	MOT	Rett til å hemmeligholde seksuell legning	
Prioritering av samfunnet	FOR		Partnerskapet som bekreftelse av ekteskapets status
	MOT	Partnerskapet som trussel mot ekteskapets status, hensynet til ungdommen	Partnerskapet som trussel mot ekteskapets status, hensynet til ungdommen
Kristen etikk	FOR	Individets valgfrihet i religiøse spørsmål	Medmenneskelighet, nestekjærlighet
	MOT	Kristen seksualmoral	Kristen seksualmoral

Rettferdighet	FOR	Sammenligning av homofile par og heterofile par	Sammenligning av homofile par og heterofile par
	MOT	Sammenligning av homofile par og andre former for bofellesskap	Sammenligning av homofile par og andre former for bofellesskap
Aksept	FOR	Av homofile parforhold og personer	Av homofile parforhold og personer
	MOT	1) Gjennom likestilling av alle samlivsformer 2) Gjennom andre midler enn partnerskapsloven	1) Av det homofile menneske, men ikke den homofile handling 2) Gjennom andre midler enn partnerskapsloven

På grunnlag av sammenligningen kan det slutes at verdier som ønsket om å gi det homofile individ valgfrihet i forhold til samlivsform og religion, ønsket om å akseptere homofile personer og handlinger, et rettferdighetsbegrep som sidestiller homofile par og heterofile par og et syn på partnerskapet som en bekreftelse av ekteskapet alle er bestanddeler i et politisk klima hvor vedtak av partnerskapslovgivning er gjennomførbart. Motsatt viser sammenligningen at forekomsten av ønsket om å beskytte det homofile individ mot offentliggjøring av seksuell legning, prioritering av bibelsk seksualmoral, ønsket om *ikke* å gi homofile handlinger et offentlig legitimerende stempel, et rettferdighetssyn som sammenligner homofile par med andre former for husstander enn det heterofile ekteskap, samt et syn på partnerskapet som ødeleggende for ekteskapets status alle er bestanddeler i et politisk klima hvor vedtak av partnerskapslovgivning vanskeliggjøres. Det samme gjelder for den systemopposisjonelle kritikken av prioritering av parforhold fremfor enslige. Sett i lys av partenes tilsynelatende like grunnleggende samfunnssyn, kan argumentasjon basert på strategiske verdier også ses på som et retorisk forsøk på å bestemme definisjonen av verdiene i det grunnleggende samfunnssynet, som middel til å dempe eller unngå politisk konflikt.

På parti- og organisasjonsplan vil sannsynlighet for vedtak av partnerskapslovgivning kun gjenspeiles i den grad institusjonene har tatt standpunkt til strategiske verdier av betydning for dette, noe som i liten grad var tilfelle for de danske og norske partiene. Dette gjelder med unntak av KrF i begge land, som begge klart posisjonerte seg i forhold til bibelsk seksualmoral. Dermed kan det slutes at KrF's lave oppslutning i de to landene var en medvirkende faktor til muligheten for å vedta partnerskapslovgivning.

Spørsmålet er så om det her skisserte strategiske verdigrunnlaget er en uavhengig variabel i forhold til sannsynligheten for vedtak av partnerskapslovgivning. Sett i lys av den entydige historiske utviklingen mot essensialistisk-konstruktivistiske årsaksforklaringer, er det mer sannsynlig at *årsaksforklaringer overfor homofili* er den bakenforliggende variabel, mens strategiske verdier reelt er mellomliggende. Denne konklusjonen underbygges både ved å se på religiøse årsaksforklaringer og essensialistisk-konstruktivistiske forklaringer. Religiøse årsaksforklaringer står bak synet på homofili som syndig og unaturlig, og derfor uønsket. Ut fra dette utgangspunktet umuliggjøres en sidestilling av homofile og heterofile, et syn på partnerskapslovgivning som bekreftende for ekteskapet, og en aksept av homofile handlinger. Motsatt fører essensialistisk-konstruktivistiske årsaksforklaringer - i betydning synet på homofili som medfødt, naturlig, uforskyldt og dermed verdig samfunnets beskyttelse – til de strategiske verdiene som øker sannsynligheten for vedtak av partnerskapslovgivning.

9.4 Forutsetninger for endring i instrumentelle standpunkt

Partnerskapsdebattene i de to landene førte til to nærmest identiske vedtak, og begrunnelsen for unntakene i forhold til ekteskapsloven var også svært lik i de to landene. En sammenligning av ordlyden i den danske og norske partnerskapsloven, og argumentasjonen for og mot lovens unntak i forhold til ekteskapsloven, kan fremstilles i tabellform:

Tabell 10: Instrumentelle prioriteringer i den vedtatte danske og norske partnerskapsloven

	Danmark	Norge
Juridisk alternativ	Ekteskapsloven	Ekteskapsloven
Gjelder for:	To personer av samme kjønn	To homoseksuelle
Unntak fra ekteskapslovgivning	Adopsjon Vielse Minst en part må være bosatt i Danmark, og dansk statsborger	Adopsjon Vielse Minst en part må være bosatt i Norge, og norsk statsborger
Unntakenes begrunnelse		
<i>Adopsjon</i>	Internasjonale konvensjoner	Internasjonale konvensjoner Teknisk-juridiske hensyn Barnets beste
<i>Vielse</i>	Tradisjon for å skille jus og religion som debatt-tradisjon på Folketinget	Skille jus og religion (men ikke som debatt-tradisjon på Stortinget) Kirkens selvbestemmelsesrett
<i>Bosettelse og statsborgerskap</i>	Internasjonale konvensjoner Motstand mot proforma-ekteskap Innvandringsstopp Faren for AIDS-spredning/pedofili	Internasjonale konvensjoner Motstand mot proforma-ekteskap
Begrunnelse for motstand mot unntak		
<i>Adopsjon</i>	Internasjonale konvensjoner	Internasjonale konvensjoner Barnets beste
<i>Vielse</i>	Ingen	Likhet mellom homofile og heterofile
<i>Bosettelse og statsborgerskap</i>	Ingen	Kritikk av kriteriet om statsborgerskap: flyktingers og utenlandske studenters rett til familiegjenforening

Ses de instrumentelle unntakene i forhold til de strategiske verdiene slik de er oppsummert i tabell 9, viser det seg at de instrumentelle unntakene stort sett korresponderer med de samme strategiske verdiene i Danmark og Norge. Unntakene i forhold til ekteskapsloven kan dermed

dels forklares i lys av disse. Først og fremst kan fremstillingen av partnerskapet som en trussel mot ekteskapet ses som en delforklaring på hvorfor partnerskap og ekteskap ikke ble likelydende, ettersom unntakene i forhold til ekteskapsloven sementerte skillet mellom de to lovene. Dette er imidlertid ingen tilstrekkelig forklaring. Som vist i analysene av de to landene må unntaket av rett til vigsel også ses i sammenheng med standpunktets forankring i grunnverdien kristen etikk. Unntaket kan ses som et strategisk offer for å mildne kritikk basert på bibelsk seksualmoral – her religiøse årsaksforklaringer. Unntaket av rett til adopsjon må blant annet ses i forhold til synet på homofili som en trussel mot ungdommen og religiøse årsaksforklaringer, mens kriteriene om bosettelse og statsborgerskap ikke hadde så klar forankring i debattens kjerneverdier. For dette unntakets vedkommende fantes forankringen snarere i kausaloppfatninger om hvordan det ville påvirke sannsynligheten for oppslutning om kjerneverdiene og partnerskapsvedtaket som sådan, nærmere bestemt i oppfatninger om hvilke reaksjoner vedtaket ville møte fra utlandet. For Danmarks vedkommende var unntaket også begrunnet i frykten for proforma-ekteskap, noe som må ses som en påvirkning fra den danske policydebatten om innvandring. Danmark skiller seg også fra Norge ved at den danske loven gjelder to personer av samme kjønn, mens den norske loven gjelder to homoseksuelle personer. Den danske formuleringen må ses som et forsøk på å imøtegå kritikken fra politisk hold om at vedtaket innebar en tvungen offentliggjøring av seksuell legning som forutsetning for å oppnå goder. Den valgte formuleringen må ses som et forsøk på å ”av-seksualisere” partnerskapsloven og dermed dempe kritikken om at loven innebar statlig innblanding i folks følelsesliv.

De instrumentelle unntakene i forhold til ekteskapsloven hadde tilknytning til kjerneverdiene både i Danmark og Norge. Landene skiller seg imidlertid fra hverandre når det gjelder hvorvidt det forekom endringer i de instrumentelle standpunktene i løpet av partnerskapsdebatten. For Danmarks vedkommende ble både standpunktene i forhold til homofile og adopsjon og i forhold til krav om bosettelse og statsborgerskap endret i løpet av debatten, mens de norske aktørene ikke endret standpunkt overfor instrumentelle prioriteringer. Når det gjelder endringene i løpet av den danske debatten kan disse forklares gjennom spillet mellom meningskoalisjonene innad i subsystemet rundt partnerskapsdebatten – nærmere bestemt som forsøk på å beskytte kjerneverdier, og som input fra policydebatten om innvandring. Årsakene til at den norske partnerskapsloven ble vedtatt i sin endelige form er imidlertid også å finne som diffusjon fra Danmark.

9.5 Betydningen av diffusjon fra Danmark til Norge

Den danske og norske loven var likelydende, og ettersom det norske vedtaket kom etter det danske, er det liten tvil om at diffusjon har hatt betydning for det norske vedtaket. Som nevnt i kapittel 4.3.2 fanges *graden* av diffusjonens betydning opp ved å se på diffusjon som en mellomliggende variabel, som får forklaringskraft dersom visse strukturelle og kulturelle faktorer er til stede.

Ettersom Norge og Danmark har forholdsvis likt strukturelt utgangspunkt i betydning partisystem, styrkeforhold mellom de ulike partiene og organisering av homobevegelsen, samt forholdsvis likt kulturelt utgangspunkt i form av strategiske verdier og oppslutning om årsaksforklaringer overfor homofili, kan det i liten grad hevdes at diffusjon hadde betydning som uavhengig variabel. De kulturelle og strukturelle forutsetningene for vedtak av partnerskapslovgivning var med andre ord til stede uavhengig av den tilsvarende danske prosessen. Derimot er det tydelig at det danske vedtaket hadde betydning for *tidspunktet* for partnerskapslovgivning i Norge, og for den *form* den norske partnerskapsloven fikk. Dette skyldes at de norske kravene først ble formulert – både på politisk hold og av homobevegelsen - da den danske partnerskapsloven ble vedtatt. Det er dermed grunn til å tro at det danske vedtaket fremskyndet prosessen mot partnerskapslovgivning i Norge.

Den norske lovens ordlyd, her særlig i betydning unntakene i forhold til ekteskapsloven, var klart inspirert av det danske vedtaket. Dermed er det ikke sagt at det var diffusjon som lå bak den norske partnerskapslovens unntak i forhold til ekteskapsloven. Sett i lys av det faktum at de strategiske verdiene var til dels meget like i Norge og Danmark, og sett i lys av de instrumentelle unntakenes forankring i verdigrunnet, er det grunn til å anta at de norske aktørene ville forhandlet seg frem til en tilsvarende ordlyd selv om utgangspunktet for diskusjonen hadde vært et utkast til partnerskapslov basert på andre instrumentelle standpunkt.

9.6 Konklusjon

Den bakenforliggende årsaken til vedtaket av partnerskapslovgivning i Danmark og Norge finnes med andre ord verken i det grunnleggende samfunnssynet, i strategiske verdier eller i partienes oppslutning. *Snarere var det endringer i synet på homoseksualitetens vesen, og dermed også i hvilket verdisyn homofili ble møtt med, som var den bakenforliggende variabel for muligheten til å få flertall for partnerskapslovgivning i de to landene.* Fra å ønske å beskytte samfunnet mot homofil påvirkning, gikk flertallet nå inn for å beskytte de homofile mot samfunnet. Denne endringen skapte grobunn for fremveksten av de strategiske verdiene som fantes blant både norske og danske forkjempere for partnerskapsloven. Homofili ble av flertallet ikke lenger sett som truende mot samfunnet og ungdommen, frykten for homofil forføring var svært lite utbredt, og homofile ble sett som en minoritet; som uforskyldte ofre for samfunnets urettferdige sanksjoner. Faktorer som samspill mellom meningskoalisjonene i subsystemet, input fra andre subsystemer og diffusjon fra innovasjoner i andre land hadde kun betydning for instrumentelle standpunkt i forhold til *om* – og på hvilke *måter* – ekteskapet og partnerskapet skulle skille seg fra hverandre.

Litteraturliste

Litteratur

- Albæk, Erik (1998): "Frisindets grænser. Homoseksuelle mellem moralske dilemmaer og politiske hensyn". *Politica* 30 (4).
- Andersen, Arnfinn J. (1988): *Homofile og lesbisk livssituasjon*. Oslo: utredning for forbruker og administrasjonsdepartementet.
- Axgil og Fogedgaard (1985): *Homofile kampår. Bøssekamp gjennom tiderne*. Rudkøbing, Grafiolo forlag.
- Bech, Henning (1992): "Report from a rotten state. "Marriage" and "homosexuality" in "Denmark". Plummer, Kenn (ed.): *Modern homosexualities: fragments of lesbian and gay experience*.
- Bech, Henning og Karin Lützen (1986): *Lyst eller Nød? Kvinners og mænds homoseksualitet. Redegørelse for nogle synspunkter og resultater i videnskabelig litteratur*. Utført på oppdrag fra Kommissionen til belysning af homoseksuelles situation i samfundet.
- Belch-Olsen, Ivar (1994): "Partnerskapsloven og Norges verdigrunnlag". Tångberg (red): *Kjærlighetens formørkelse: homoseksualitet og partnerskapsloven*. Oslo, Rex 1994.
- Bergh, Bjerck og Lund (1978): *Homofile myter og virkelighet. En undersøkelse blant homofile kvinner og menn i Norge*". Pax forlag.
- Condit, Celeste Michelle (1990): *Decoding abortion rhetoric: communication social change*. Urbana, university of Illinois Press.
- Didriksen, Nina (1995): *Skeive velgere. Politisk adferd blant lesbiske og homoseksuelle*. Hovedoppgave i statsvitenskap, Universitetet i Oslo 1995.
- Enderud, Øie, Lund, Tranøy, Sørensen, Riedl, Holøien (1996): "Rapport fra partnerskapsgruppas arbeid 1988-1993".
- Foucault, Michel (1980-85): *The History of Sexuality*. New York, Vintage.
- Friele, Karen-Christine (1985): *De forsvant bare. Fragmenter av homofiles historie*. Oslo, Gyldendahl.
- Friele, Karen-Christine (1990): *Troll skal temmes*. Oslo, Scanbook.
- Gerard, Kent og Gert Helma (1989): *The pursuit of Sodomy: Male Homosexuality in Renaissance and Enlightenment Europe*. Harrington Park Press, New York/London.

- Grodal, Finn (1957): *Vi som føler annerledes: homoseksualiteten og samfunnet*. Oslo, Aschehaug.
- Halsos, Martin (1999): *§213 i alminnelig borgerlig straffelov av 1902. Homoseksualitet i Norge og rettslige sanksjoner mot den fra slutten av 1800-tallet til 1972*. Hovedfagsoppgave, Historisk Institutt Universitetet i Oslo.
- Halvorsen, Anette (1998): *Rettslig regulering av homoseksuell praksis fra 1687-1902*. Spesialfagsoppgave ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Halvorsen, Rune (1995): *Å verdsette likheter og forskjeller. Om innføringen av partnerskapsloven i Norge*. Hovedoppgave, institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Hamer, Dean and Peter Copeland (1994): *the science of desire: the search for the gay gene and the biology of behaviour*. New York, Simon and Schuster.
- Hansen Bent og Henning Jørgensen (1993): "The Danish Partnership Law: Political Decision Making in Denmark and the National Danish Organisation for Gays and Lesbians". Hendriks m.fl: *The Third (ILGA) Pink Book – A Global View of Lesbian and Gay Liberation and Oppression*, Prometheus Books, Buffalo/New York 1993.
- Hegna, Kristiansen og Moseng: *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. NOVA rapport 1/99.
- Heiberg, Astrid Nøklebye (1995): "Homofili, homofobi og psykiatri". I Arntzen, Jon Gunnar (Red.): *Festskrift til Karen Christine Friele*, Antinoos forlag.
- Heidar, Knut og Einar Berntsen (1993): *Vesteuropeisk politikk. Partier, regjeringsmakt, styreform*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Karup Pedersen, Ole (1991): *Danmark og verden. 1970-1990*. Olsen, Olaf (red): Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie.
- Karvonen, Lauri (1994): „Diffusjonsproblemet i studiet av komparativ politikk“. *Politiika*, vol. 2.
- Lien, Klara (1994): „Sjelesorg og samtaler med homofile“. Tångberg (red): *Kjærlighetens formørkelse: homoseksualitet og partnerskapsloven*. Oslo, Rex 1994.
- Lützen, Karin (1987): *Hva hjertet begjærer: kvinners kjærlighet til kvinner 1825-1985*. Oslo, Cappelen.
- Lützen, Karin (1998): "Gay and Lesbian Politics: Assimilation or Subversion. A Danish Perspective". I Löfström, Jan: *Scandinavian homosexualities. Essays on Gay and Lesbian Studies*. Haworth Press.
- McIntosh, Mary (1996): "The Homosexual Role". Fra Seidman (red): *Queer Theory/sociology*, Blackwell Publisher.

Murphy, Timothy F (1997): *The ethics of sexual orientation research*. New York, Colombia University Press, 1997.

Olsen, Astrid H (1998): *Endring i sjølvopfatning blant lesbiske i Noreg 1950-1993, i nært samband med homoorganisering*. Hovedfagsoppgave ved historisk institutt, Universitetet i Bergen.

Prøitz, Aase (1993): *Kirkens kamp mot partnerskapsloven i et sosialpsykologisk perspektiv*. Semesteroppgave i sosialpsykologi, Universitetet i Oslo.

Sabatier, Paul A og Hank C. Jenkins-Smith (1993): *Policy change and learning: an advocacy coalition approach*. Boulder, Colo.: Westview Press.

Stenvoll, Dag (1998): *Abort og politikk*. Alma Mater, Bergen.

Stone, Deborah A. (1988): *Policy paradox and political reason*. Glenview, Ill.: Scott, Foresman.

Søland, Birgitte(1998): "A Queer Nation? The Passage of the Gay and Lesbian Partnership Legislation in Denmark, 1989". *Social Politics*, vol. 5.

Tatchell, Peter (1992): *Europe in the Pink. Lesbian and Gay Equality in the New Europe*. GMP Publishers Ltd, London.

Tvenning, Ole Nils (1994): "Medisinske aspekter ved homoseksualitet". Tångberg (red): *Kjærlighetens formørkelse: homoseksualitet og partnerskapsloven*. Oslo, Rex 1994.

Tångberg, Arvid (1994): "Synet på homoseksualitet i Bibelen". Tångberg (red): *Kjærlighetens formørkelse: homoseksualitet og partnerskapsloven*. Oslo, Rex 1994.

Von Rosen, Wilhelm (1993): *Månens kulør. Studier i dansk bøssehistorie1628-1912*. København, Rhodos.

Weeks, Jeffrey (1996): "The Construction of Homosexuality", s 51. I Seidman, Steven: *Queer Theory/Sociology* Blackwell Publishers, Oxford.

Offentlige dokumenter

Danmark

Straffelovgivning

Danske Lov af 1683, 6. bogs 13. kapitels 15. artikel.

Lov nr 126 af 15 april 1930, §225.

Betænkning nr 1127/88. Homoseksuelles vilkår. Afgivet af kommissionen til belysning af homoseksuelles situation i samfundet.

Antidiskrimineringslovgivning

Lov nr 357 af 3. juni 1987. Lov om ændring af borgerlig straffelov og lov om forbud mod forskelsbehandling på grund af race m.v.

Betænkning nr 1127/88. Homoseksuelles vilkår. Afgivet af kommissionen til belysning af homoseksuelles situation i samfundet.

Lov om afgift på arv og gave

Betænkning nr 915 (1980): *Ægteskab 8, samliv uden ægteskab I*. Avgitt av Ægteskabsudvalget af 1969.

Lovforslag nr L 138, Folketinget 1985-86. Ændring af lov om afgift på arv og gave.

Forhandlingerne i folketingsåret 1985-86 nr 18-20. Behandling af lovforslag nr L 138.

Lov nr 339 af 4. juni 1986. Ændring af lov om afgift på arv og gave.

Betænkning nr 1127/88. Homoseksuelles vilkår. Afgivet af kommissionen til belysning af homoseksuelles situation i samfundet.

Lov om registreret partnerskab

Beslutningsforslag Nr B 99, Folketinget 1983-84 (2. samling) Forslag til folketingsbeslutning om partnerskab for homoseksuelle.

Forhandlingerne i Folketingsåret 1983-84, nr 56. Beslutningsforslag B nr 99. Forslag til folketingsbeslutning om partnerskab for homoseksuelle.

Forhandlingerne i Folketingsåret 1985-86 nr 20.

Forhandlingerne i Folketingsåret 1988-89. Lovforslag L117 og L118

Betænkning nr 1127/88. Homoseksuelles vilkår. Afgivet af kommissionen til belysning af homoseksuelles situation i samfundet.

Privat høringsuttalelse til lovforslag L117 og L118, innsendt av foreningen Pas På Børn. Datert 14. april 1989.

Resolusjon datert 15. april 1989. Fra 122 danske prester til folketingets retsudvalg.

Tillægsbetænkning over lovforslag L117 og L118, retsudvalget 19/5 1989.

Betænkning over lovforslag L117 og L118, retsudvalget 23/5 1989.

Lov nr. 372 af 7. juni 1989 om registreret partnerskab.

Andre offentlige kilder

Forhandlingerne i Folketingsåret 1972-73, nr 33 7/3 1973. Om homofiles rett til kirkelig velsignelse.

Forhandlingerne i Folketingsåret 1983-84, nr 56. Behandling av beslutningsforslag nr. B 103.

Beslutningsforslag nr B 103. Folketinget 1983-84 (2.samling) Forslag til folketingsbeslutning om nedsættelse af en kommission til belysning af homoseksuelles situation i samfundet.

Norge

Straffelovgivning

Christian 5.'s norske lov av 1687

Kongeriget Norges tiende Storthings Forhandlinger, tredie Deel, Odelstinget 19 April 1842, s. 427.

Forhandlinger i Odelstinget nr 88 1889. Endring av straffeloven fra 1842.

St.t forh. 1889, del 3 dok. 65. Professor Getz' "Udkast til forskjellige kapitler i Straffelovens specielle Del, kap. X.

Protokoll, Bispemøtet 1954.

Ot. prop nr 5 1971-72. Straffelovens §213.

Innstilling O XI 1971-72. Straffelovens §213.

Protokoll, Bispemøtet 1977.

Antidiskrimineringslovgivning

NOU 1979:46. Særlig strafferettslig vern for homofile.

Ot. prop. Nr 29 1980-1981. Særlig strafferettslig vern for homofile.

Innstilling O nr 36 1980-1981. Særlig strafferettslig vern for homofile.

Lov av 8 mai 1981 nr 14.

Lov om husstandsfelleskap

NOU 1980:50 Samliv uten vigsel.

NOU 1988:12 Husstandsfelleskap.

Ot.prop. nr 52 (1990-1991). Lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfelleskap opphører.

Innst. O nr 72 (1990-91). Innstilling fra justiskomiteen om lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfelleskap opphører.

O.tid. nr 8 (1990-1991). Lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfelleskap opphører.

Lov av 4. juli 1991. Husstandsfelleskap.

Partnerskapslovgivning

Dokument nr 8:50 (1989-1990) Forslag fra stortingsrepresentantene Lisbeth Holand, Jan Erik Fåne, Grete Knudsen, Trond Jensrud og Kristin Halvorsen om lov om registrert partnerskap.

Innst. O nr 26. Innstilling fra justiskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Lisbeth Holand, Jan Erik Fåne, Grete Knudsen, Trond Jensrud og Kristin Halvorsen om lov om registrert partnerskap.

Forhandlinger i Odelstinget nr 23, St. forh. (1990-1991). Lov om registrert partnerskap.

Barne og familiedepartementet: *Høringsnotat. Regulering av homofilt samliv. Partnerskapslov.* 6. juli 1992.

Høringsuttalelser til lov om registrert partnerskap, 1992.

Ot. prop nr 32 (1992-1993) Lov om registrert partnerskap.

Innst. O nr 70 (1992-93) Innstilling fra forbruker og administrasjonskomiteen om lov om registrert partnerskap.

Odelstingsforhandlinger 1992-93. Lov om registrert partnerskap

Lagtingsforhandlinger 1992-93. Lov om registrert partnerskap

Voteringsresultat Odelstinget 23.03.93, kl 21.01 (innst. O nr 72).

Lov av 30. april 1993 nr 40. Lov om registrert partnerskap.

Annet

Anbefaling fra Nordisk Råd nr 17/1984/j

Andre kilder

Brev fra Forbundet af 1948 til daværende justisminister Karl Hjortnæs, datert 17.10.73

Pressemelding fra Forbundet af 1948, datert 2. september 1974.

Brev fra Bøsser i SF til justisministeriet, datert 8. mars 1985.

Hvidløgspressen april, oktober og november 1988.

Pan nr 9/88.

Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske: Notat datert 23.01.89.

Aarhus stiftstidende 6. oktober 1989

Jyllandsposten 11. oktober 1989

Fredericia Dagblad 13. oktober 1989

Blikk årgang 1992 og 1993.

Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske: ”Notat vedrørende registreret partnerskab og folkekirken”, oktober 1993.

CivilRetsDirectoratet: ”International adoption”. Betænkning nr. 133 1997.

Brev fra Gro Harlem Brundtland til Berge-Andreas Steinsvåg, datert 20. november 1998.

Appendiks

Vedlegg 1: Begrunnelse for kildevalg

Jeg har valgt å bygge analysen på offentlige dokumenter, herunder betenkninger og innstillinger, utredninger, proposisjoner, høringsuttalelser og transkripsjoner av debatter i Folketing og Storting. I den grad det har vært mulig har jeg valgt å basere meg på eksisterende forskning og utredning. Dette gjelder særlig for analysen av homo-relatert straffelovgivning, ettersom det eksisterer utfyllende forskning fra begge land på dette feltet. For Danmarks vedkommende utgjør Betækning nr 1127/88 en forholdsvis utfyllende oversikt over tidligere policydebatter, og denne utgjør derfor primærkilden for analysen av danske policyendringer overfor homofile. Litteraturlistens oversikt over offentlige dokumenter i Danmark består derfor delvis av kilder som har vært benyttet som supplement til betækning 1127/88, i tillegg til at de av betækningens primærkilder som er relevante for den herværende problemstillingen også er listet opp. Når det gjelder kildevalg i Norge, eksisterer det ikke en tilsvarende samlende utredning å støtte seg på. Derfor har det i høyere grad vært nødvendig å gå til primærkildene, noe litteraturlisten også bærer preg av. For begge land gjelder det at listen over hvilke offentlige dokumenter som har vært benyttet utgjør en oversikt over hvilke kilder som har ligget til grunn for operasjonaliseringen av datamaterialet, og i enkelte tilfeller betyr det at listen nevner kilder som det ikke henvises direkte til i teksten. I slike tilfeller har kilden vært benyttet for å validere de operasjonaliseringene som er gjort, og konklusjonene som er trukket på grunnlag av samme.

Jeg har ikke benyttet kilder på den interne tautrekkingen og hestehandelen mellom og innad i de politiske partiene. Dette skyldes først og fremst at de interne notatene hvor slike opplysninger fremkommer ikke er tilgjengelige verken i Danmark eller Norge. Media er også i høy grad utelatt, på tross av at det ikke er usannsynlig at medias fremstillinger har preget også de folkevalgtes meninger. Det er imidlertid omstridt i hvilken grad det er sammenheng mellom media, dagsorden og politiske vedtak²⁴⁴, så jeg har valgt å se bort fra betydningen av

²⁴⁴ Johan P. Olsen og Harald P. Sætren hevder eksempelvis at massemedia ikke er en arena hvor det treffes avgjørelser. De argumenterer i stedet for at massemedia fungerer som en arena hvor standpunkter og personer kan utprøves. Olsen og Sætren (1993): "Massemedia, eliter og menigmann". Olsen: *Statsstyre og institusjonsutforming*. Universitetsforlaget, Oslo

media på tross av at Sabatier og Jenkins-Smith regner disse som del av subsystemet. Dette gjelder med unntak av enkelte artikler og innlegg i homopressen som representerer holdninger som går på tvers av homoorganisasjonene, og som ikke representeres i de andre kildene denne analysen bygger på. Jeg har også valgt å utelate betydningen av innlemmelsen av homoorganisasjoner i samarbeidsprosjekter med offentlige myndigheter, herunder særlig homsenes samarbeid med helsemyndighetene i kampen mot aids. Jeg har i tillegg valgt å utelate betydningen av opinionen, dels av kapasitetshensyn og dels fordi dette synes tilstrekkelig behandlet tidligere²⁴⁵.

Som kilde på homo-organisasjonenes arbeid overfor de politiske beslutningstakere har jeg valgt å primært benytte rapportene fra partnerskapsgruppene i den danske og norske homobevegelsen. I tillegg vil jeg i noen få tilfeller bygge på brevveksling fra homoorganisasjonene til pressen og politiske myndigheter for å få frem det tidligere arbeidet med å få vedtatt juridisk beskyttelse av homofile parforhold. De siterte brevene er for det meste funnet i arkivene til homobevegelsen i Danmark og Norge. I ett tilfelle har jeg også benyttet et brev som er datert flere år etter partnerskapsvedtaket, ettersom dets innhold bekrefter strategier som kun viser seg svakt i det samtidige materialet.

²⁴⁵ Se eksempelvis Søland 1998 og Halvorsen 1995

Vedlegg 2: Oversikt over høringsinstanser til det norske forslaget om partnerskapslovgivning

18 departementer
18 fylkesmenn
alle domstoler
alle biskopene
Norske Kommuners Sentralforbund
Den Norske Advokatforening
Den Norske Dommerforening
Norges Juristforbund
Den Norske Lægeforening
Norsk psykologforening
Juridisk Rådgivning for Kvinner
Norges Husmorforbund
Likestillingsrådet
Likestillingsombudet
Barneombudet
Offentlige familievernkontorers organisasjon
Kirkens familierådgivning
Norsk Kvinnesaksforening
Kvinnefronten
Norges Bondekvinnelag
Norsk Kvinneforbund
Datatilsynet
Rettspolitisk forening
Human-Etisk Forbund
Det norske Forbundet av 1948
Fellesrådet for homofile og lesbiske organisasjoner i Norge
Landsforeningen mot AIDS
Forum for homofili og kirke
Ensliges Landsforbund
Krisetelefon for menn
Kirkerådet
Norges frikirkeråd
Adventistforbundet
Den katolske kirke
Det Evangelisk Lutherske Kirkesamfunn
Det lutherske Indremisjonsselskap
Norsk fellelråd av evangeliske trossamfunn
Landsorganisasjonen i Norge
Akademikernes Fellesorganisasjon
Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund
Norges Hovedorganisasjon